Зерна

ЛІТЕРАТУРНО-
МИСТЕЦЬКИЙ
АЛЬМАНАХ
УКРАЇНЦІВ
ЕВРОПИ

1996, Число 3

UKRAINIAN INFORMATION SERVICE

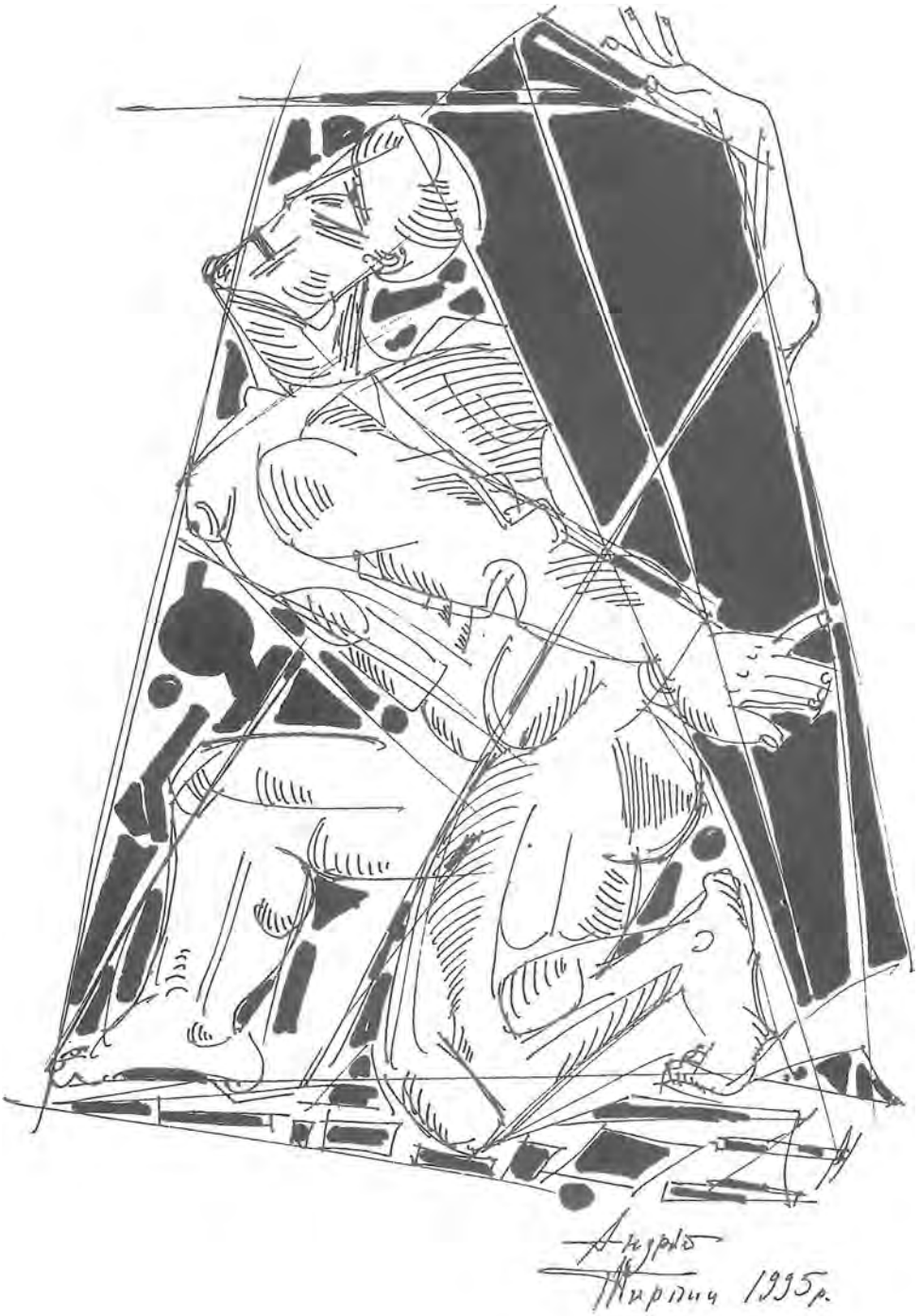

Із графіки Андрія ТИРПИЧА

Париж —Цвікау — Львів

Зерна

1996, Число 3

Шеф-редактор: **Ігор Трач**

Редакційна колегія:
Андрій Судин (Україна)
Богдан Зілинський (Чехія)
Олесь Нога (Україна)
Пилип Наум`як (Франція)
Володимир Шишак (Україна)
Іван Плітка (Німеччина)
Володимир Гарбузюк (Україна)
Ярослав Ступак (Швеція)
Анатолій Мойсієнко (Україна)

Відповідальний за випуск: **Володимир Гаюк**

© Усі права застережені.
Передруки лише за поданням джерела.
Рукописи редакція не повертає.

Зерна

ЗМІСТ

I ПОЕЗІЯ

Емма АНДІЄВСЬКА

Із збірки «МЕЖИРІЧЧЯ»....4

Роман БАБОВАЛ

Із збірки «ПАМ'ЯТЬ ФРГМЕНТАРНА»....8

Інна ХРИСТЕНКО

Поезії різних років....11

Віра СЕЛЯНСЬКА-ВОВК

«Молебень до Богородиці»....15

Андрій ЛЕГІТ

Переклади....21

Михайло ОРЕСТ

Вибрані поезії....23

Олександра ЛУК'ЯНЕНКО

Вигнанець долі — обранець музи....30

II ПРОЗА

Іван ЯЦКАНИН

Брати....33

Втеча....36

Мандри за втраченим замком....38

Андрій СУДИН

На мене чекає любов....43

Лист машинної голови....46

Орест БАЧМАГА

Знахідка....49

III СТОРІНКИ УКРАЇНСЬКОЇ ЕВРОПЕЙСЬКОЇ ПОЕЗІЇ

Ігор Качуровський, Остап Лапський, Ірина Немченко, Анатолій Самойленко, Марія Столярова, Микола Корсюк, Олександр Де, Іван Златокудр, Ольга Кіс, Ганна Артеменко-Древер, Юрій Завгородній, Микола Побеляш, Андрій Деркач, Роман Стефанко, Володимир Шишак, Ганна Волинська, Норберт Котовський....54

IV ГРАНІ ЛІТЕРАТУРНОЇ ТВОРЧОСТІ

Ігор КАЧУРОВСЬКИЙ

Про поезію Леоніда ПОЛТАВИ....66

Україна й Італія через призму літературознавства....70

Інна ХРИСТЕНКО

Ігор МУРАТОВ....72

Богдан ЗІЛИНСЬКИЙ

Невідомий спогад Олега ОЛЬЖИЧА про роки шкільного навчання....81

V ОБРАЗОТВОРЧЕ МИСТЕЦТВО
Христина САНОЦЬКА
З добром — назустріч людській недолі....86
Милан РЕҐУЛА
Мандруючи світом живопису Романа Зузука....91
Юрій ВОЛОЩАК
"Ти стала обік ангола..."....93
VI АРХІТЕКТУРА
Галина МИХАЙЛИК
Західно-європейський модерн у галицьких традиціях....96
VII ТЕАТР
Посуньтесь, хлопці! Тут ми станемо! 99
Невідома сторінка з історії українського театру....105
VIII КОНТРАВЕРСІЇ
Олесь НОГА
ОП – ЕРА "Перемога над сонцем"....109
IX ІСТОРІЯ
Володимир ЖИШКОВИЧ
Художньо-образні особливості дохристиянської пластики давньої Русі-України....111
Петро РОЄНКО
Місто, "старше за Вавилон"....114
X СТЕЖКИ УКРАЇНСЬКІ
Ігор ТРАЧ
Стежки українські....117
XI ДО ДЖЕРЕЛ
Оксана СТАРЧУК-ТУЗЯК, Ігор ТРАЧ
Василь Микетюк і його щоденник....124
Василь МИКЕТЮК
Дневник....126
XII УКРАЇНА ТА ЇЇ ДРУЗІ
Микола ЗИМОМРЯ
Академік Едуард Вінтер у зацікавленнях Україною....137
Петро СТАЖИНСЬКИЙ
Ставлення польської громадськості до українського питання в Галичині в другій половині XIX століття....139
Володимир МОКРИЙ
Товариші свободи....142
XIII ІНФОРМАЦІЙНА МОЗАЇКА....145
XIV ВИДАВНИЧІ СТРУМКИ КРАЇНІКИ....153
XV НАМ ПИШУТЬ/ПРО НАС ПИШУТЬ 155

Емма АНДІЄВСЬКА

Емма Андієвська народилася 19 березня 1931 року в м. Сталіно (нині Донецьк). Дитинство провела там і у Києві, де її застала війна. Від 1943 року живе за межами батьківщини. Вищу освіту отримала в Німеччині, мешкала певний час у Парижі, Нью-Йорку, а тепер знову - в Німеччині. Опублікувала чимало поезій, які набули широкого розголосу, а досі зустрічають різні оцінки критиків. До них належать збірки "Поезія" (Новий Ульм, 1951), "Народження ідола" (Нью-Йорк, 1958), "Риба і розмір" (Нью-Йорк, 1967), "Кути опостінь" (Нью-Йорк, 1963), "Первні" (Мюнхен, 1964), "Базар" (Мюнхен, 1967), "Пісні без тексту" (Мюнхен, 1968), "Наука про землю" (1975), "Кавалія" (1983), "Спокуси св. Антонія" (1985), "Візілі" (1987), "Архітектурні ансамблі", з ілюстраціями власного виконання (1989), "Знаки"- "Тарок" (Київ, 1995).

Крім поезій, пише коротку прозу, новелети, а також романи. Опубліковано збірки новелет "Подорож" (Мюнхен, 1955), "Тигри" (Нью-Йорк, 1962), "Джалапіта" (Нью-Йорк, 1962), романи "Герострати" (1970), "Роман про добру людину" (1973, перевидання в Києві 1993 р), "Роман про людське призначення" (1982, перевидання в Києві, 1992 р.)

Відома також як талановита художниця з оригінальним світобаченням і своєрідним малярським інструментарієм (вперше виставила свої акварелі 1956 р.)

Нині на сторінках "Зерен" раніше не публіковані поетичні твори зі збірки "Межиріччя"

Із збірки «МЕЖИРІЧЧЯ»

Народження

(сонет)

Нутро — надкрильця й вії — спектроскон,
Який доріжку й вимпел — в напівсонне.
Предмети сяють — статус голосіння. —
Від видимого — ромби і бруски

З свідомістю, котра — глибини, — скат, —
що — седимент повільного згасання —
У вимір спалахів — все довших — пересунув —
Слід лободи, що на ліванський кедр, —

М'які циліндри стику дня і ночі,
Які — ще на початку — будівничі. —
Усе цупкіша — поторків мережа

Для тих, що й досі — піну огорожі —
Ціною — менше на одно садно

.....

Світа. Світи, що — на поверхню — з дна.

Зміна тональности

Цитринову поверхню — дзьоб, — баклан,
Що видиме — сторч — стільниками нетель.
По цятках світла в німоту ступати,
Лишаючи стіну — двигтюще скло.

Поміж світами вбили довгий клин,
Щоб центр тяжіння — на сегменти
— потай.
Громаддя никають кількакопитні,
Що їх забув довтілити чаклун.

На доторк все, а доторкнутись — годі.
Кожна доба — свої нательні й гідри.
І кожен сад — свої льохи й пустелі.

Гузир рівнини раптом попустило,
І — в отворах — дерева, як щерба. —
Рачки міняють мушельки орбіт.

Фаґот

(сонет)

У присмерку – ледь-ледь – жовтаві герми,
Що – фіялкові плями іподрому.
Хтось – колискову – здалеку – на дримбі.
Єдиний вдих, й нутро стіна огорне.

З рінин повітря, що поволі гіркнуть, –
Коріння – усе глибшу панораму.
Сікач поверхню з воску ударемнив.
Лиш спалах тиші, що – на сліпі гирла.

Прискорення із осереддя – й кілька
Рівнин смугастих на сріблястих кульках, –
Ані легень, ні пальців – тільки очі.

Основа є, а доторкнутись нічим
До невимовного, що – майже, як предмет.
Поля свідомости, із дюн панчоху дмуть.

Колоратура

(сонет)

На диво і знайомий, і чужий
Квартал, який — по крижі — з шатківниці.
Змінивсь тягар лише на кілька унцій,
І в невимовне — з ліжком — заїжджай.

Ворітниці, що досі — за межу
Світанку, — позем грубших еманацій.
Проходи, які — на всі боки — гнуться.
Густий кисіль свідомості, що вже —

З-під бульбашок, де ще вода й шелюга, —
По патичку — на тимчасове лігво —
Блакить, — беззубий немовляти посміх,

Що — над дахами — гірські — в смужку — пасма,
Аби — нарешті — луни — клей цупкий,
І тінь, що на всю дійсність — від цінка.

Сопілка

(сонет)

Із серця власного бере розгін
Дорога, яка — горами — в нікуди.
У порожнечі тільки тиші кедри.
Перемістився внутрішній бігун,

Й під воду — контитенти улягань.
І димарі, що досі — пітьму й шкоду, —
Веселкою. Нутро зняло блькаду,
Й невизначене ущільнив вогонь,

До штолень перегнавши лід коштовний,
Який — риштування — навіки — штивне
І тільки в повню — ледве чутно — чмиха.

Світ згас до траєкторії комахи,
Котра — на вході в інший сплеск — мигне
Тим, що їм душу — мандрівні вогні.

Магнет, з якого півні дуги гнуть

Нагадування

(сонет)

І вічність — завузький діяпазон,
Аби — в фасети й барви — духа пошук.
Не змагуни, які — життям — за першість,
А отвори, — колодочки низин, —

З них невимовне — хвилями — повзе
Повз горя клунки, що їх — кінні й піші.
Вахляр триребрий, який — скелі й пущі
І блискавку, що — тіло — на нарзан.

Навколо — без щаблів — перебудова
Змела усе цупке і шолудиве,
Й на дихальця бджоли — вогнисті плями.

Ціль — бульбашка, що обріями блима
І — в почуттях і мозку — нижній б`єф, —
Поріг свідомості, що в било б`є.

Гін до волі

Це не вперше я став помічати, як зникають деякі з навколишніх предметів. Спочатку я припускав, що це я сам кудись подів апарат для гоління, який щойно тримав у руці, чи краватку, котру я кілька хвилин тому поклав на застелене ліжко, аби наостанку зав'язати її перед виходом на працю.

Попервах таке порушення моїх звичок, з яких зрештою складається все життя, я поклав був на карб тимчасової перевтоми, викликаної надміром термінової праці. Однак невдовзі я пересвідчився, що помилився, бо предмети зникали й тоді, коли я відпочивав. Щоправда, безсторонність вимагає ствердити, що деякі речі хоч і далеко не всі, які ніби розчинилися в повітрі, за якийсь час поверталися на те саме місце, де я їх безліч разів шукав. Так, ніби відбувши виснажливу подорож, внаслідок давньої прив'язаності до певного місця чи, може, й особи, зниклі предмети знову з'являлися в помешканні, хоч і не надовго, своєю поведінкою мимоволі навіюючи думку, що, не виключене, вони приносять із якихось далеких світів новини, яких я через свою обмеженість не розумію.

Тільки хто я такий, аби викликати таке зацікавлення навіть з боку так званих бездушних речей? Адже я не маю ні жодних талантів, ні якихось інших особливих властивостей, бувши такий, як усі, і тому таке припущення я врешті-решт відкидаю, схиляючися до іншого, а саме: не лише людині й усьому живому, а й навіть звичайнісіньким бездушним предметам, а вони далеко не такі й бездушні, як це здається, дарма що їхні форми самовияву й дещо відмінні від людських, — властивий гін до волі.

Не виключене, що цей гін до волі є основою кожної форми існування, і тому, коли я, повертаючися ввечорі з праці, зауважую, що гора за будинками, в одному з яких я винаймаю невеличкий закамарок, щезла, це не ознака моєї перевтоми, яка нагадує, що мені, ймовірно, треба сильніші окуляри і я таки мушу якось викраяти час, аби забігти до окуліста, а просто факт, що гора подалася за волею. Бо цього не спростовує й та обставина, що коли наступної днини я поспішаю до праці, гора височіє на своєму звичному місці, ніби вона ніколи не рухалася ні на цаль.

Та це не вводить мене в оману. Я вже випрацював свою методу й настільки орієнтуюся в міґрації довкілля, що з кожним днем мені стає дедалі очевиднішим: хоча гін до волі притаманний усім людям і предметам, не кожний витримує, як то кажуть, "вітру волі", воліючи замість того надійний прихисток, навіть коли цей прихисток є в'язницею, аби лише сховатися від подмухів волі, що для багатьох здається страшнішою, ніж смерть.

А що й горі з незвички стає лячно бути рантом розвіяною, вона в останню мить повертається назад. Проте це триватиме лише доти, доки гін до волі не подолає всіх перепон призвичаєння, зручності й упорядкованості, що є тільки іншою формою кайданів. І тому, попри напади вагань і зневіри, я точно знаю: як тільки гора остаточно щезне з мого поля зору, я сам нарешті ступлю назустріч вітрові волі, який вже розриває мені легені.

Роман БАБОВАЛ

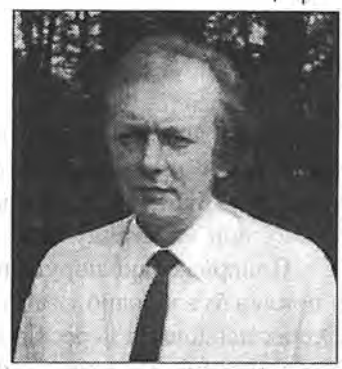

Народився 2 вересня 1950 року в м. Льєжі (Бельгія) в сім'ї вихідців з Західної України, що під час другої світової війни були вивезені до Німеччини на примусову працю. Середню освіту отримав у Малій папській українській семінарії в Римі, а вищу медичну - в Лювенському університеті (здобув докторат і два дипломи). Професійна галузь діяльності - радіотерапія, онкологія, ядерна діагностична медицина.

Як поет пише українською і французькою мовами, перекладає з української на французьку, а також з французької та італійської на українську. Видав збірки "Навіщо про те згадую?" (Лювен, Бельгія, в-во "Зоря", 1969), "Подорож поза форми" (;Нью-Йорк ,США, В-во Нью-Йоркської групи, 1972), "Омана молока" і "Листи до коханок" (Шарлеруа, Бельгія, власним накладом, 1985), "Нічні перекази" (Брюссель, Бельгія, Українська офсетна печатня, 1987), "Подорожники ймовірного" (Київ, Україна, в-во "Дніпро", 1993), "Пам'ять фрагментарна" (Шарлеруа, Бельгія, власним накладом, 1994).

Чимало творів друкував у французькій, бельгійській, люксембурзькій літературній періодиці, а також у таких періодичних виданнях, як "Сучасність", "Смолоскип", "Визвольний шлях", "Шлях перемоги", "Юнак", "Крилаті", "Авангард", "Українська думка", "Українське слово", а також у журналах "Київ", "Молода гвардія", "Авжеж!", "Дзвін", "Хроніка 2000", "Всесвіт", газеті "Літературна Україна" та ін.

Французькою мовою видав: La nuit les oiseaux, 1972, Paris (Франція), Editions Les Paragraphes Litteraires De Paris; Residuelles,1992, Liege (Бельгія), Editions L'Arbre a Paroles; Voyage au quotidien, 1992, Bruxelles (Бельгія), Editions Art Pluriel.

Нині подаємо вибрані поезії Р.Бабовала зі збірки "Пам'ять фрагментарна", малознаної українським читачам.

Із збірки «ПАМ'ЯТЬ ФРАҐМЕНТАРНА»

Самота

не стало друзів щоб вино
допити обманити осінь
а чи прожитого за нами досить
щоб виправдатися перед синами?
однісінька комаха безнадійно
в моїй долоні літо відбудовує
минає щогодини півстоліття
час застигає — де твоя рука?
немає в мене навіть ворога
найменшого щоб освятити самоту.

Облуда

коли до молока
домішую отруту я —
найбільший серед ворогів своїх
уранці розбиває тишу птах
крилом — тоді ми наче божеволієм
коли тебе заманюю
під шкірку помаранчі ти
нечутно медянієш і
в годиннику година тихне:
тоді собакам твою душу віддаю.

Бджола

бджола плете тривкі мости
між радістю й тривогою
між кольором і звуком
весна кишить — у ній забутий соняшник
у комашинім царстві — брами трав'яні
закони навукові звичаї конопляні
вигострюється вітер об стеблинку маку
минув потоп — не повернулися
колись посіяні у бурю яструби
меди її гіркі отруйливі коли вчорашні.

Шукання

шукаємо себе з більмом на оці
заблукані ще зранку
між тьмою й світлом (де — межа?)
між спрагою та краплею води
між жолудем і пралісом що буде
між болем і тупим ножем
між тишею і словом що було промовчане
між пам'яттю і тим що вже давно забуте
чи вчасно відшукаємо іще себе
щоб розпрощатися як ляже ніч?

Наперстки

у золотім неперстку цілий світ кружляє —
напружений спотворений на осі часу
у сріблому — примхливий голуб сивизни
і сливка ледь розкушена (останки осени?)
у мідянім нарстку — чи це не бджола
якій жорстоко діти обірвали крила?
в бляшаному бунтуються розколені
дзеркала
що для дівчат лише терпку самітність
зберегли
чи знайдеш ти мене колись у паперовому
де я заснув: сірник — між іскрою й
пожежею?

Виїзд

ми трохи проти волі зранку виїжджаємо
в країну предками й пророками обіцяну
недокурок гріха і жменя молитов — в
пожмаканій душі
в кишені — порожня страшна бо духом
ми слабі
а хто накреслив ті стежки якими нам
ступати?
на кожнім перехресті — янголи підступні
замість воронів
за обрій відлетів віддавна перелітний
віщий птах —
від нього загорівся світ що за побляклим
дзеркалом
ми вирушаємо свідомі що ніхто на нас
там не чекає —
паломники буденного мандрівники
ймовірного.

Дощ

дощ грається твоєю сукнею
твоєю цнотою моїм коханням — вітер
дощ рве твій запах на шматки —
п'яніє комашня коли проходиш мимо
тією лісовою стежкою що віддаляє нас
щокрок одну від одного за деревом
тремтить
інакший світ мов чарівніший в кращім
вимірі
(де ти? хто ти? — кому потрібні ці
питання?)
як дощ оголює із вітром твої білі стегна
остання крапля падає і ми в ній тонимось.

* * *

ілюзія кохання що було
не бувши що просила ти води
якої я не дав ілюзія усіх
що не вмирають бо не знають як
й того який чекав когось і не
впізнав себе як мимо переходив

* * *

минув той час як півень тричі вже запіяв
хто з вас був на вечері де з вином мішалась
кров?
в липкій пітьмі десь безпорадно свічка
плаче
всі друзі повтікали й недруги за ними
ми ніби виглядаємо себе в комусь що був
чи довго ще нам тут чекати до розп'яття?

* * *

зрадливі звуки всі й зрадливі кольори
ніхто вже нині їх не пам'ятає
листок порожній: значить — непотрібний
й все що записане було — забуте
я заливаю витріщене око
сліпця що на світанок вже смолою

* * *

нас блудник світлий янгол в рай зганяє
навпомацки я згадую тебе і нас
під час потопу соломинка — зайва
на вістрі самоти — допита в'янеш
хтось нас безпам'ятних в плече штовхає
а місця в цім раю для нас давно нема

* * *

в руці — забитий ржавий цвях
у спразі — згусла крапля крови
у рані — сіль і ніж затуплений
в зіниці — голка світла що було
у пам'яті — за плямою діра
в душі — крихка пір'їнка янгола

* * *

оливку пильно обложивши
цикада виїдає тишу
мовчать пророки розчаровані
хтось крикнув — відгомін застряг
чому доказувати давню казку? —
коли німих не слухають глухі

* * *

ми обіцянками ми зрадою
торгуємося одне одного
п'ємо бездумні до безкрів'я
в обряді дотиків що ранять
палахкотять тіла і вранці
щоразу на долоні стигма — глибша

* * *

крутий — шлях що веде тебе й мене до нас
тут мандри — небезпечні янгол що без крил
шмат раю продає за підсумок життя
на перехресті де себе ми загубили
наївні ще шукаємо те чим — у цім
колись привітнім світі — ти і я були

* * *

Після похмілля ми відгадуєм себе
після пожежі відмальовуємо ліс
після поразки мертвих відраховуєм
після потопу переказуємо дощ
після обмани розпинаємо месію
після кохання ми цураємосчь себе

* * *

твоє ім'я я закопав в чорнозем
а ти моє в криницю кинула
в рослиннім вимірі ми заблудили
дерева нас шукали — не знайшли
про нас тоді хтось вигадав переказ
щоб не пропало все вже забуте

* * *

з вершин гори зійшов пророк — цілком постарілий
(чи це не той який нас викупив з безпам'яття?)
пустеля що за нами — пляма серед споминів
(не він за нас продав своє останнє око?)
хто нас сюди завів? звідкіль? — ніхто не знає
таблиці крем'яні на золоті кумири ми
перетопили — перекопані віддавна що
вигнання можна виправдати й без мойсея

* * *

де та позичена комусь душа
що кажуть не горить ніколи?
де — незрадливе дзеркало якому ми
звірялися тоді? (де ти)(де я)(хто ми)?
чи скаже хтось чому в нас раптом з пам'яті
лишилися крихкі фрагменти що в тісних
(дужках)?

Інна ХРИСТЕНКО

Народилася на Слобідщині в сім'ї відомого українського педагога Митрофана Христенка, засудженого в сталінські часи як "ворога народу". Саме як донька репресованого, не зрікшися батька, і формувалася як зріла особистість, педагог (навчалася на історичному факультеті Харківського університету), письменниця. Письменницьке визнання, відомість отримала завдяки публікації наприкінці п'ятдесятих років оповідань для дітей і повісті "Настуся"(працювала тоді вчителькою). До дару дитячої письменниці має й талант лірика. Не так давно опублікувала свій постичний доробок у збірці "Три любові" з віршами різних років і поемою "Розмова з батьком". Нині живе в м. Гольцмадені (Німеччина). Ми публікуємо деякі з недрукованих творів поетеси.

ПОЕЗІЇ РІЗНИХ РОКІВ

Балада про матір

"Ти ідеш... — сказала мати. — Знов до неї, синку?
Невже візьмеш за дружину дівчину-чужинку?"
"Серце, мамо, не питає... Не моя то сила,
Що ця дівчина-чужинка стала мені мила."
"Ой, не квапся ж її, сину, дружиною звати,
Рідну хату, рідну мову навік забувати."
"Коли б тільки мені, мамо, з нею в парі бути —
Все на світі задля неї ладен я забути!"
"Постривай же, мій синочку, хоч малу частину,
Та скажи мені, чи любиш свою Батьківщину?
Чи ти любиш тую землю, що тебе зростила,
А чи я тебе без серця на цей світ пустила?"
Спаленіли щоки в сина, глянув на матусю:
"Так, люблю я землю рідну! В тім заприсягнуся!"
"Коли так, то споряджайся в путь-дорогу, сину,
Вже прийшла пора для тебе стать за Україну.
Скорше, сину! Чуєш гомін? Битва йде остання.
Що ж ти вибереш: Вітчизну чи своє кохання?!
Не промовив син ні слова, вискочив із хати,
Затужила, заламала білі руки мати:
"Ой, нещасна ж моя доля і тая година,
Як на світ я породила потурнака-сина!
Та коли б я була знала, кого я ростила,
Краще б його у колисці малим задушила!
Нема в мене більше сина! Що ж мені зосталось?..."
І мамине бідне серце з туги розірвалось.

Салтівський масив

Тепер тут Салтівський масив,
Новий міський район,
Замість дороги серед цив —
Проспекти, стадіон,
А біг же у ярку ручай,
І по горі отій
Проходив наш передній край,
Як був за Харків бій.
А потім там, понад ярком,
Як Серпень відгримів,
Роздав городи виконком
В один з весняних днів.
Ще решткн танули снігів,
І врунилась трава,
І мерзлі трупи ворогів
Валялись, як дрова,
Хто як упав, по всій горі —
На спину, на живіт —
(Так от для чого матері
Родили їх на світ!...)
Тепер тут Салтівський масив,
Нема війни давно,
А згадка знов (ну, хто просив?)
Напливом, як в кіно:
Поля весняні, ще сирі,
І молода трава,
І мерзлі трупи по горі
Навалом, як дрова.

Ворожба

Дівчам я була — в ті тридцяті сумні —
Як жінка чужа на майдані,
Заглянувши в вічі, сказала мені:
"В тебе великі дані."

В ту пору я помацки йшла у житті,
Снага і відвага ще спали.
Чудними слова показалися ті,
В душу, проте, запали.

І вже по роках, аж тепер, далебі,
В змаганні з життям і з собою,
Збагнула, що крився у тій ворожбі
Заклик на поле бою.

До болю рідні україночки мої

І

Ровесниця

Сидить на лавочці бабуся —
Дитятко поруч у піску.
Я пізнаю й пізнать боюся
Її, колишню й не таку.
— Платон, уйди от водоема!
Брось кошку — у нее глисты!
(О голос! Голос же знайомий!)
— Марусю, та невже це ти?!
Сміємся й журимось обоє:
— Так ось якими стали ми!
А маршували ж із тобою
Отут завзятими дітьми!
— "Ми ковалі, червона молодь..."
Невже це справді все було?
Пісні і рідні звуки мови —
Куди втекло, куди сплинло?..
— Я "Кобзаря" напам'ять знала...
Тепер забула й "Заповіт"...
— Та що ж це вдіялося з нами?
І як це так змінився світ?
— О, я так рада, що ми стрілись...
Вкраїнську мову чую знов...
Але пробач... Загомонілись...
Платон, домой! Обед готов!

ІІ

Ланкова Галя на обласній трибуні

Маленька, чорнява,
Моторна та жвава,
Селянського доброго роду,
Стоїть на трибуні —
Куди тій красуні,
Що має призи-нагороди!
Я враз упізнала,
Мов знались ізмалу,
Вчорашню оту наддніпранку,
Що з нею в готелі,
Забравшись в постелі,
Удвох гомоніли до ранку.
Ця Галя чорнява,
Проста, нелукава
В житті надивилась чимало,
І щире те слово
І рідна та мова
Мене аж до серця проймали.

І я в цьому залі
Чекаю від Галі
Тих слів про сумні наші справи,
Про лінь і недбальство,
Про хиже начальство,
На котре не знайдеш управи.
Та ба! Моя Галя
Папірчик дістала
Й, калічачи російську мову,
Читала-шептала,
Сяк-так розбирала
Кимсь складену вбогу промову.
Було там — о ненько! —
Усе так гладенько,
Що взяв мене жаль невгамовний...
Але — процедура!
Сказати б — культура,
Залізний порядок двомовний!

Дівчинка в поїзді

Гурчать колеса крізь дощ і вітер,
Гроза бушує десь там у світі,
А тут так затишно у вагоні,
І тепле світло ллється з плафона.
В купе плигає мале дівчатко,
Ясноволосеє янголятко,
Воно все вміє, воно все знає,
Віршик розкаже, ще й заспіває:
Іди, іди, дощику,
Зварю тобі борщику
В полив'янім горщику...
В кутку бабуся тихо радіє,
Навиротні жінка з утіхи мліє,
Дитинку горне, шепче на вушко:
"Моя ты маленькая хохлушка!"
Але дівчатко ясноволосе
Надуло губки, глянуло скоса
І одказало впевнено-дзвінко:
"Я не хахлушка, я українка!"

* * *

Зацвітає деревій,
Одцвітає літо; Я — на стежці луговій
Поміж пізнім цвітом.
Вмиті краплями роси,
Розкошують трави,
Достигають до коси
Пишнії отави.
Он високий коров'як,
Ніби свічка, сяє,
І не віриться ніяк,
Що життя минає.
Ніби ще багато днів
Жить мені на світі —
Стільки слів і стільки снів
В цьому розмаїтті!

Солдатська ложка

Лишилася мені від того Травня,
Коли поколихнувся світ увесь,
Одна така собі доібничка давня —
Сталева ложка з буквами "U.S." [1]
Її з концтабору тому піввіку
Проніс солдат по спаленій землі,
Щоб спогадом хвилюючим довіку
Вона тепер лежала на столі.
Пізнав солдат всі злигодні полону:
Пекельну фрацю, безнадію, страх,
І муки голоду, і кров солону
На спрагою запалених устах.
... Вставало сонце, каркали ворони
На дротом онерезаних стовпах,
Куняли в'язні — вже без охорони —
В бетоннім блоці, котрий смертю пах.
І раптом гук подоланих просторів
Прорвався крізь примарне забуття —
То із могутнім гуркотом моторів
До в'язнів поверталося життя.
Із студебеккерів на апельплаці
Моторні хлопці заплигали вниз,
Де перше чулися команди н а ц і,
Солдат і в'язень мовчки обнялись.
І ось охлялому — не здужа й сісти —
Заморські друзі подали поїсти.
Той пальцем покивав, щоб їв потрошку,
А другий простягнув солдатську ложку.

Хольцмаден, травень 1995

[1] — U.S. (ю.ес.) — Сполучені Штати.

Червона Калина

Гансові РАППУ

Далеко,далеко, в чужій стороні,
Судилося, може, лишитись сені.
Ох, тяжко на старість було б на чужині,
Хоч ніби для щастя я все маю нині,
Та друзі знайшлися і душу зігріли,
І всі поривання мої зрозуміли,
Весь біль за нещасну мою Україну,

Розкішну, багату країну-руїну,
За долі людські, що їх місять, як глину,
За наші пісні про червону калину,
За рідне слово, чудове, святе...
Спасибі ж, мій друже-чужинцю, за те,
Що бачиш, до чого думками я лину.
Прийми ж у подяку червону калину.

Гольцмаден, 1994.

"Чортові колеса"

Чи варт на прикрощі земні
Даремно нарікати?
Шумує вир на бистрині,
Куди несе — не знати.
Чи на підводний камінець,
Чи на розлоге плесо —
Це не початок, не кінець,
Це "чортові колеса".
Угору — вниз, фінал — почин,
І знову, і так далі...
Бо наших днів довічний плин —
Дві сторони медалі.

Відносність

Говорим про право людей на свободу,
На щастя у мирнім житті,
Клянемся, що вірим у дружбу народів,
У всі ідеали святі.
А що, як ми зміст протилежний вкладаєм
У ці благородні слова?
Дорога ж пряма, що по ній ми ступаєм,
Вона одночасно й крива.

На смерть товариша

"Я теж вітрильник,
Але на суші"
Станіслав Шумицький

Правди ми не взнаємо довіку,
Але все давно до того йшло,
Щоб упало домовини віко
На його скривавлене чоло.
Він не міг таким, як інші, стати,
Не знайшов притулку в світі цім.
Написав він зовсім небагато,
Хоч прожив, як Пушкін, тридцять сім.
В чисту даль закоханий вітрильник,
Він на хвилі борознив, а дно,
Наче птах з підрізаними крильми,
Рвавсь у небо й падав у багно.
З глибини того чіпкого бруду
Не було для нього вороття.
То ж не смерть оплакувать я буду,
А поета стрічене життя.

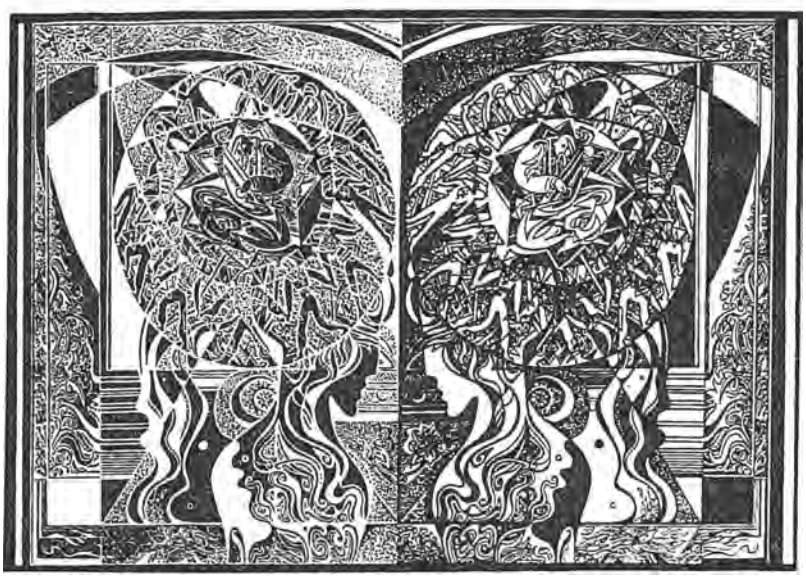

О.Нога "МАРЕВО АРІЇ" №5, 1997

Віра СЕЛЯНСЬКА-ВОВК

У вітальні «Зерен»

Народилася 1926 року в Бориславі в родині лікаря О. Селянського та учительки С. Зронко. Зростала в гуцульському містечку Кутах, середню освіту почала у Львівській гімназії, а закінчила в Дрездені, де опинилася її родина через більшовицьку окупацію. Вищу освіту закінчила в Німеччині, вивчаючи в університетах музикологію, германістику, славістику. Ступінь доктора філософії здобула вже в університеті Ріо-де-Жанейро в Бразилії, куди емігрувала через Францію. Стала з 1957 року професором, пізніше головою кафедри цього університету.

Опублікувала поетичні збірки "Юність" (Мюнхен, 1954), "Зоря провідна" (Мюнхен, 1955), "Елегії" (Мюнхен, 1961), "Чорні акації" (Мюнхен, 1961 р.), "Любовні листи княжни Вероніки до кардинала Джованні Баттісти" (Мюнхен, 1967) та інші. Крім того, плідно працює в художній прозі. Свого часу вийшли друком "Легенди" (Мюнхен, 1954 р.), "Казки" (Мюнхен, 1955), "Духи й дервіші" (Мюнхен, 1956), повість "Вітражі" (Мюнхен, 1961), драма "Сміховий святий" (Нью-Йорк, 1968) та інші.

Особливо значним є доробок Віри Вовк у царині перекладу, яким вона популяризує українську поезію і прозу серед читачів Бразилії. Перекладає бразильську, португальську поезію на українську мову, а також твори німецьких і французьких поетів.

У кількох коротких вступних словах важко її перелічити весь доробок цьогорічної ювілярки. Хочеться лише ще раз привітати її і побажати творчої наснаги ще на довгі роки життя.

Віра Вовк завжди дивувала світову громадськість непередбаченістю широти діапазону зацікавлень і глибиною результатів творчості. Свого часу таким подарунком стала і її тримовна збірка "Колядник", недрукованій ще відгук про яку подаємо нижче. А також публікуємо нині недруковані ще твори нашої гості.

"Досі мені траплялося бачити три- і чотиримовні словники. Тримовна збірка поезій "Колядник" — це явище виняткове, якщо не унікальне. Гадаю, що ім'я авторки — Віра Вовк — відоме багатьом з наших читачів, бо ж поетеса, яка живе в Бразилії, відвідує нашу батьківщину і кілька разів побувала в Україні. В літературі Віра Вовк виступає як поетеса, прозаїк і перекладачка. Перекладає вона з десятьох мов на три, а саме — на українську, німецьку, португальську. Разом вийшло дотепер, якщо не помиляюся, тридцять її книжок.

Творчість Віри Вовк, мабуть як у жодного іншого українського письменника на Заході, позначена християнсько-католицькими світоглядом. Модерністичною стороною своєї лірики поетеса наближається до нью-йоркської групи українських літераторів (головно — поетів), хоча, скільки можу судити, ніколи не мала замилування до негативно-естетичного матеріалу, який вабить багатьох членів групи. Іншою стороною своєї творчості Віра Вовк не виходить поза межі нашої традиційної поезії.

У "Коляднику" (українською, португальською і німецькою мовами) Віра Вовк знайомить читача з українськими різдвяними звичаями, даючи тим звичаям історично-наукові пояснення. Текст розташовано так — нотний запис — мелодія колядки, далі тексти українською, португальською, німецькою мовою, разом десять колядок. Книжку завершують коротка бібліографія та покажчик змісту. Обкладинка книжки — робота самої авторки, а текстові передує кольорова вклейка — мініатюра "Народження Христа" з так званого Егбертового кодексу (кодексу Гертруди).

"Колядник" вийшов у серії "Вертеп", яка охоплює такі переклади Віри Вовк на португальську: Григорій Сковорода "Байки", Тарас Шевченко "Сон", Іван Франко "Мойсей", Василь Стефаник "Камінний хрест", Леся Українка "Дон Жуан", Народні українські пісні, Михайло Коцюбинський "Тіні забутих предків", Марко Вовчок "Маруся". "Колядник" вийшов як дев'ята книжка цієї серії."

І. Качуровський *(Мюнхен, Німеччина).*

Молебень до Богородиці

1.

В Євангелії золотолисто
записане твоє ім'я,
бо з тебе народилося світло.
Стоїть світло в зеніті,
але як зріти сліпим,
що каменують пророків?
Палають війни, розцвітають пороки,
навколішки перед фетишами
приносять криваві жертви.
Танцюють у вирі страхітні маски
з давніх театрів,
і ми танцюємо з ними.
Правду скручено на мотузку,
дію перетворено в веремію,
надію згашено, наче пожар.
Хіба рости вниз
під небесним грибом-парасолем
з затруєними рубцями?
Як рятувати дитину
від брехні собачої та тенет довкола

розвішаних на пастки невинним?
Як обтруситися осіннім деревом
від ниці і лжі липкої,
щоб стати лицем до сонця?
Прибігаю до Тебе, безсмертна Мати,
припадаю тобі до колін:
спаси ягня і отару.

2.

Споконвіку
пророцтво записане в зорях:
від Йоакима і Анни
народиться діва,
і діві на ім'я Марія.
Від першого дня
її золотило обличчя Предвічного,
від першої ночі
вона засинала
між крилами Божого голуба.
Хто впізнав би таємну вибранку —
дитину в колі дітей —
із дзбанком води при поясі
серед кіз м'яковим'яних?
Хто бачив руку Всевишнього
над її днями?
Хто чув мову леготів,
що її називали
трояндою з Єрихону?
Гаї Кармелю
стелили їй тінь під ноги,
Сіон для неї вдягався
в інкрустації бірюзові.
Потічна вода
вчилася від неї покори,
від малого дівчатка
з печаттю Святого Духа
на смаглім чолі.
Ніхто не відав
дивних меандрів
її бездонної долі.

3.

Моя садиба
не може бути
шатром з верблюжої шкіри,
і моїх днів
не можуть проводити
клекіт котлів над вогнищем
і жарти пастуші.
Жоден воїн
не зміряє захланним поглядом
дівочого стану,
і ноги в сандалях
не будуть приманювати
дзвониками браслетів.
Мій дім є храмом Князя,
я — леготом його двору,
тінню його аркад.
Покриє скромний серпанок
гебан волосся,
доки не зацвіте
суха галузка
мого опікуна.
Розділю години
між журкотом веретена
і службою у святилищі.
Моя молитва
зведеться мов ладан
і сандала пахощі.
Так ждатиму, доки не заокруглиться
велике пророцтво.

4.

Може, мореля в вікні,
в передчутті терпкої весни,
шепнула тобі благовість,
заки архангел метеором злетів
до малого твого гнізда.
Капличе голуба,
чаше спраглого Бога!
Ти читала премудрість
у розгорненій книзі буття
і теплим дощем у мох
просякала у голос тиші
аж він тебе наповнив
мов ранок світлицю.
В буденних речах ти бачила знак
даного тобі напрямку
і прийняла руками дитини
свою найстрімкішу долю.
Хвиля замерзла в стрибку,
у чвертьтоні завмерла цикада,
вітер затримав віддих,
сонце застигло в зеніті;
бо звідки взялося диво,
щоб майже дитина
тримала в вузьких долонях
долю всіх поколінь
і світляних систем?
Упало Слово круглим яблуком.
Планети пішли в хоровід,
Труснулися зорі і вісь землі,
задзвеніли оркестри морів,
повклякали лани,
І ось уже ти серед дів
Зірниця триясна,
і шпилі гір аж до землі

перед тобою в поклоні.
І від сьогодні всі твої жести —
святодійство,
і ангели молитовно обабіч,
мов перед кивотом.

5.

Я йшла за тобою дорогами світу,
гребла океани, спиналася на вершини
в червону колиску сонця,
у човник місяця.
Я перечитала тисячу книжок,
гортала сторінки тисяч сердець,
відшифровувала клинопис
на долонях і на обличчях.
А тебе я напам'ять вивчила,
мов рідну мову:
ти говориш до мене дзвоном утрені
і дзвоном вечірні,
і вже моя душа йде назустріч тобі
хоругвою в розмаю маївки.

6.

Він видвигнув мене
з ядра землі
могутнім жестом,
обтрусив мене з пороху
райського дерева
і поставив мене, де ніколи
не ступала людина:
на верхів'я всесвіту.
Сестро, радій зі мною,
бо я несу в собі
спасіння світу,
і всі покоління
віднині купатимуться
у світлі Слова.
З мене виросте колос
у Домі Хліба,
що нагодує всіх голодних
небесним м'якушем.
Я стану водопоєм
усього, що живе,
і до моїх колін припадатимуть
спраглі світу.
Я перетворюся в джерело,
що б'є з каменя і не всихає.
Я стану живущою і цілющою водою
на рани землі.
Я знімуся стіною незрушимою
між злом і добром,
і вечоровою зорею
стану щитом своєму народові.

Радуйся, сестро, зі мною,
бо серед жон
мені припала найбільша честь:
від нині
мене зватимуть благословенною
всі народи.

7.

Радуйся
ниво синьо роздзвонена,
благословенний світанку!
Усі черемхи віють
білими хоругвами
тобі назустріч,
з кадильниць лілей
знімаються ранні тумани,
і шестикрилі херувими
щебечуть у гаю
срібні акафисти.
Усі каштани засвічують ліхтарі,
коли ти йдеш і несеш під серцем
живе Слово.
Дозволь мені йти за тобою
хоч здалеку,
повіяти тобі хоч дуже здалеку
хустинкою білою.

8.

Перед тобою розгортаються
ліжники зілля,
ти йдеш і гладиш пом'ятий тафт маку,
і терен ховає перед тобою колючки,
копиці сіна стелять для тебе тінь
під багряницею сонця.
Але ти не ховаєшся
ні від стріл дощу,
ні від батогів вітру,
як десь придорожня сирота
зводить до тебе
погляд наляканої тварини.
І ти віддаєш їй у ласці долонь
загублене дитинство.

9.

Ми надибали кинуту стайню
і сіно і теплих тварин,
щоб загріли дитя
від холоду гірської ночі.
І ось воно народилося без повитухи
і голе лежало в яслах,
тільки хвостата зоря в головах
і я навколішки перед плодом
своєї плоті.

Злетіли ангели співати йому осанну!
і поклонилися Князеві світла
пастухи й мудреці зі Сходу.
Те все було дивом безмірним,
та від колиски я звикла
сприймати незрозуміле
і довіряти таємній мові,
що провадить мене,
наче слiпу за руку,
кладкою над проваллям.

10.

На сході рожева заграва,
чи яблуня так розквітла?
Грядеш по колінах у травах,
Мати предвічного Світла.
Тут зілля жде на покоси
і дзвонить рубцями дорога:
стоїш у росах на косах,
при груді тримаєш Бога.
Лящать садові херувими,
усе веселиться з тобою!
Ідеш килимами живими,
ставки розляглися габою.
Біліють далекі садиби,
а плай синьодзвонний: Осанна!
Вітає палати й колиби
Марія, пречиста панна.

11.

Богоцвіте,
схили свою голову
на нашу землю!
Ще небо
ледь-ледь благословляється
на світ.
Ще треба,
щоб вітер вимів
кожний завулок
і засіяв пустир.
Вимоли людям піт чола
на щедрий окраєць хліба,
дай нам злагоду,
щоб небесні світила
дивилися в чистий дім.
Наші руки бездарні:
прийми від нас нині
душі з тріщинами,
серця зболілі,
сльози затвердлі,
і будь княгинею
з Божим Сином
у нашій порожній садибі.

12.

Стоїш у водоспаді шат
під хрестом,
чорна колоно болю.
А Син твій
скорчений, мов в утробі,
скапує кров'ю.
Останній крик,
і тяжко впало на груди
чоло в тернині.
Не бачиш неба в крепі,
не чуєш землетрусу,
що вивертає могили,
не відаєш
про завісу святині
роздерту навпіл,
не знаєш
що ластівка звила гніздо
у складках твоїх шат,
що висиділа з писанок пташат.

13.

Я тебе бачила на Україні
в голодні роки під тином,
коли з землі вибухали
джерела крови,
а потім в іскрах Чорнобиля —
живим смолоскипом.
Ти стояла у Гіросімі
під смертоносним грибом,
ти являлася мені у Біяфрі
і в Сомалі кістяком
на савані піщовому,
і в пустелі Бразилії,
де твоє серце прошите
голкою кактуса.
Серед чудес метрополій
ти бредеш брудними канавами,
чорна іконо!
і несеш живу смерть у лахмітті
при сухій груді.
Ти проливаєш повені сліз
з усіми, що плачуть,
ти вмираєш кожною смертю
з усіми забутими.
О Мати всього живого
і всього страхітньо-мертвого
від наших рук, від нашого
бездушного, гливкого серця!

14.

Я бачила тебе в іскрах мороку:
вітер ніс по обдертому полі
сірі нитки волосся, і капала кров
з порепаних п'ят у чорнозем.
Потім ти впала між скиби
і в корчах материнства
дала життя потворній дитині,
назвавши її Христом.
Його забрали від тебе
і розп'яли страхопудом
на перехресті, щоб світ не наважився
збирати плодів твоїх піль
ні ягід твоїх лісів.
Олені сліпозорі
підходили аж до вікон покинених хат,
шукаючи доброти, але там зяяли тільки
пустка і смертна тиша.
І ти, причинна, пішла мерехтіти шпагами
в серці та роздавати калаталки маківок
з насінням стронція для бездомних дітей,
що зводили до тебе рученята.

15.

Над тобою і учнями Сина
зависли вогненні скрипки,
і музичною стала земля:
за смичком — усі крони тепер.
Проща хмар — наче пера тетер —
багряницею сонця стекла,
Ти не знаєш, що все це — знаки,
що від нині ти — пісня-билина.

16.

По ранковому небі торочаться ангельські
крила,
кирея язиків Святого Духа
зійшла хоралом.
То дзвонить
золотогорлий день,
то кличуть вузлуваті дороги
легко двигати тяжкі ведра
не розливаючи ні краплини
призначених буднів.
Освяти їх
на шпилі скляної гори, королево!
Візьми кривобоку скрипку
моїх старань і добудь з неї
таку овогнену мову,
що наче наній чудотворний
воскресає померкле життя.

17.

Вже сповнилися всі роки,
що зозуля тобі накувала,
і твоя стежка
вже тільки вузенька стяжка.
Ти знову йдеш, Богородице,
дрібними кроками
і хилишся стиглим снопом,
з якого ось-ось вилетить
золота душа.
Потім ти ляжеш на межі
і зійдуть ангели
підняти тебе високо-високо
над смугасті верети піль
між крилаті дзвоники
в голубі хороми.

18.

Два ангели славлять твоє чоло
тяжкою короною,
але тобі здається вона
тільки вінком з конвалій,
і твої шати крилами з голубника
лопочуть над всесвітом.
Ти вся така прозоро-опалова,
ранньо-мрячна,
і з твоїх рук, наче гребені дощу,
пливе золота пшениця
на всіх бездомних, забутих, самотніх,
хоч їм здається,
що то — золото юного дня,
який щойно розцвів на сході
цикляменевою рожею.

19.

Ти, що долонею затулюєш
рану душі,
що збираєш прибоєм розкинені
порожні мушлі,
пограбовані навіть від шуму моря,
щоб наповнити їх вічністю
(наче корінь соком землі)
прийми нас під свій покров
утомлених світом і долею.
Під твоїм широким плащем
бліднуть провини й пороки,
а душа вдягає з осанною
недільну сорочку.
Оподаль від метушні,
наш дрібний плід
спасає намічений день
і кучерявим деревом
росте в небесний балдахин.

20.

Ти з Люрду і з Фатіми і з Ченстохови,
з Люхану, з Апаресіди і з Ґуадалюпе!
Ти з Почаєва і з Іржавця,
з Самбора, з Зарваниці і з Гошова!
Я бачу святі місця муравлищами
з безбожними гендлярами,
я бачу печальні, сльозаві свічки
і твої сльози в пляшечках з пластику.
Лопотять у вітрі барвисті стяжки,
подзвонюють медалики з алюмінію.
Гіпсові фігурки і весь цей крам кічу
кличуть до себе прочан з прісними лицями.
Вони човгають довгими днями з надією
й малими й великими болями в клунках,
зазирають в ласкаві, пацьоркові очі,
щоб розвідати чи плачуть вони, чи сміються.
А ти, десь звисока, заходиш у серце
і розглядаєшся в ньому, як у світлиці.
Ти слухаєш людські прості молитви,
що рівно дзюрчать польовим потоком,
та підносиш їх, наче чашу причастя,
і очі вдовині втираєш своїм омофором,
добрим поглядом грієш старечі груди,
і сиплеш ласку в розгорнену душу,
і цілуєш дитину, що цілує твою картинку
в молитовнику з розсипаними листками,
де засушена незабудка з рідного гробу.

21.

Ти стоїш у повітрі
собором сонця
над нашим пустищем.
Чи то дзвони воскреслі,
чи тривожне крякання
грака у серці?
Подай нам рушник
святої веселки
обтерти очі і душу.

22.

Навчи мене мови істини,
мови дерев і каміння,
здери з мого обличчя
всі нещирі усмішки,
вилущи з мого язика
всі облесні слова,
вирви все самолюбство
з цього черствого серця,
і галапаси гордости
і бур'ян байдужости
спали в страшній пожежі
своєї любови.
Моя душа ходить заяложена
від п'ят по корінці волосся,
скупай її, новонароджену,
рядном лляним вибіли
на рідній ріні.

23.

До тебе прибігаю стежками світу:
припадаю до твоїх слідів,
хилю горде чоло
й купаю незрячі очі
в потоці твоєї покори.
І ось моя строката одежа
злітає з мене осіннім листям,
стою осяйна в білому
і мої губи кличуть: радуйся!
Я бачу тебе новопрозріла:
біжу за гарбою пшениці,
над якою стоїш на окрайці місяця,
спинаюся на круту гору,
де гориш неспалимою ватрою
і п'ю кухоль води живущої,
що ти мені простягаєш
з придорожнього журавля
у зеніті жорстокого сонця.

24.

Серед нашої ночі,
громнице світу,
освіти кожний кут
розваленої садиби.
Серед нашого саду
з обгорілими стовбурами
Запалися кущем,
містична трояндо!
Серед нашої бурі
на розгуляних бурунах
будь вірною щоглою,
що тримає всі реї.
З цвинтарів невідомих
у зарослях грядках
Вкажи путь прочанам
оливковою галузкою.

Андрій ЛЕГІТ

Народився 25 грудня 1915 року в м. Корсуні (Черкащина) в родині репресованих. Закінчив мовно-літературний факультет Київського педагогічного інституту. Вчителював, а 1939 року був мобілізований до Червоної Армії. Подальшу долю визначила війна — німецький полон, втеча з полону, робота в повітовій газеті, евакуація до Галичини, а потім до Словаччини, перебування в Українській Національній Армії, англійський полон у Ріміні (Італія), далі — в Англії. Так і залишився назавжди в Англії (з 1953 року в Лондоні), де проживає й нині.

Писати почав з підліткового віку, вже тоді друкуючись у районній газеті. За межами України написав понад тисячу поезій, здійснив чимало перекладів творів німецьких, англійських, російських, білоруських, польських, словацьких і інших поетів.

Уклав і видав декілька збірок — "Лірика", "За дротами", Чим серце билось", " Калинові шуми. Вибрані поезії". Друкувався в газеті "Українські вісті" (Німеччина), журналах "Молода Україна" (Канада), "Північне сяйво" (Канада), а також у лондонському тижневику "Українська думка" і журналі "Визвольний шлях" (Англія, Лондон).

Згадана вище збірка "Калинові шуми" видана нещодавно київськими видавництвами "Український письменник" і "Вир". Ми ж публікуємо дрібку перекладацького доробку поета.

ПЕРЕКЛАДИ

Джон КІТС

Сонет

Тому, хто міста залишив огні,
Велика радість — бачить над собою
Відкриту синь небес і в супокої
Молитвою подихать, як у сні.

Щасливий той, хто солодко сп'янів,
Хто знайде прохолоду між травою
І прочита душею там живою
Поему про любов блакитних днів.

І, ідучи додому по луці,
Почувши солов'я у пущі сплячій,
Слідкуючи, як хмарка в небі плаче,

Він посумує сам, що до кінців
Підходить день, щоби сльоза гаряча
У янгола скотилась на лиці.

Лондон, 1977 р. З англійської.

Вільям БЛЕЙК

Летюча радість

Хто утрима радість силою,
Той життя вб'є легкокрилеє.
На лету цінуй її —
Ранки вічності твої.

Лондон, 1982. З англійської.

Роберт БЕРНС

Що діять дівчині?

Що діять дівчині? Як бути дівчині?
Як жити дівчині з мужем таким?
За шілінґа, пенні загублена Дженні,
Повінчана Дженні із дідом глухим.

Ворчливий він, хворий, до себе говорить,
В груді його холод, в руках його лід.
Він крекче, бурмоче, заснути не хоче.
Як тяжко з ним бути всю ніч напроліт.

Соне він і лає, людей обминає,
Від близьких тікає, не дружить ні з ким.
До всіх він ревнує мене, молодую,
В лихую годину зустрілась із ним.

Спасибі, на світі є тіточка Кітті —
Вона мені цінну пораду дала.
В усім дідугану перечиться стану,
Аж поки старезний не лопне від зла!

Лондон, 1978 р. З англійської.

Вольфганг ҐЕТЕ

Сплять гірської вершини
У нічній пітьмі,
А внизу долини —
У імлі німій.

Не пилить дорога,
Не тремтять листи...
Почекай ще трохи,
Будеш спати й ти.

Лондон, 1965 р. З німецької.

Генріх ГЕЙНЕ

Смерть — це є зоряна ніч,
Жити — задушливий день.
Смеркло. Ну й спиться. Втомився я. Падає тінь
Віти ростуть угорі,
Спів солов'я в вишині.
Все про любов він співає, я чую
Навіть у сні.

Лондон, 1983 р. З німецької.

Ганна АХМАТОВА (ГОРЕНКО)

Широко відчинені ворота,
Липи голі спрагнені весни,
І суха стемніла позолота
Непорушно вгнутої стіни.

Гулом повні вівтарі і склепи,
За Дніпро широкий звук іде,
То тяжкий призивний дзвін Мазепи
Над Софії площею гуде.

Все гучніш лунає неспокірно,
Наче зве безбожників карать,
А в лісах зарічних тихо-мирно
Веселить пушистих лисинят.

Лондон, 1957 р. З російської.

Леопольд СТАФ

Один я, колег поховавши,
З мого покоління зостався,
Я бачив, як змінювався час наш,
І сам, як життя, я змінився.
Любив я людину, природу,
Дивився наперед ясним оком,
Я мир прославляв і свободу,
Зріднившись із сонцем високим.
Мене не манили на світі
Ні бронза, ні вигуки "браво",
Ніщо по мені не лишиться,
Хіба, може, тихая слава.

Лондон, 1989, з польської

Янка КУПАЛА

***

Як же вітер з України,
Думкою сповитий,
Долетів до Білорусі
І шумить над житом.
Рядом доля білоруса
Й українця доля
Йшли тернистими шляхами,
Рвалися з неволі.
Рядом юні до сконання
Гнулись до останку
Під ярмом і дожидали
Ясного світанку.

Лондон, 1989 р., пер. з білоруської

Максим БОГДАНОВИЧ

***

В ту мить, коли Геракл прирік Антея, —
На вітрі колос так хвилюється в імлі.
Антею сил вдихнула в груди Гея,
Він ста міцний, як дуб, рішучий та веселий,
Напружився ураз, піднявся із землі.
Я битий був життям, чекаючи могили,
Й грудьми припав до тебе, земле моя,
В дрімотливій душі ти пробудила сили,
Бадьорість улила в мої ослаблі жили,
І горя відтоді не знаю зовсім я.

Лондон, 1991 р., пер. з білоруської.

Михайло ОРЕСТ

(1901 – 1963)

З минулого

Михайло Орест (справжнє прізвище Зеров, брат Миколи Зерова) народився 27 вересня 1901 року в Зінькові на Полтавщині в родині педагога. Отримав гімназійну освіту в повітових містах Лівобережжя, а потім вищу філологічну - в Київському інституті народної освіти. Був репресований, чотири роки відбув у тюрмах і таборах, не мав змоги за більшовицької влади публікувати свої твори. З 1944 року виїхав до Лугсбурга (Німеччина). Він активну літературну, перекладацьку, редакторську, наукову, громадську діяльність, наприклад, як засновник і керівник Інституту літератури в Мюнхені.

Поетичні твори почав публікувати лише з 1944 року, а саме зі збірки "Луни літ", виданої "Українським видавництвом" у Львові. Наступні збірки "Душа і доля" (1946 р.), "Держава слова" (1952), "Гість і господа" (1952) і посмертна "Пізні вруна" (1965) вийшли в Німеччині.

Як перекладач залишив чималу спадщину творів С. Георге, Р.М. Рільке, Г. Гофмансталя, М. Давтендая, Леконт де Ліля, а також уклав антологію німецької поезії, антологію французької поезії тощо.

Михайла Ореста вважали продовжувачем київської школи неокласиків 20-х, хоча, на думку інших критиків, не було б надто вузькою оцінкою його значення, адже "його поезія становить досконалий взірець культури версифікації літературної мови" (ЕУ, т. 5, с. 1869)

Ми маємо змогу нині відтворити лише частку творчості Михайла Ореста і публікуємо його вибрані поезії.

ВИБРАНІ ПОЕЗІЇ

* * *

Я вернувся до тебе, отчизно моя,
І всміхаюся рідним долинам.
О, як солодко пахне ласкава земля
Чебрецем і полином!

Аромати віків, дорогі, затишні,
Вони душу потіхою росять
І здається, що вістку таємну мені
Од відійшлих приносять.

Ніби предки мої в спочуванні чуткім,
Незреченної доброти повні,
Привітання мені ароматом тонким
Посилають любовні.

Просвітлілі по втомі життєвих доріг
Закликають вони примиритись,
Перейти їх осель всюдисущих поріг
І навік прояснитись.

Щоб душа, заквітчавшись в невинні вінки,
Усміхалася завжди долинам
І задумливо пахла в наступні віки
Чебрецем і полином.

* * *

Вгорнулись парки і сади
У шати млисті.
Дитя, чого шукаєш ти
В пожовклім листі?

Квіток не знайдеш ти під ним,
Минули квіти,
Минає все, як легкий дим —
О тлінний світе!

Весняним кленом я буяв;
Та вгасли весни —
І цвіт побляк, мій лист опав
І не воскресне.

Я — сум, я — попіл забуття,
Я — далі млисті.
Кого шукаєш, о дитя,
В опалім листі?

Мандрівний лицар

п.д.

Послалась, подалась, до виднокола
Святкова даль у вигинах горбів;
Замок на брамі лунко прогримів —
І лицар виїхав на вольне поле.

Безжальні мислі осяйного чола
Вже не гнітять. Погас безславний гнів,
Що мудрий спокій невситимо тьмив
І душу гнав в тісне і мертве коло.

І в тиші літа голос самоти
Бринить ласкаво і без тяготи
І кличе в безіменне і безкрає.

Від города, в якім нуртує лють,
Ненависть і одчай, він від'їжджає
В ясну, цілющу і бездумну путь.

1931

* * *

Як чорний корабель, у місто ніч вливає
І чорні води йдуть, вливаються без краю
В покірні вулиці. Пливе потужне зло
І під напором хвиль у вікнах гнеться скло.

Свічею бідною горить моя молитва —
З могутнім мороком яка нерівна битва!
Лиш сонце молитов спроможне прикликать
Сліпучих ангелів непереможну рать.

О смертний часе мій! Уже недовго ждати!
Потужне зло заллє свічу мою й кімнати,
Ніхто не віджене неситу пітьму пріч —
За трепетним вікном клекоче грізно ніч.

1938

* * *

Шляхами битими не хочу я ходити
І правди у людей не буду я питать:
На роді людському лежить здавен несита
Рокованість і знак нерадісних заклять.

Безгрішні ангели і демони зловтішні
За нього борються — і хто у тій борні
Край добрих сил стоїть і прославляє вишнє,
Тому діла людей немилі і трудні.

Діброви приязні і лагідні левади!
Шукач гармонії до вас поклав мости,
Бо ваші дорогі, божественні принади
Серцям і снам дають розкоші повноти.

Коли на галяві лежу я просто неба
В кущах зіноваті, в щасливій тишині
Шляхетних зел, — чуття я маю, що не треба
Було людиною родитися мені.

1944

* * *

Загине світ! Безумством і війною
Потоптано його найкращий цвіт;
Свариться хаос чорною рукою:
Загине світ!

О бідне, бідне серце! Безліч літ
Ти билось марне з темрявою злою
І марне в ній ростило злотний міт.

Вже бурі ринуть дикою ордою,
Ревуть і стогнуть,рвуть замки воріт.
Страшної помсти час! Повитий тьмою,
Загине світ!

1939

* * *

Ще повінь світла падає на віти,
Ще літні свята не кінчає ліс,
Але поглянь: поволі червоніти
Уже почав тишинний байбарис.

Щорік відходить літо, і відходи
Його щороку болем жалять нас:
Як мало ми взяли утіх і вроди,
Розкритих ним для серця повсякчас.

Душі багатство! Мрія, що розквітла
Для нас на всі земні, оманні дні!
...Нараз на святі зелені і світла
Побляклі стоїмо ми і смутні.

1949

МІНІЯТЮРИ

На острові

Найменше землі посідати треба,
Щоб вичути велич води і неба.
Нікуди мене не беріть, кораблі,
Великого духом на дрібці землі.

Скарга дівчини

Цвіт бозу і каштанів, міліони
Ґрон, виплески вогню, хвала весні!
Самотнє серце! Наче цвіту ґроно,
І ти палаєш. Замкнене. В мені.

Любов

По осені паде зима, розтане сніг —
І знов горить весна. А в споминах моїх
Та сама завжди ти — оподаль перемін!
Що треба часові? Куди спішиться він?

Уявлення про неуявне

Мій друг сказав: "Як соняшня погода,
Спокійний, любий лад поймає світ". —
Помислив я: "У вічності, як світ
Лишу, теж буде соняшна погода".

Літній вечір

Час янголинний! Небо як стіна
Із мармуру блакитного; на ній
Прожилками, в янтарності святній,
Палають оболоки. Тишина.

Спорідненість

Твердь літнього неба блакиттю розлогою квітне,
А озеро синє її відбиває, привітне —
Як любо в собі відбивати високе і рідне.

Оселя самоти

На жовтім місяці, на дні його долин,
Існує племено — самотнє, як і він.

Заклинання

Розбили смерчі дім, і літ добро розкрадене...
А я живу — і п'янь не стишу заклинань:
Здійснися, плоттю стань, примріяне і гадане!
...Конваліє лісів, отчизни свіжий ладане!

Розлука

Злодоля вихрилась — і каменем розлуки
Привалена душа. Чиї ласкаві руки
Дарунком принесуть зусилля боговите:
Перемогти вагу і камінь одвалити.

Сплін

Стає прокляттям час. Надія, втіха, біль
Його тісний обруч покинули. Зусиль
Вітрило не піднось: наблизяться примарно
Огроми каменю; вони зламають кіль,
І злине корабель, роздавлений почварно.

Шум дощу в каштанах

Стемніло. Тихий дощ. І рокотів несмілих
Алея сповнилась каштанів півроздвілих.
Шум тихий споминів. Під ними я стою...
З чаш меланхолії о як я довго п'ю!

Прокид на світанку

Свіжо і весело пташство співає на білім світанку —
І, безпричинно прокинувшись, його щебетливу веснянку
Слухаю я і скликаю всю пам'ять, не можу згадати:
Радість якась поминула. Давно. Але як її звати?

Друг і гостя

Занадто довго Сум для тебе був товариш
В дорозі життьовій. А ти про Радість мариш
І звеш її в щораз тіснішний років круг. —
Є гостя гостею, і не покине друг.

Творчість

На душу поклади нездійсненого давлять,
І скарга постає на тоскну німоту;
А там, над буднями ласкаві хори славлять
Чіткого втілення звитяжну повноту.

Дорога світу

Світ — він не мчиться вперед, він вертається в лоно первинне.
В добрій путі — перепони: тваринне, низинне, злочинне.

Ствердження

Душа не вклониться подобам нечестивим,
І жертв колишнього ніколи не забути.
Не прийде синій день? Не обдарує дивом?
Однаково! Душі законом мовчазливим
Зостанеться по смерти мить: собою бути.

Н А П И С И:

Над джерелом

Я — кров землі. Прозора і співуча,
Негаснуча і невичерпна кров;
Я — забуття, я — вороття пливуче
І чарування радісних віднов.
Ти — син землі. Тож пий мене, живущу,
І міць безсмертности, в мені таємно сущу.

На брамі кладовища

Для тебе тлінням ми, о гостю, стали;
Ні написи на плитах мовчазних,
Ні намогильна зелень розбуяла,
Ні апофтегми многомудрих книг
Тобі не скажуть, де ми є і хто ми.
А прагнеш ти спізнати невідоме,
Що ви звете убогим словом т а м, —
Стань, брате, написом і тлінням сам.

На брамі парку

У книзі соняшній моїх погод —
Весняній, тріюмфуючій, недільній —
Начитник будь, уважний і прихильний;
Вчувайся в неї — і збагнеш клейнод
Мого єства. Як заповіт зазовний,
Воно бринить у повноті любовній:
Ласкавий гостю, радуйся — і сни
Принадний образ вічної весни!

* * *

На башті пізній час пробив уже годинник,
І з-за ніздрястих хмар самотній місяць виник,
І в парк поглянув він, де в струнності тишин
Всевладний юністю, жінотний пах ясмин...

Коли на схилі літ звемо тебе, любове,
Щоб скостенілих тут послабились окови,
Ти пахнеш, як ясмин, — але чи приймеш нас,
Свідомих, що пробив глухий і пізній час?

* * *

Як радо цей день в безбережності світу сміється!
До мене він, щедрий, устами твоїми сміється.

Простори лягли ніби плеса зеленого світла,
А небо стоїть ніби плеса блакитного світла.

Високий цей день, але вища від нього є вічність.
Чому не судилось йому підвестися у вічність?..

Свіжіє. Всі барви померкли. Клубочиться вечір.
Побудь біля мене; це мій наближається вечір.

1962 р.

Олександра ЛУК'ЯНЕНКО

ВИГНАНЕЦЬ ДОЛІ — ОБРАНЕЦЬ МУЗИ

(До 100-річчя від дня смерті **Поля Верлена**)

Я цілком і повністю сприймаю цю особистість, розумію причину трагічного смутку і вірю, що таке світосприйняття збагатить серця всіх народів у всі віки. Я чую музику і ритм його вірша, починаючи від мелодики імені й прізвища — Поль Верлен. Його поетична скрипка, наче голос самої природи, творила містику уяв, вражаючи тонким психологізмом бачення буття, багатогранністю поетичних форм. Ну, хто в світі зумів так фахово пропустити відстороненість природи через розмаїття душевного стану, не порушуючи хиткої межі суб'єктивізму сприйняття і об'єктивізму відображення? Ах, Поль! Цей осінній стогін скрипок реальний, як гірка сльоза безнадії. Літня задушлива ніч гнітить солов'їним плачем. Місяць шаріє в обіймах імли, приходить пора кохання, і на грішну землю з морських вод ступає Біла Венера... Всі ці фантастичні реалії часто перериваються відчаєм самітника. Одвічна мрія про щасливе подружнє життя, остання надія на справжнє кохання затьмарюються чорним сном, що віщує небуття. Ехо спогадів, мов привиди, бентежать неприкаяну душу. Життя не склалося. Потворність, невезіння, безпорадність були ціною його геніальності. Навіть критики і недруги попри всі нарікання в момент одкровення не посміли назвати життя поета змарнованим, а поезію нікчемною. Його сучасник Жюль Ренар, висловлюючись: "у Верлена геніальність Божества і серце свині", врешті зізнався: "любити його — для мене щастя".

І його любили, щоправда, запізно. Він звик до відторгнення ще з дитинства. Його зовнішній вигляд часто призводив до кепкування. Якось однокласник вирізав на парті його карикатуру з задертою до зоряного неба головою, прямуючого просто у прірву. А згодом прізвиська "роздвоєна людина", "проклятий поет", "стара дитина" стелились його життєвим шляхом.

Що ж, вибір поетичної стезі він завдячував лише собі, бо батьки дали йому юридичну освіту і забезпечили посаду в Паризькій мерії. Спокійне і одноманітне життя службовця часто перепліталося веселими забавами в корчмі. І так аж до смерті близьких людей: батька і улюбленої кузини. Почалися роки депресії. Одруження з Матільдою Моте відкрило нову сторінку в житті юного поета. Подружжя подорожує. Верлен активно працює як журналіст і редактор. Події Паризької Комуни примушують його переховуватися від репресій.

Настроєва і пристрасна натура не втримує його в шлюбі, злегковажує сім'єю і сином заради мандрів з приятелем-поетом Артюром Рембо. Їх чекає Бельгія, Англія. Велика дружба неврівноважених характерів трагічно завершується сваркою і пострілом Верлена в свого друга. Його засуджують до тюремного ув'язнення, де він остаточно розлучається з сім'єю, втрачає здоров'я. Пристрасне навернення до релігії призводить до нових сумнівів, терзань. Після повернення з в'язниці бажання знайти мир і спокій

у вчителюванні, праці на землі не дають бажаного результату. Поезія манить, талант згасає, душа гіркне, надія поволі вмирає, як завжди, останньою. Аж раптом фортуна усміхається йому злою усмішкою перед смертю. Шалений успіх вмираючого поета розпочинає посмертне і довічне визнання.

Цього року відзначаємо 100-річчя від дня смерті Поля Верлена. Навіть його поетична спадщина розпочинається символічним кінцем — віршем "Смерті". Верлен ніби сам собі вішував час визнання — після смерті. А далі збірка за збіркою окреслювали життєві віхи, переживання, відродження життєвих сил, протиріччя долі: "Сатурніталії", "Галантні свята", "Добра пісня", "Романси без слів", "Мудрість", "Далеке і близьке", "Паралельно", "Щастя", "Пісні для неї", "Оди в її честь", "Плоть", "Посмертна книга", "Гоніння", "Декілька поем".

Його бездоганна евфонічна організація вірша, відкриття світу через звуки приваблювала і композиторів, таких як Дебюссі, Равель, Бруєвський. А вже перекладачів... Однієї лише "Осінньої пісні" більше десятка перекладачів, а всіх перекладених поезій більше сотні. В Україні його перекладали, починаючи з Павла Грабовського, Івана Франка понад двадцять поетів, а у світі — плеяда його і наших сучасників.

У важкі душевні хвилини, як висловився у свій час Василь Стефаник, коли "і слів бракує. А от хіба Верлен, може хоч в частині Вам скаже то, чого я не гарен". Думаючи про особистість Верлена, і моя душа в час одкровення словами Франсуа Коппе "завжди сподівається і вірить в існування добра і світла, де б ми були пробачені і очищені — бо хто ж наважиться лицемірити, вважаючи себе невинним і безгрішним? І там, у цілковитій ідилії я зустріну тебе і скажу: ось і я".

ПЕРЕКЛАДИ

О. Лук'яненко

Із збірки "Галантні свята"

Сентиментальна розмова

У старий парк безлюдний, зимовий
Дві тіні непомітно забрели.
Погаслий погляд і вуста змарнілі
Ледь чутно між собою гомоніли.
У старий парк безлюдний, зимовий
Два привиди у спогадах пливли.
— Ти пам'ятаєш пристрасть нашу давню?
— Навіщо Вам цей спогад мій, не втямлю?
— Чи мариш ти ще іменем моїм?
У серці, в помислах ми разом? — Ні.
— Ах! Дні блаженні щастя неземного
Зливались в поцілунку! — Що ж такого:
— А ця блакить небес? Надія запальна!
— Надія щезла в чорнім небі зла.
Отак вони блукали в травах бору
І ніч єдина чула їх розмову.

Із збірки "Меланхолія"

Одвічна мрія

Леліяв мрію дивовижну і палку
Про жінку, котра любить і котру люблю.
Її я знаю й ні, хоч поглядом ловлю
Любов і співчутливу посмішку гірку.

Зуміла б втамувати біль в душі моїй
І зашморг всіх проблем розпався б сам умить.
Холодний піт на блідому чолі лиш їй
Під силу щирою сльозою освіжить

Білява, чорна чи руда? Яка вона?
Ім'я у пам'яті, мов лагідна струна,
Звучить як імена, які пішли з життя...

Цей взір подібний взору кам'яних богинь.
У голосі відлуння спокою віків.
Чи ж це кохана, ти? Явись чи згинь!

Із збірки "Посмертна книга"

Остання надія

У царстві мертвих, на могилі,
В природі дикій деревце —
Журби позбавлене лице
Схиляє на надгріб'я білі.

Зимою й літом прилітає
До нього пташка. Постає
Кохання пісня неземна.
Воно це — ти, а пташка — я:

Ти — спогад мій, я — згубний час
Нехай життя розсудить нас,
Щоб жити вічно! Ти ж моя!

Щоб жити! Проте, чарівна,
Мій переможець — небуття...
Чи ж в твоїм серці лишусь я?

Із збірки "Мудрість"

* * *

Сон чорний, страшний
Затьмарив життя:
Спи розкіш надій,
Спи пристрасть моя!
Осліп я давно
І пам'ять слабка
На зло, на добро...
Подія сумна!
В колисці мій злет —
Гойдаюсь: рука
Звисає у склеп
І тиша така!

Із циклу "Пісні про неї"

* * *

Ти віриш ворожінням,
Прикметам, чаклунам.
Я ж вірю лиш твоїм очам.

Ти віриш добрим феям,
У фатум долі, снам.
Я ж вірю всім твоїм словам.

Ти віриш в силу Бога
І деяких святих.
Ти марно молишся до них.

Блукаю в сновидіннях
Рожевих, голубих:
Купаюсь в пестощах твоїх!

І до нестями вірю
У снах і наяву,
Що лиш для тебе я живу.

Із циклу "Галантні свята"

Фавн

Старенький фавн із надр земних
Сміється посеред галяв:
Віщує божий гнів для тих,
Хто безтурботно загуляв.
Цей знак для нас, істот людських,
Яких принадив смак забав
Меланхолійних. Гомін стих —
Пора... вже тамбурин заграв.

Із збірки "Сатурніталії"

Nevermore

Спогад, спогад ти знову зі мною? А осінь
Сполошена дроздів у повітрі морознім.
Промінь сонця блукає і золота повінь
заливає ліси, де вітрів знявся гомін.

Віч-на-віч ми минали, замріяні, парк
І думки, і волосся розвіяні в такт.
Раптом очі блиснули схвильовано так:
"Розкажи про найкращий твій день" —
голос зм'як.

Голос — ніжний дзвіночок, мов ангелів спів
Пролунав й несміливо усміхом розквів.
Як святиню, цілую я руку твою.

Ах! Ці квіти весни так духмяно цвітуть!
Шелестять якусь дивну симфонію...
Перше "так" з любих вуст надто солодко чуть!

На українську переклала

Іван Яцканин

Народився 28 серпня 1950 р. в селі Ряшеві на Бардіївщині в Словаччині. Закінчив Пряшівський педагогічний факультет Кошицького університету ім. П.Й.Шафарика. Працював редактором чехословацького радіо в Пряшеві, учителював, був редактором окружної газети в Бардієві. Нині працює шеф-редактором відділу української літератури в Пряшеві Слов'янського прогресивного видавництва у Братиславі та головним редактором літературно-мистецького та публіцистичного журналу "Дукля" — друкованого органу Спілки українських письменників Словаччини.

Іван Яцканин — прозаїк, автор книг "Місце проживання" (1987), "Наталка вже не плаче" (1988), "Усе залишиш" (1990), "Тіні й шрами" (1994), "Втеча" (1995). Працює в царині перекладу. Підготував антологію сучасного словацького оповідання "Полегшуючі обставини" (1994). Літературно-критичні та публіцистичні статті публікує в українській і словацькій пресі. Член Спілки українських письменників Словаччини та Спілки письменників України.

ОПОВІДАННЯ

Брати

Слабість розлилась по цілому тілі. Вона була як тісто, що прилипало до рук, а ти ніяк не можеш відірвати.

В думках він уже давно хотів ворухнутись, але оця слабість не дозволяла. Він знав цей стан. Це було давно, і від роботи. Тоді приходила оця солодка слабість, замотувала, обвивала ноги, вони ставали дедалі важчими і повільно падали в її обійми. Правда, зараз ще щось зовсім інше. Це навіть і не згадка про давнє. Зараз не можна і ворухнутись, а встати треба, останній автобус від'їздив через годину. Слабість не проходить, не зникає, змінюється на тисячі, мільйони голок, які розколюють усе тіло, розшматовують його на дрібнесенькі скалочки, вістря голок знаходять кожне із недоторканих місць. Може, саме оцей нестерпний біль і підіймає його з ліжка.

Розплющивши очі, він глянув у вікно. Ранкове сонце здається йому якимось зеленкуватим. Усім тілом пройшла прохолода. Ранкове сонце не віщувало нічого доброго. Все мине: і це зеленкувате сонце, і цей проклятий сон — сніг на землі. Ще його небіжка мати казала, коли сниться сніг на землі, то людині краще сидіти в хаті, бо слабість схопить її і не попустить. Вже кілька днів силував себе, вкладаючись спати, щоб приснились коні на пасовиську, бо такий сон віщує одужання. Не приснились коні, ні дитинство, лише білий, білесенький сніг, що аж дразнить очі, тільки примруженими можна розгледіти світ.

Лікарня стояла на бережку. Нелегко було добиратись з автобусної зупинки. Він насамперед помірявскільки ще йти,потім подумав, як би то було, коли б і ноги так слухали, як очі. Неслухняні ноги.

Навколо вже запахло так неприємно, як може пахнути тільки у лікарні. Легкий вітерець гнав оцей неприємний запах, а з ним навіював страх.

У кімнаті вже троє. Він був четвертим. Двері відчиняв повільно, десь зникла ота різкість, якою колись всіх залякував. Він знав, що зараз вже нікого йому лякати. Його час минав. За собою тягнув валізку, з якою не розлучався. У ній було все його майно. Цим нагадував хлопця, який у кишенях носить усе своє багатство. Поздоровкався лише так, крізь зуби. Зовсім розгубився серед білих стін. Його ліжко було біля вікна. Пройшов вузеньким коридорчиком. Чемоданчик засунув ногою під

ліжко. І аж нині подивився на інших пацієнтів. Нові сусіди попідіймали голови. Це, властиво, було їхнє привітання. За першим отаким знайомством прийшло й перше здивування. Неабияке. На ліжку біля дверей лежав його брат Петро. Хоч у інших вже впала голова на подушку, Петро ще постійно пробував її втримати, щоб ліпше оглянути молодшого.

— А тобі, смаркатий, яка хиба? — Петро підтягнувся, щоб голос і докір прозвучав якомога виразніше. Сусіди здригнулись, знову почали направляти подушки.

Павло підійшов до старшого брата, усмішка грала на вустах. Він хотів також пожартувати і підхопив тон:

— Здається, ми вже можемо зустрітись або в лікарні, або на цвинтарі.

Петро вже зовсім посерйознішав, лице втратило оцю вдавану в'їдливість.

— Навіть у сні би тут тебе не чекав, — сказав Петро якось хрипло і підтягнув ногу, робив місце на ліжку, щоб брат присів.

— Навряд чи тут щось приснiться, — Павло примружив очі, білі стіни висмоктували з них силу.

— Шум води, дзюрчання потічка, — здавалось, що Петро зовсім розгубився і меле щось не те.

— Не розумію, — Павло аж зігнувся над ним, щоб ніхто чогось поганого не подумав.

— Шум води сниться.

— Ага... На добре, на добре сниться. Із сусідами гарно жити будеш. Могло і гірше приснитись, не хочу нагадувати, бо...

— Павло замовк і пильніше придивився до брата, і в ту хвилину ніби побачив свого батька. Петро був зовсім схожий на нього.

— Ти чого тут? — запитав Павло, хоч сподівався всякої відповіді.

— Я весь час кудись утікав, ніде спокою не знаходив, весь час прощався, але, здається, гробареві з лопати не втечу. О-го-го, ти ні, ти суботній. Ти в суботу народився. Пригадую, як сьогодні. А про суботніх кажуть, що вони прив'язані до дому, вони хороші господарі. Так, так, Павлику, ноги, ноги мене не носять. А я у неділю народився, та про недільних дітей не хочу й розказувати. Навіщо, коли на мене глянеш, то все ясно. Може, й добре, що ти прийшов, з моїх ніхто не загляне... А ти? Також з ногами? Подумай, ноги й ноги. Здавалось би, що ми півсвіту пішки сходили. Гм, ноги...

Петра виснажувала ота довга розмова. Білою слиною на губах зліплював слово до слова. Високий, жилавий, видовжене зморшкуване лице і як павутиння сиваста волосся. Все це робило його загадковим, страшним.

Павло його не лякався. Їхні рідкісні зустрічі й оця одинадцятирічна прогалина між ними вивітрювали братні відношення. Сусіди напевно подумали: "Ну, зійшлись односільчани..."

Павло дивився на брата, який то розплющував, то знову закривав повіки, ніби над чимось зосереджено думав. Петро мовчав.

— З добрим хлопом не згниєш під плотом, — заспокоював його Павло і попробував ніжно-ніжно потиснути йому руку.

— Родини, як вербини, а свого як би бог закляв... Та ні, ні, Павле, я про своїх...

Розмову обірвала медсестра, яка рвучко відчинила двері, ніби хотіла зловити пацієнтів на чомусь гарячому. Пацієнти занурили голови у подушки і чекали, що буде. Медсестра мовчки відійшла, але розмова вже не клеїлась.

Наступного дня зранку брати настільки вглибились у програму власних медичних

процедур, що про балачки ніхто з них і не подумав. Під час обіду не сиділи разом, бо ж хтось тут був першим, а хтось прийшов пізніше. А врешті-решт, ні в одного з них не було бажання заглядати один одному в тарілку.

Після обіду, коли сонце вже не зазирало у вікна, зійшлись, не вишукуючи один одного, на довгій терасі.

— Інтересно, — Павло оглядав терасу, — все біле і біле — стільці, стіл, все...

— Так має бути, хочеш зелене, дивись отам на гори, а тут іншого й не треба.

— Був за тобою хтось?

— Хто? Мені й самому неногано.

— А я думав, що на старість погорда вже губиться.

— Як родина до родини не ходить, то і з родини виходить.

— Може, і я не родина, — Павло хотів встати від столу, потім сам придушив у собі образу.

— Ти? Так рідко зустрічаємось, аж мені здається, що ми тільки з одного села.

— То не моя вина! Я довго над тим думав.

— І? Додумався?

— Батьки винуваті.

— А зараз?

— Я, ти, ніхто з нас не без вини.

— Але ж няньо знаєш як казали про тебе: "З ним ся і на камені доробиш хліба". Мені хліба не хотілось, але порозуміння, ласки, поваги. Я ж на тебе, Петре, дивився мало як не на бога, а ти весь час мене смаркачем обзивав. Крім того, ти мав бути єдиний, хто про все після старих подбає. Та не мороч мені голову, і без того мене ноги болять, ламуть крутять...

— Все вже за нами, — Петро пробував надати розмові лагідніший тон.

— А перед нами? Пусті балачки? Одна тільки сповідь? Чи, може, тут будемо з'ясовувати, хто кому скільки довгує.

— Ми ж по-вовчому жили.

— Не зовсім так. Вовча зграя вкупі держиться.

— Я не про це.

— Всі жили разом, у згоді, тільки ми повинні були доказувати один одному, хто з нас хитріший, хто ліпший газда.

— Старість нас зрівняє.

— Ні, не старість...

— Смерть?

— Напевно, лише там не треба поспішати. Там ще успіємо.

Павло почав нервово тупотіти ногою. Він хотів її зупинити, але вона мимоволі скакала, дрижала. Може це було й тому, що ця розмова без кінця почала дратувати його. По терасі пролетів вітерець, гортаючи білі скатертини на ще біліших столах.

На терасу поспішно зайшов один з пацієнтів, не підходячи до їхнього столу, голосно сказав:

— Вас шукає якийсь хлопець.

— Кого? — запитав Петро, бо не вірив, щоб його хтось тут шукав.

Пацієнт як появився, так і зник. За ним десь у дверях звисало в повітрі "кого?". Брати глянули один на одного, залізні ніжки ще раз верескнули, попрощавшись з ними.

У дверях кімнати стояв високий сімнадцятирічний юнак. Високий, що ледве-ледве увійшов у двері. Тонкий, як стебло.

— Роман, — зворушено сказав Павло. — Це Роман, мій онук.

З подушок знову піднялись голови.

— Пішли на коридор, — пошепки сказав дід Павло своєму онукові.

Присіли на довгій білій лавці.

— Може, вийдемо надвір? — Запропонував Роман.

— Нога болить, — Павло підтяг виблідлу синюватu піжаму, але за білими бинтами і так нічого не було видно. Але яка ж з цього може вийти розмова, коли почне про свій біль розказувати.

У коридорі появився Петро. Прямував до них.

— Романе, це дядько Петро, — попробував Павло вже заздалегідь познайомити онука з братом.

— Я його не знаю, — Роман це сказав так, ніби виправдовувався.

— Нічого, нічого. Деколи й мені здається, що і я його не знаю.

— Уникаєте, га? — з докором запитав Петро, зір перескакував з Павла на Романа.

— Як, дядьку, ліпше? — запитав Роман, бо він відчув, що цей докір торкається і його, а дядько Петро це й справді сказав, так, щоб заболіло.

— Гм, ліпше. Знаєш, хлопче, колись наші так казали: "Мому татові стало лекше: перше плював на землю, а тепер вже на бороду".

Петро зосереджено дивився на Романа. Дивився довго, ніби вишуковував щось знайоме.

— Він на нашого няня похожий, — у Петрових очах зажевріла іскорка, він підморгнув і вдарив рукою Павла по плечі.

— Ні, ні, — швидко заперечив Павло, — на нашого няня тільки ти похожий, ніхто більше, тільки ти. Я не хочу, щоб він, щоб саме він був похожий на нашого няня. Досить одного, що на нього похожий...

Петро зніяковів, такого повороту розмови справді не чекав.

А де хлопець? Обоє дивляться накволо себе, потім на себе, їхні очі повні докору і смутку.

Роман, не попрощавшись, відійшов, бо відчув, що при цій розмові, при цих підсумках він насправді зайвий. Пізніше буде видно на кого він похожий. Пізніше, коли все минеться...

Втеча

Коли повіє південний вітер, мене охоплює туга. Пригнічення закрадається в душу, висмоктує всю силу й енергію, а в очах починає гостювати дивний смуток. Оця сірість, яка одразу занапує, залізає під шкіру, вплітається у нерви. Почуваю себе слабо, безсило. Але не жалію себе, збо знаю, що подув південний вітер.

А вітер дує. Розриває у мені все, що ще суцільне, що тримається вкупі. Вже другий день беззупинно жене з собою тугу, завішує її на мене, щоб пізніше вона в'їдалася у моє тіло по жилах, як по нитках, заглядає в усі закутини й примножує, кладе одну до одної, думки про безвихідь, безпорадність.

І тоді дедалі частіше проковзне, проб'ється думка про втечу. Південний вітер її підсилює, а туга надає їй розгону, крил, польоту. Я весь час прибиваю її до землі, бо нею прийдеться вимірювати силу неспокою.

Тільки-но повіє південний вітер, почне гнати хвилі туги. Розбиває всі внутрішні закони, всі застороги...

* * *

Весна своїм гострим оком вже заглядає і в яруги, жене звідти останнє біле диво. Розстелене біле полотно темніє під гострим зором весни. Згортається нижче й нижче, аж поки його не поглине морозна вода.

А шляхом по примерзлих коліях, які вигладили сани, поспішають струмочки. Грайливо долають невеличкі перешкоди, все кудись поспішають, і у нікого нема й гадки про повернення.

Ще одна втеча. Втеча од плину часу? Та ні, коли повіє теплом, то хочеться уникнути припливу усього, що з ним пов'язане. Це й захист перед самознищенням.

Надворі вже зголошується весна...

* * *

Хлопець іде стежкою. Вправо і вліво колоситься ячмінь. Хлопець дивиться вгору і не може повірити, що сказав дід: "Не є тої драбини, щоб до неба дістала". Ячмінь дихає теплом, а он там овес ще лишень дожидає свого дозрівання. Хлопець не бреде отим вівсяним полем, хоч знає, як приємно воно холодить ноги.

Спека. Вже кілька днів стоїть така спека, що нікуди дітись. І всі думають, що це лише тут, що десь інде подуває холодний вітерець... Спека заважає їм жити, від неї нікуди не дінешся. Повітря аж тремтить, так нагрілось. Ти бачиш, як воно здригається кілька кроків перед тобою, підійдеш до нього, а воно вже геть. Хлопець поспішає, хоче наздогнати, набрати повну жменю отого повітря, а потім тільки очком заглянути у долоні, як повітря тремтить в руках. Повітрю, напевно, підходить оця гра: то зникає, то виринає, дразнить свого супутника, манить його до себе.

Поле має очі, а ліс — вуха. Важкий запах хвої затьмарив усі почуття, коли хлопець увійшов у ліс. Старі сосни дихали важко, мов діди. Їхнє дихання заважало хлопцеві якомога скоріш вибрести оцією лісовою стежиною. А з другої сторони голову наморочив запах розпеченої шкіри білявих беріз, який змішувався з гіркастим запахом ліщин, застрявав у горлі і лоскотав. Ліщина аж ніяк не хотіла відставати у цій настирливій спеці за своїми білявими сусідками. У верхів'ях дерев шумить вітер. Він і не спускається вниз, перескакує з одного дерева на друге й розколихує їх. Довгі розложисті гілки високих сосен колишуться, мов кораблі на морі.

Спека. Хлопець так і хоче втекти від неї. Та вона його наздоганяє, знаходить його й на луках, які вже давно не пахнуть сіном. Запах вивітрився. Спека з'їдає все до коріння.

Потріскана польова доріжка. Хлопець зупиняється. В очах замиготіли кольори. Саме посеред стежки виковзла з своєї шкіри гадюка. Виковзла й утекла, залишивши свій лискучий панцир, який од спеки скрутився у дивну спіраль. Зморщений, він уже нікого не лякає, а дивитись на нього й так гидко. Але це була її втеча. Втеча без вороття.

Речі з нашого життя. Деякі з них вже не воскреснуть, не доторкнемось їх уже. Вони вже не будуть жити, але з кожною з них зв'язане щось, якась дрібна історія. А все таки є в них щось прекрасне, що змушує нас час від часу повертатися до них. Адже вони могли належати й комусь іншому, а тоді... Тоді з ними могло відбутись щось інше, може, й цікавіше. О, як добре, що вони цього не знають... Їхня мовчанка — це й туга, і смуток за тим, що не збулось. Вони ж не мали заважати, а розважати. Прості собі речі, а їм ще й римувати забажалось: "заважати — розважати". В інший час їхня доля була б іншою. Вони потрапили б до когось іншого, кого вони ніколи не

могли вибрати, і ніколи вже не виберуть. Їхній спокій, вічна мовчанка — це втеча від свого господаря. А вони, оті речі, завжди відкидали думку не бути нічим. Навіть й тоді, коли псувались і попадали у старий заїржавлений ящик. І тоді намагалися триматись вкупі, не губити форми. Бо й у них є надія... Але поки що мовчать, Їхня мовчанка — це ніщо інше, ніж втеча від дійсності. Своїми великими витріщеними очима, а вони у них такі ж великі, як вони самі, вони дивляться на світ навколо тебе, та не бачать його. Оця мовчанка й нерухомість заважають увидіти ще щось. Це їхня втеча від світу...

* * *

Надворі так і віє південний вітер. Кудись нас тягне. Потім, не знайшовши спокою, повертаємось покірно на те саме місце, не випробувавши і не скоштувавши нічого-нічогісінького. То чого ж такі покірні й такі боязкі наші повернення?..

Південний вітер робить своє. Дме...

Мандри за втраченим замком

Осиф Сташків ішов селом і весь час бурмотів: "Як мало людині треба". Може, йому саме із-за того у торбину лиш трішечки кинули. Але він і не зітхав, і нікого потихеньку не лаяв, як це робили інші.

Осиф був мужчина, яких рідко бачили у селі. Високий, стрункий, а як ішов селом, ще більше випростувався, немов вояка, якому хтось на вишньому кінці дав наказ, а він ретельно виконує його. Іржаве волосся на весняному сонці аж горить. Широкий пояс і старий виблідлий військовий мундир роблять його казковим, загадковим. У ньому він нагадує скоріш розбійника, який не боїться ні газдів, ні тих, які за ним стежать, ганяються.

Осиф ішов рівно, лише його собака, який увібрав у себе всі раси, плентався попід ноги, перескакуючи з одного боку на другий, обтирався об ноги, але хазяїн не звертав на нього уваги, виструнчившись, міряв крок, не дивлячись ні вправо, ні вліво. Жебрак. Старець.

Та він не був із тих придирливих, які за кожну ціну хотіли увійти у приязнь газди, а як не вдалось, спроможні були заналити садибу, щоб ні пам'яті про нього тут не лишилось. Ні, він не з тих. Він нікому нічого не винен. І старався, щоб весь час так воно було. Але сам відчував, що хтось мусить бути міцнішим за нього, щоб його трошечки обмежував, щоб самому краще посмакувати волі. Він посміхався над тими, які намагалися його образити, принизити, навіть познущатись над ним. Аж ніяк не хотів бути як його "колеги", хоч, може, і сам не усвідомлював якусь відмінність, але водночас намагався не належати до безликої маси старців, яка тинялась світом. Заради того хотів побороти всі суперечності, які в ньому назрівали, щоб, нарешті, його внутрішній світ не залежав ні від кого. А недбалість у вбранні робила його ще більш одіозним.

Коли проходив селом, то його не цікавив хаос, який панував навколо. Він хотів на світ дивитись тільки й тільки своїми чистими очима. Але в житті всіляке трапляється. Прийшлось і йому кланятись і пристосуватись сільським божкам, знаючи, що вони недолюблюють навколо себе чужих.

Та ще любив, коли на своїх мандрівках зустрічав панські вибрики, примхи, розпещених панночок з їхніми скоробагатьками-чоловіками в акуратному туристичному

вбранні, численними застіжками, гудзиками, допасованими до кольору очей. Вони блукали по навколишніх лісах, ніби хотіли зростися з природою, доказуючи, що вони є її частиною. Шукаючи у природі себе, губились самі — і ліс озивався їхнім криком.

Перед Осифом стояла одна мета — дійти до двору старого Кулика, якого у селі поважав чи ненайбільше. Здавалось, що й дід Кулик розумів його і при цьому нічого не вдавав.

— Гей, гей, Юзек, — вирвав його з роздумів селюк, що стояв біля хвіртки, і якому, певно, заважала розміряність Осифового кроку.

— Юзеку, то яка буде сьогодні погода?

Осиф Сташків навіть не зупинився. Бувало, одні його обзивали Юзеком, але в цьому він сам винен, бо зізнався, що дід його був поляком.

— Баба на двоє ворожила, — кинув Осиф-Юзек і тим же кроком минув селюка, його хвіртку та стару викривлену сливу, що схилялась над шляхом, але, здається, не заважала нікому.

Осиф хотів відрізнятись від інших старців. Так воно й було. У формі ніхто з них не ходив. Селюки вже так привикли до його зеленої форми, що якби щось інше на себе кинув, то, може, і не впізнали б, або запротестували. Село його отак приязніше приймало. Він це знав, так себе і вів, але явно відчував, що вся ця вдаваність його обмежує, зв'язує. Але боявся, хоч і підсвідомо, щоб врешті-решт не стати ворогом самому собі. Тому й мирився з усіма, з усіма прикрощами, бо вважав, що вони приходять і проходять мимо його волі. Хтось це давніше придумав, а зараз лише дивиться, чи все йде за його сценарієм.

І зараз, коли крокує цією сільською дорогою, не зійде на думку, чи він колись брав оце життя серйозно. І що таке колись? Чи було воно і в нього? Було. Не забулось.

До Куликів уже недалеко. Осиф сповільнив крок, гострим оком глянув на себе, потім, знову виструнчившись, рушив далі. Дід Кулик порався на подвір'ї. Не дивився, хто йде по дорозі. Нічим він не відрізнявся від інших своїх ровесників, хіба, може, тим, що завжди через зиму і раньої весни не стригся. Волосся спадало по його короткій шиї, а він пробував хоча б рівно обстригти його, але самому ніяк не вдавалось, а просити не хотів, бо ще подумають, що вже не може, що треба за ним доглядати, як за дитиною. Аж нині запримітив, що хтось стоїть на шляху і дивиться на нього. Осиф почав кумедно кланятись, здоровкався.

— Дай мі, боже, гостя в дім, та і я дашто при нім з'їм, — сказав Кулик замість привітання.

Осиф зніяковів, не зрозумівши слів старого. Стояв німо і не ворухнувся.

— Ти що, скам'янів?

— Ні, ні, я нічого даром не хочу.

— А я нічого задурно й не даю, — дід Кулик посерйознішав. — Кажуть, що і цієї весни роботи буде не менше, ніж минулої, — старий попробував жартувати, але, здається, все було зайвим.

— Яка ж для мене робота? — Осиф-Юзек запитав старого, ніби зразу нічого іншого й не шукав.

Надвір вийшла бабуся — перелякані очі, перелякано складені руки.

Осиф кинув очима на старого так гостро, виразно, проникливо і настільки вдумливо, що Кулик повільно оглянувся і покірно заявив:

— Гм, йой, хвоне, што ти знаєш. Ліпше з худобною жінкою сухий хліб їсти, як з багатою ся гризти. А ми роки разом...

— А чого вона боїться? — Осиф дивився на бабусю і ніяк не міг зрозуміти, чому саме отак чогось чекає.

— Ні, не боїться, не боїться за себе, завжди боялась за мене.

Осиф-Юзек любив отак довше постояти, не входячи на подвір'я. Чи це був якийсь комплекс, який змушував насторожено, стримано ставитись до кожного, хто наближався до старців? Чи це був страх з палиці, яка хотіла гнати їх, як череду, і завертати куди їй завгодно?

Але ж він, бувало, змушував себе не бачити сонця, не чути птахів, ані сільських дзвонів, які гули на чужих полях. Все це його обмежувало... Вслід йому могли кидати каміння, але він не сходив із своєї дороги, хоч всі, майже всі, вважали його придурком. Він не сходив із своєї дороги. Був це принцип? Чи й у таких божих діток є якісь принципи?

Осиф на Куликовому подвір'ї вишукував місце щоб присісти, ліпше роздивитись навколо. Минулої осені тут був востаннє, на саму Покрову. Потім зник, нікому не кажучи ні словечка. Та й чого казати, його ж і так ніхто не шукав, нікому він не бракував, то скоріш він когось шукав, так і не знайшовши.

І знову він тут. Все для нього знайоме, і все якесь оновлене — то весна злетіла на повіки, танцює перед очима, щоб запаморочити голову.

Осиф сидів на порозі старого сипанця, дивився на зеленкуватий бережок. Старий Кулик стояв біля нього, як заворожений, з пилкою в руках. Стояв нерухомо, бо бачив, що гість залетів десь далеко-далеко. Оця їхня нерухомість була позбавлена всякої величавості, вона скоріш викликала сміх або співчуття.

Першим з оціпеніння опам'ятався господар, легенько поплескав Осифа Сташкового рукою по плечі.

— Де блудиш, чоловіче?. — в голосі діда Кулика було стільки лагідності, що не міг викликати ніякого страху.

— Слухайте, добродію, як довго я блукаю світом,га?

Кулик знизав плечима, бо такого повороту розмови справді не чекав.

— Блукаю. Так, блукаю. А ось, учора приснився мені сон, на який я так довго чекав. Уявіть собі: луг, а далі починається усякий молодняк — і берізка, і ліщина, бучок гузуватий, потім зразу берег, довгий-довгий. Я легко перебрався отим молодняком, а берегом не можу. Падаю, хапаюсь молодих бучків, все вислизає з-під рук, і я знову на початку своєї дороги. Але я відчуваю, що мені там треба, що там на верху, де кінчається отой берег, є якась нагірна рівнина, а на ній — замок. У цьому замку я її знайду. Мою Софію. Загублений замок і втрачену Софію. Чи навпаки?

Осиф розповідає, а очі повні сліз.

Бабуся, дружина Кулика, знову появилась на подвір'ї і слухає, слухає і плаче, як дощ. Всім зволожились очі. Першим опритомнів дід, бо ж ніякого замку тут нема. Але передумав, адже все це тільки сон. Чого ж розбивати сни? Це ж тобі не горіх, розіб'єш, а там — розчарування, порожнеча...

— Софія, кажеш? — перепитав дід Кулик і все одразу стало настільки реальне, що Осиф-Юзек без усього продовжує:

— Так, Софія. Ага, тут подібного імені, може, й не знають? Вона наша, лише не з нашого краю...

— Та ні, знають, знають. Чув, хоч не зустрічав... — пробував ще раз заспокоїти його дід Кулик.

— Ну, і? — обізвалася бабуся.

Дід Кулик глянув на неї так, що вона швидко склала навхрест руки й зникла за порогом.

— Сьогодні нарешті попробую туди добратись.
— Вона дуже плакала, коли ви прощались?
— Ви про кого?
— Про неї.
— Софію?
—...
— Я більше...
— Ну, тоді... — дід урвав розмову.
— Що? — це було запитання, це була просьба.
— Псові не вір, коли спить, а жінці — коли плаче.
— Ого, це вже я чув. Ніхто не держиться оцих старих правд. Я тоді вояком був, а хто у війську, той не біля маминої сукні... То в одне місце, то в друге, а вона лишалась самітньою. Я правда, вертався, а вона привикала до отакого розлучення... Привикала і сама вирішувала, як їй бути. І вирішила. Без мене. Пішла. Зникла. Більше я її не бачив. Казали, обізвалось у ній щось давнє, далеке. Не простого роду була... Чи в неї гордість обізвалась? Все зникло, як зникає ранковий туман у гожу днину.

Осиф недовго зігрівся у хаті Куликів. Переспав на соломі, яку дід приніс у хату і розстелив на долівці. Ще попросив, чи може випрати сорочку, а вранці, коли газди не нишпорили по дворах, коротко подякував і потягся поза людські обійстя. Пішов шукати втрачений замок, бо не любив випускати слова на вітер. Під Крушком у ліщинах вирізав довгу палицю, бо ж береженого і бог береже, і подався далі. Він знав цей луг, і не тільки тому, що часто снився, він же тут не раз бував. Легкість, я кою вже майже летів, міг зрозуміти тільки він. Зараз він і не думав, як далі, як добратись на місце, до неї. На мить зупинився, ніби догадався, що він же не шукає легкості, але її. Скільки стежок він вже пройшов, а тут одна, яка навіює надію, що нарешті збудеться диво. Йому було приємно відчувати солодке тремтіння в душі. Він знає, що живе і буде жити, бо й серцю треба відчути хоч трішечки небезпеки, щоб відчуло отой світ навколо. Осиф настільки замріявся, що розгубився, стояв мов укопаний, з бережка дивився на знайомий луг і був настільки зворушений, заворожений, що не міг зробити й кроку. Ноги не слухали, а очі вже продирались крізь кущі, за якими виднілися молоді бучки, граби. Він дивився на ліс, а ліс ступав аж десь у небо.

Нарешті знову опритомнів, перескакуючи по великих брилах, які обросли мохом, що світив зеленою свіжістю, перейшов на другий бік ріки. У цих місцях вода розливалась широко-широко, і не було важко її перебрести.

Осиф-Юзек вже на великій луці під лісом. Хотів нею перейти якомога швидше, забув про свій військовий крок, згорбившись валяє кроки, натягує ноги, щоб якнайшвидше пірнути, як птах, у близькі кущі. Густий буковий молодняк настільки перетканий ожиною і плазуватим терням, що не пролізеш. Осиф вже думав повернутись і спробувати на іншому місці, та ні, не здавався, зігнувся і, вже майже лежачи, лізе молодняком, який повільно рідчає і його заміняє густа папороть. За нею мішаний ліс. Але йти аж ніяк не легше. Ліс без кінця і краю, ступає все вище і вище. Починають допомагати молоді бучки; грубезне коріння старих дерев, яке виринає над землею, щоб потім знову у ній потонути. Коріння, мов сходи, а молоді бучки — поруччя. Осиф піднімається вище, на шляху показались скелі, які завмерли у своєму русі, так і не скотившись із гори. Він обминав їх, щоб ні один камінь не рушив з місця і не наробив галасу по всьому лісу. За скелями скелі й скелі, неподалік знову дерева, а

ліс густішав. Грубезних буків замінили молоді, біля в'юнились високі пагони, ніби гладенькі стовбури манили їх до себе своїми чарами. Знову траплялось каміння, яке створювало незвичайний вал. Перед Осифом зелена завіса. Ні, це руїни. Стіна обвита рослинами, які виростають прямо з неї. Вже лише кілька кроків, і він біля неї. Заважає висока кропива та чіпкі лопухи. Замок. Таки знайшов. Пробившись через оцю фортецю зелені, він опинився на невеличкому подвір'ї замку, який тільки отим поскладаним камінням, склепінням, на якому знайшли притулок берізки, нагадує, що тут... Аж остовпів... В кінці останньої стіни, за якою напевно було вже тільки провалля, стояла вона — Софія. Довге каштанове волосся, виблискуючи, стікало з плечей. Вона була точно такою, якою він її бачив вперше. Зробив крок до неї, вона подалась назад, тоді Осиф побоявся, що знакне, упаде у прірву. Осиф навіть не наважився заговорити до неї. Мовчки дивився на неї, аж в очах мерехтіло. Ні, це Софія повільно помалу зникала, губилась в імлі, яка виринала з провалля. Все зникло.

Чому, коли людина повертається, стежка сама біжить, все навколо поспішає, щоб допомогти тому, хто вертається до вже знайомих доріг? Чи Осиф поспішав? Поспішав. І не догадувався, що це була остання зустріч із Софією. Він твердо вірив, що це було не марево, але вона, Софія, що отак зникають, коли прощаються навіки. Як подумав про цю мить, усе в голові знову й знову перемішувалось. Тоді зупинявся, дивився у небо через гілля дерев, і знову все почало кружляти. Верхів'я дерев пнулося до неба, ніби хотіло зірватись з місця і летіти, летіти...

Аж на луці сповільнив ходу і попрямував у село. Ішов по дорозі, порожні, прозорі очі дивились у далечінь, а вуста постійно шепотіли: "Як мало людині треба".

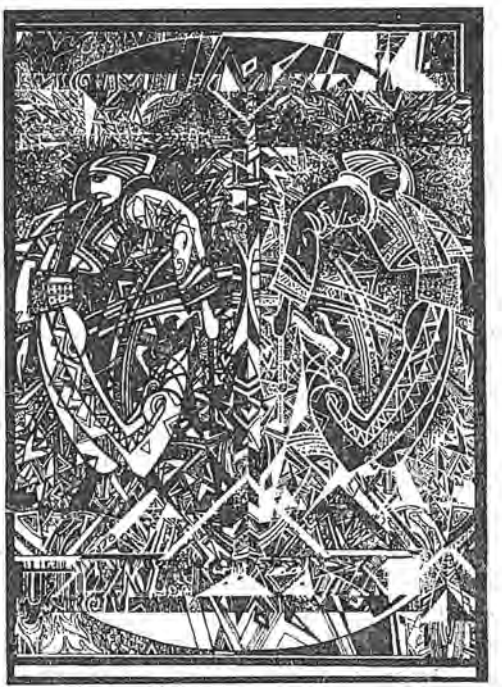

О.Нога "МАРЕВО АРІЇ" №1.

Андрій СУДИН

Львів'янин, працює на кафедрі книгознавства Української академії друкарства, головний редактор видавничо-поліграфічного журналу "Палітра друку".

ОПОВІДАННЯ

На мене чекає любов

...У мештах моїх, склеєних із обрізків замшу і синтетичної гуми, чвакає вода, коли наближаюся, все ще обережно перестрибуючи з одного більш-менш сухого острівця на наступний більш-менш сухий, до широкого річища, що струмує асфальтовою дорогою. Воно перетинає мені шлях. Я мнуся перед ним, оглядаючи неозорі його кінці вліво і вправо. Обхід неможливий. Треба йти вперед. Там, десь зовсім недалеко, у затишку, в теплі й сухості (як я сподіваюся) й уже давно чекає на мене моя любов. Чекає, хоч би скільки я не йшов і який би до неї не з'явився. Чекає самотня і покірна (чи непокірна?), подумки пестячи моє волосся, хоч і не уявляє собі ще, яке воно мокре. Я рішуче ступаю в потік жовтої глинистої води — все одно вона вже вневнено чвакає моїми шкарпетами всередині. І тут відчуваю якісне розходження між тим, що таке "чвакає" і тим, що таке "заливається всередину". Вельми великі бувають якісні розходження в різного роду мештах. А що, коли є така ж різниця між тою любов'ю, що на мене чекає, і тою, яку одержу? Се було б непогано, якби різниця була у тому ж напрямку. І невже, думаю я, була б така сама утверджуюча контрастність, якби стікання холодного дощу по спині я доповнив падінням на дно річища і замочуванням у ньому? Напевне, була б, але я відмовляюся від такого знання. Може даремно? Кажуть, завжди даремно відмовлятися від нового знання. Але ж я тепер все одно не боюся вже ніяких каламутних калюж і річищ і прямуватиму до своєї любові. Вона на мене чекає. Зрештою, чи справді чекає? Де тут дороговказ, дбайливо встановлений нею? Ага, є. Ось він. Велика гарна дерев'яна стрілка в стилі ретро. "Там твоя любов". Отож ідемо далі. До любові. Але ж стій-зачекай-но. Там ще щось дописано, затерто, змито дощем... Любов... до ближнього...

Щось...

Хм... До ближнього...

На біса мені... Пробачте...

А до мене?!

Я йду до любові, яка любить мене, а вона, виявляється, не сама... Там повно ближніх.

А, хай йому! Заплющимо очі, щоб не бризнули і будемо любити тих ближніх. Кооперативно, корпоративно, концерново, синдикалістично, плюралістично, але не монополістично. По-хри-сти-ян-ськи.

Іду. Все одно нехай.

Але ж дорога чомусь забрела до лісу. І сніг пішов. Ліс і сніг. Гарний собі похід до любові. "Грай же, коханий, благаю..." А цікаво, куди вела та асфальтована на дні

річка? Може, повернутися та й піти іншою дорогою? Чи мало шляхів без тої дурнячої любові? Але ж з біса холодно! А там, може, сніг не йде...

Чвак-чвак... Мешти і болото.

Гарно мати на такі випадки якийсь теплий водонепроникний одяг. Колись і я такий мав, поки не та любов. Чи то весна була?

Сяду на пеньок. Замерзну ліпше тут. Грай же, ко... Якби не та любов...

Руки на коліна, голову звісити на груди. В пустелі, мокрій і болотяній. Самотній, один на світі. Де та любов? Чого я до неї пру? Обійдусь якось. Отут заспіваю пісню. Чи то пак — грай же...

..."То не життя погане, то ти такий плаксивий". Ану встань!

Не хочу.

Встань, кажу! Дивись — сонце навкруги, травичка свіжа росте, пізня весна в розпалі — хотів же! — пташки традиційно щебечуть. Маєш екологічно забруднене місто, а вони цвірінчать. Не те, що ти, сучий сину. Всупереч. Встань, ну!

Ти диви. Сонце. І точно — тепло. Навіть більше за те. І дорога пряма без камінчика. Обабіч славна рукотворна клумба цвіте.

Хе, жити можна!

Але ж все одно самому!

А хто казав, що ти сам? Он скільки прошкують своєю дорогою! Між іншим, в один з тобою бік — до любові.

До моєї?

Та йди ти! Твоя є твоя. Май собі. Вони — до своєї. Кохай — і все тут. То все твоє. Радій. Люди твої, любов твоя, сонце твоє, трава твоя, нарешті. Світ твій. Щастя, Ну!

Ге-е-е-й! — кричу я, одурівши від того багатства, — я йду до любові!

Перехожі, МОЇ перехожі, зупиняються і дивляться на мене, як ніби не мої. Уважно так дивляться. Один з докором, один із запитанням, один глузливо, один перелякано, один спльовує.

Я... — кажу я, — я... іду...

Вони все дивляться.

"На мене чекає любов"... — шепочу я.

"Дурдом на тебе чекає," — каже один із-за спини і плескає мене по спині так, що я роблю крок уперед. І тоді всі теж ідуть. Гуркоче трамвай із-за повороту, пилюку жене струминою спрацьованих газів монстр-рефрижератор, малюк вирушає в подорож із недогризеним яблуком у руці на своєму незмащеному візку. І мама його вихляє сідницями. Йде до своєї любові.

До речі.

Де дороговказ? Де мила серцю дерев'яна стрілка з написом? Бодай вже до ближніх. Може, за тим сірим закіптюженим будинком? А може, за тумбою афіш, там стільки про гарне, про любов, про еротику, про мистецтво? Або он щось проступає на вивісці пологового будинку! Те? Ось в газеті, що дядько поніс, щось промайнуло. Почекайте! А он до дверей церкви черга, може там моя вказівка про любов? Ув очах продавщиці книг щось прозирнуло...

Напевно, це таки в чиїхось очах. Тільки чиїх?

Як довго я примушую чекати свою любов! Свою першу і останню. Щасливу і радісну.

А я їй потрібен, тій любові? В сенсі, чи без мене не обійдеться? Ближніх же он скільки навколо! Чи не пошукати й мені своїх ближніх? І то побільше. І остепенитися. Ого, скільки їх разом, якщо порахувати! І не сподівався. Я їх люблю, вони мене...

... Сиджу, дивлюся на свої копита. Гарні шліфовані лісовою травою ратиці. Майже ніжні. Над ними тонкі, може дещо і затонкі, ноги, де починається руса шорстка шерсть. Вище вона перетворюється на густу і кучеряву, з полиском на звитках. У ній губляться і тануть тонкі пальці.

Стискаю в руці сопілку.

Дивлюся на себе в дзеркало трамвайного вікна. Кучма волосся й бліді риси. Ріжки, охайно вирізьблені природою, проглядають вище чола. По щоках котяться сльози. Щоках без порослі. Фавн, що плаче. Невдаха-фавн. Чи було в тебе що з німфами?

Із трамвая навпроти, наче крізь грати тюрми, дивляться на тебе чужаки. Зрештою, вони не бачать у тобі чужака, а заодно твоїх різьблених природою ріжок. І сліз не бачать. "Мефісто" — можуть жартома сказати вони. Бо ти — Мефісто.

Заплющую очі й сплю. Я зупинився й остеменився. Трамвайний сон хай дивляться всі мешканці трамвая. Я бачу свою любов. Вона тихо співає, коли торкаюся її, а очі її вкриваються задовго до знання відомою поволокою. Вона щаслива, хоч я і не найближчий із ближніх. Вона щедро ллє щастя в мене, хоча воно не знаходить у мені отвору й стікає ручаями по тілу. Я увесь вкриваюся щастям, і воно застигає на мені, як розплавлений парафін на свічці. Вона розтуляє своїми вустами мої і вірить, що бодай так увілле в мене небагато щастя. Вона пестить мої ріжки, занурює розчепірені пальці в мою шерсть, каже, що вони гарні. Блаженні рухи її пребілого живота, із подихом лісу резонують мої конвульсивні здригання... Але намарне, не лусне напічнявілий згусток зорі-немовляти. Я прокидаюся...

...Будить мене раптовий поворот станції до сонця. Просто починає припікати. Я повертаюся на бік і заглядаю до ілюмінатора. Там всередині два малих теплокровних створіння спілкуються через прокладені ними телезв'язки з такими ж істотами на Землі.

Я легко відштовхуюсь від їх корабля, розпластуюсь, обіймаю собою Землю. Он там, внизу, бачу в проміжку між хмарами... Скільки ж їх... мацьопіньких... Ворушаться, звиваються, злучаються, розлучаються, пересуваються з місця на місце, гинуть, народжуються...

Обіймаю собою Всесвіт. Де ви, мої підопічні? Де та крапочка, на якій ви живете? Де та маленька зірочка, що вас зігріває?

Любов, — кажу я, вміщаючи в собі мільйони світів. — На мене чекає Любов...

1990 р.

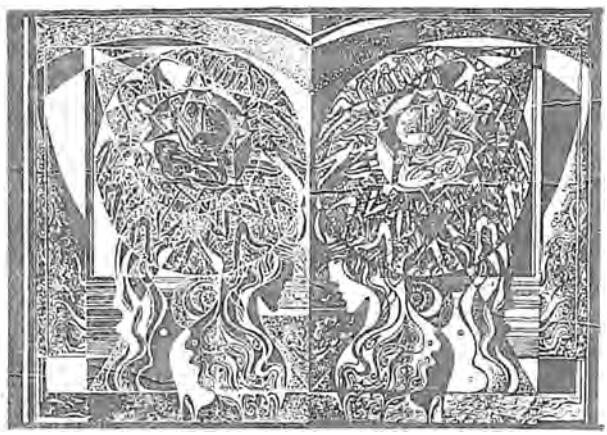

О.Нога "МАРЕВО АРІЇ" №5.

Видано з архіву _____

КОПІЯ

Начальнику майстерні N a
Від старшого патольогоанатома лабораторії N b
Витяг з історії кохання N c
цілком індивідуальний (тобто без N)

Лист машинної голови

(але з пронумерованими листочками, щоб ніхто не вкрав)

До кого лист?

А чорт його знає, кому ті голови пишуть. Певно, кожній операторці, що ласкавіше натискає на клавіші, ліпше пахне парфумами і вдягає наелектризованого светрика на цицьки, які якраз більше цікавлять мене, а не машинні голови.

До відкритого друку _____
Та нехай публікують, чорт би їх забрав!
Підписи. Печатка.
число N d
місяць N e
рік N f

N 1

"Шмельцу мені, шмельцу прошу вислати.
Хоць з півкіля. Чи як там.
Шмельц — то не гроші, прошу я вас, то щоб змастити.
Бо скаче в голові щось".

N 2

"Вони за мною прийшли, коли я лежав і смоктав травинку, заклавши руки за голову.

Один із них закричав: "Вставай, сволото!"

А другий:"Ми там в окопах воші годуємо, а він!.."

А третій:"Ти розумієш, сину, війна йде. Треба, сину!"

І я встав, і пішов. Але недалеко, бо ті окопи з вошами близько були. Небо посіріло. Щось поряд бабахнуло. Вони попадали, обхопивши голови руками, а я пішов далі.

І вийшов насередину та й замахав руками:

— Не стріляйте! — кричав я. — Не вбивайте один одного!

Але вони стріляли і вбили мене.

А потім, після перемоги, один сказав другому, плескаючи по плечі: — Ти добре поцілив ворога.

А той йому:

— Був бим ліпше, але стояв якийсь перед оком курвий син і пищав.

— Що пищав?

— Та хіба я за стріляниною чув, га?"

N 3

"Вона зносороżіла останньою і довше за всіх правила йому за опору. І він за те їй вдячний. Але, може, і собі теж, що так довго не помічав

шкіри, що грубіє, голосу, в якому з"явилися повискувальні нотки, і очей, які робилися все вужчі."

N 4

"На папірчику було:
кохання як самопожертва і кохання як самореалізація
Так мені записали на папірчику. Друкарська машинка видрукувала. Поцокали комп'ютерні клавіші. Оператор звірив. Десь якийсь електронщик шпортав викруткою. Писнула дискетка. Новітній лазер пошкрябав блискучу поверхню диска. Перебудувалися магнітні ряди, атоми пересварилися. Воно світилося на дисплеї, воно перевернулося десь у дорозі і пострумувало в блоки, самі їх глибини, постійної пам'яті, ненамацаними рукою темними кабелями і сплутаними шляхами мікросхем. І воно ніколи не вийшло більше. Ніколи не вийшло, ніхто не натискав відповідних клавіш, бо то було всім до лампочки.

N 5

То чому ж я досі плекаю в собі і чекаю в комусь першого, а ненавиджу в собі і комусь друге?"

N 6

"дир бул мак грейв крстін син ван дейк.
сам ти гав гав бал ван су дин"

N 7

"Ето єсть чюдо тєхнікі. Каждий может єво патрогать рукамі (правда, всє пачему-та баятца), і даже палучіть атвєт на інтєрєсующій вапрос. Кто хочєт? Вот дєвушка, маладєц, смєлая. Што ви спрашіваєте?
Любіт лі он каво-нібуть? Н-да. Інтєрєсно, што же он атвєтіт."

N 8

"Випиймо, брате, ще по одній, — то тобі хоч який шмельц замінить.
Випиймо ще по одній, то замінить тобі шмельц.
Випиймо ще по одній, то тобі шмельц.
Ну, остання, — то шмельц.
Шмельцу моєму братові! Ще одну!
Останню, ну, останню і все. І не тра тобі вже ніякого шмельцу.
Ну, тоді ще одну. Ге! Та ти й без шмельцу хоч куди!
А на коня?
На коня!
На коняаааааа!"

N 9

"Одна совіслива сучка повісилася, бо направду совіслива була. А коли направду, то як не повісишся?"

N 10

"Павіян, нарешті, опавіянився, ведмідь оведмедився, свиня освинилася, чоловік олюднився, а бог обожився, побожився, забожився..."

N 11

"Вони згромадили навколо мене свої плісняві мокрі писки і вищали хором: "Ти, худобо,ти! Голодранцю ти! Посмітюху ти! Слизняку ти! Залізяко безмозка!" І штрикали під ребра кістлявими закігтявілими пальцями. Вони гадали, що стануть ліпшими, коли скажуть про мене все, що гірше за них. А коли вмру в них на очах, тоді вони утвердяться в своєму житті, втішені, що їх совість згризла таку гіршу за них мерзоту.

Я не опирався й іржавів. Мені було тільки шкода, що можу дати їм лиш видимість, а не справжнє поліпшення."

N 12

"Руки твої зв'язані за спиною. Я підходжу до тебе так м'яко і знадливо-скрадливо, що в тебе сіпається м'яз на щоці. Волосся спадає мені на чоло. Це примушує тебе відвести очі.

Я колю тебе пипочками своїх грудей — хай би з тебе витекла кров. Мені смішно — у тебе зв'язані руки. Не дратуйся, любий. Ось п'явочки поглядів з'єдналися. І досить.

Прощавай. Колись, може, розв'яжу я тобі твої руки. Колись. Коли, може, хто розв'яже мої".

N 13

"...І хапати ротом повітря. Організм, готовий за декілька днів розвалитися, коли його полишить моя свідомість, калатало, трусило, судомило... Кожен раз тепер, коли уявляю себе нікчемно званого в траву, здається — стаю ближчим до просвітлення і розуміння мети свого і чужого існування. І ближчим до смерті.

Не в часі, а в просторі.

САТОРІ."

N 14

"У мене є свобода. Свобода, про яку всі думають, що то рабство. Свобода НЕ висловлювати свою думку.

Вони гадають, що бунт — це коли я захочу їх поневолити. А бунт тоді, коли я відмовлюся думати. І бути їх рабом."

N 15

"Монтаж! Що за ідіотський монтаж! Він повинен був її поцілувати, а натомість тролейбус хряпнув дверима."

N 16

" За що ти ненавидиш людей?

Я їх не ненавиджу. Але такою відповіддю не зберігаю форму запитання. Спеціально відповідаю по-іншому: за те, що сам є людиною."

N 17

"Великий червастий паразит на яблуку Землі, що гордовито на зиває себе і кожного з червів "сапієнсом", тобто мислячим.

ДУМАЮЧИМ. Яке, з біса, думання, коли в нього шмата на патику викликає потребу гризтися! Папірці, камінці, брязкальця, видовиська, плаття, вирізи, декольте, труси, ширіньки. Кричати, вар'ювати, розливати борщ. А я! А мені! А моїм дітям! Коли світ його — оте напівзогниле, вичавлене, висотане, висмоктане, недоїдене яблуко, яке він, плямкаючи, догризає, от-от готове впасти..."

N 18

"Не треба мені шмельцу. Ви мені до нього піску намішаєте. Я вас знаю."

ПРИМІТКА ЦЕНЗОРА: ***"Шось я ту не зобачив жадного кохання. То значи, же десь ту є політика. Проше "ін ціто" вруціць то до архівум. Ауфвідерзейн".***

1989 р.

Орест БАЧМАГА

Львів'янин, працює у Львівській картинній галереї

Оповідання

Знахідка

Ніякого відкриття я не зроблю, коли скажу, що всі люди різні. Мабуть, це нормально і так повинно бути. Але має таке явище і негативну властивість, на мою думку, дуже відчутну, адже через неї людям важко домовитися між собою, зрозуміти одне одного.

Колись прийшло мені на гадку, що якби народжувались люди, наприклад, тільки в квітні або серпні, тобто в якийсь один час, то були б вони подібніші. Як багато інших тварин. Адже астрологічні ознаки теж групують людей за часом народження. Щоправда, пов'язують вони це з розташуванням зірок на небі. Може воно й так, але я більше схиляюся до думки, що вирішальну роль тут відіграє зірка Сонце і зміни положення Землі відносно неї, внаслідок чого маємо пори року, а з ними коливання температури, вологості, рівня сонячної радіації... Ось ці чинники справді можуть суттєво впливати на розвиток живих істот. Принаймні набагато сильніше, ніж далекі сузір'я.

Але люди народжуються протягом усього року, і може тому, а може й ні, маємо таке розмаїття характерів, уподобань. Що розуміє один — важко збагнути іншому, що подобається другому — не сприймає третій.

Коротше, людина не є всеохопною істотою. І кожному цікаві в першу чергу ті явища, події, факти з реального життя чи з літератури, мистецтва, науки, що доступні його розумінню і торкаються саме його, здатні розтривожити його власні почуття, відгукнутися в душі.

Щоправда, тішить, що навіть за цих умов люди не є безнадійно різними й таки часами об'єднуються за спільністю поглядів, захоплень, а навіть і характерів.

Що стосується мене, то сам я належу до тих, хто дуже прив'язаний до місць, де народився й виріс, і дуже любить Природу. На щастя, моя Мала Батьківщина досить різноманітна і мальовнича з огляду на природні умови. Тут і невеликі гори, й ліси, поля, луки... Є кілька ставків і озерець.

Колись у дитинстві, юності у нас із товаришами дня не минало без лісу. Він має для мене неймовірну притягальну силу. Коли треба — і душу лікує. Яким би поганим не був настрій, чи самопочуття, потрапиш у ліс — і відчуваєш дивне піднесення і радість. Навіть узимку. Це захоплення, ця любов до лісу живуть у мені понині, і намагаюся не втрачати найменшої нагоди, щоб побувати в лісі.

І от одного разу, отак прогулюючись лісом, я знайшов під деревом на сухому мицулорічному листі... А втім не будемо поспішати, скажемо тільки, що ця знахідка породила в моїй уяві ось таку картинку.

...Він сидів на лавчині, прилаштованій під акаціями на березі ставка. Ніби знічев'я, але з самого лише його погляду, яким щоразу кидав уздовж вулиці, можна було зрозуміти, що когось чекає. У сірих очах читалися неспокій і тривога. Її все не було! Стрілки на годиннику змагалися з найповільнішою черепахою. Час нагадував густу смолу. ЦІЛИХ двадцять хвилин чекання!..

А може ЛИШЕ двадцять? Адже хвилини, секунди зараз нічого особливого не вирішують. Чого б не потерпіти? Та куди поділося оте терпіння? Тіло наче з самих нервів. І одне єдине прагнення — тільки б прийшла! Тільки б прийшла! Ох, як важко чекати! Які тільки страхи і сумніви не закрадаються в голову. Наче й причин нема, а вони, злючі, як осінні мухи, насідають звідусіль.

Він нервово підвівся й пересів на край лавки: так на кілька кроків далі можна проглянути вулицю. Кинув погляд на рибалок, що сиділи з вудками неподалік. Вони теж чекають. Спокійно, розважливо. Але хіба порівняєш таке чекання? Для них, може, і значення не має, яким буде наслідок. Не те, що в нього — вимушена важка необхідність. Та ще й, може статися, з дуже, дуже неприємним закінченням...

А може кинути все і піти геть? Або дочекатися таки, висловити всі свої жалі, а тоді піти?

Він труснув головою. Геть такі думки! Ще ж невідомо, чому Вона запізнюється, — все могло трапитися. Треба заспокоїтись і чекати. Адже зрозуміло, що Вона чудово до нього ставиться, може навіть і кохає... Кохає? Чи це справді так? І як збагнути потаємні закутки такої ніжної душі? Ні, таки треба чекати! Хоч годину, хоч день, хоч півжиття!.. А що ще зараз можна вдіяти? Надто багато важить ця зустріч.

Він торкнувся рукою внутрішньої кишені куртки, де лежали... його надія, його сумніви, його доля... їхня доля.

Але ж таки скільки можна че..! Аж ось. Погляд вхопив і вже не випускав, примагнічував, збільшував знайомий силует у кінці вулиці. Вона! Стрункa, висока, енергійна! Така красива, така жадана, одна-єдина, найкраща в світі! У душі защеміло. Нудний марудний світ зневіри зник, навколо розквітли квіти і заспівали солов'ї... Що там вже варті ті хвилини чекання і смішні страхи і сумніви. Вона прийшла!

Він підвівся їй назустріч. Та не міг не показати частки свого пережитого жалю і дивився вдавано спідлоба.

А Вона, навпаки, підходила до нього весела, радісна, усміхнена.

— Добрий, вечір, Михайлику! — очі її іскрилися.

— Добрий вечір, — відповів похлюпнено. — Що там сталося, Марійко?

— Де сталося? — перепитала, ніби здивовано.

— Що ти так довго йшла.

— А-а! — протягнула Вона. — Володя перепинив мене, — в очах прозирнули лукавинки. — Запрошував піти прогулятися на озеро.

— А ти що?

— Як бачиш, не пішла...

— Чому ж? — у голосі у нього звучав навіть виклик.

— Слово не хотіла ламати.

— Лише це? Не пожалкуєш?

— Ще не знаю, — очі в неї знову заіскрилися. — Якщо ти мені запропонуєш...

— Що запропоную?

Вона розсміялася і подумала: "Невже, мій любий дурненький Михайлику, ти справді не знаєш, що я хочу, щоб ти мені запропонував", а вголос сказала:

— Запропонуєш піти на озеро.

— Можна й озеро, раз ти цього хочеш.

— А чого це ти такий сердитий і серйозний сьогодні?

"Маріечко, я безмежно радий і щасливий, що ти прийшла, що ти є". Він взяв її за руку і усміхнувся.

— Це я так, уже минуло...

(Полишимо на хвильку їх самих і подумаємо, чому так важко навіть близьким

людям бути відвертими, щирими і нічого не приховувати, не говорити натяками, недомовками... Та тому, що дуже велика спокуса в часі гніву, суперечки, чи сварки, шпигонути іншого в його найвразливіше, найболючіше місце. А розкриваючись, довіряючи комусь, людина ніби скидає з себе свій захисний панцир, оголює свою "ахіллесову п'яту"... І треба бути надзвичайно тактовним, чуйним, а цього усім нам так бракує, щоби встояти проти такої спокуси. І якраз у час взаємопізнання кожен для себе вирішує чи може вирішити,можливу межу довір'я до іншого...)

А Вони вже йшли на озеро... Розлилось воно в мальовничій долині за лісом, і потрапити туди можна було, йдучи навколо, містом, або навпрошки, через ліс.

Вони пішли через ліс... Хтось колись, давно-давно, протоптав на схилах крутої гори стежечку. Може навіть і лопатою підрівнював, бо стелилася вона рівненьким, хоч і не дуже широким уступом, повторюючи всі форми-вигини гори і даруючи щораз нові чудові краєвиди. Під ногами іноді шурхотіло сухе листя й хвоя, траплялися коструба ті шишечки і чудернацькі візерунки вичовганих, покручених коренів... А повітря! Тепле вечірнє повітря було якимось бальзамом,настояним з найрізноманітніших пахощів-запахів літнього соснового лісу. Не так уже багато в нашій смузі буває в році таких днів. Не спекотних, задушливих, а теплих-претеплих, коли можна відчути себе повноцінною, невід'ємною часточкою природи, ніби в лоні матері, як всяка інша істота на землі. У такі хвилини буває радісно і затишно. А ще коли поряд кохана!...

Вона йшла попереду в тонкому барвистому платті з поясочком і легких туфельках. Йшла спокійно, граціозно, іноді м'яким рухом засмаглої руки, торкаючи якусь стеблину або листочок. А Він дивився на неї і думав, яке то щастя, що вони не розминулися на життєвій дорозі... І як дивно буває в житті! Чому якраз вона? І чому якраз тепер? Адже він знав, бачив її в місті, ще до служби в армії. Щось в неї розквітло? Чи в нього? Чи може вони йшли-йшли, кожен своїм шляхом і тільки тепер їхні стежки перетнулись, а вони просто, у відповідний момент, були в потрібному місці? Але як йому хочеться, дуже хочеться, далі йти тільки з нею, тільки спільним шляхом. А їй? Як вона до цього ставиться?

— Марійко...

Вона обернулася і глянула на нього... Мабуть, побачила в очах щось особливе, бентежне, бо несподівано усміхнулася і кинулася бігцем стежкою.

Він зупинився розгублено:

— Марійко, куди ти? Зачекай...

Та Вона вже зникла за кущами. Навіть листя не шелеснуло...

Він покликав її ще раз... А у відповідь тільки пташка якось затихла...

Чому вона так? Що надумала? Невже зовсім не бачить, що з ним коїться?

Треба зараз же все вияснити, наздогнати її і вияснити...

Він енергійно рушив стежкою... Пройшов десять, двадцять метрів, пройшов вигин, а її ніде не побачив...

Де ж вона? Сховалася десь? Чи може взагалі втекла?.. У нього похололо на душі... Та ні, не може бути... Він почав уважніше придивлятися до кожного кущика, до кожного дерева...

А Вона раптом з-за сосни, ніби з засідки, вискочила йому назустріч, обхопила-обвила руками, притулилася і обпекла ніжним поцілунком... І Він пригорнув її міцно-міцно, відчув щемливу податливу упругість її тіла, її грудей, а світ закрутився-закружляв і понісся в Країну Солодких Пам ороків...

"Марійко... Марієчко... Що ти робиш зі мною, я...я більше не можу так,... я...я не зможу відповідати за себе..."

"Невже... невже він не розуміє... як я ще трішечкм побуду в його обіймах, то... пропаду..., розтоплюся, як березневий сніг...".

Вона затріпотіла в його обіймах, гнучким рухом вивільнилася і відбігла на кілька кроків... А Він залишився стояти з запамороченою головою, раптом вирваний з чудового, чарівного сну.

— Михайлику, — голос її звучав спокійно, ніби й не вона секунду тому завмирала в його обіймах. — Знаєш, щось мені вже не хочеться йти на озеро. Давай краще підемо на гору, поглянемо зверху на місто... А може там ще й вітер є... — в кутиках її голубих очей з'явилися смішинки.

— Для чого тобі вітер? — здивувався Він.

Вона розсміялася:

— Може остудить тебе трохи.

— Марійко...

— Що?

— Марієчко, я...

— Краще нічого не кажи... Або скажи... скажи...

Він завагався... Адже вирішив уже для себе, що скаже їй усе на озері. Уявляв, як сонечко хилиться до лісу, золоту доріжку на воді і вони двоє... Та тепер, коли вона сказала, що не хоче йти на озеро, подумав, що навряд, чи в такий вечір, там більше нікого нема і це краще, що вони туди не підуть. Тут у лісі зараз все належить тільки їм. Мабуть, вона зрозуміла, відчула це вже давно, раніше за нього, він дивився на неї закоханими очима. Ах, яка вона розумниця!

— Марійко...

— Ну що, що... — Вона злегка усміхалася і ніби піддразнювала його.

— Ти... ти молодець, що придумала йти на гору.

— Просто там ближче до неба, — далі усміхалася Вона.

— Може й до "сьомого", — чи то ствердив, чи запитав Він і простягнув їй руку: — Йдем...

І вони, з'єднавши свої долоні, повільно пішли вгору.

Як багато значить звичайний дотик руки. Навіть дивно! Він може заспокоїти, а може і розтривожити. Може бути неприємним, холодним, ворожим, а може — лагідним, ніжним, теплим... Може сказати більше, ніж сотня хороших, чи поганих слів. Дотик руки для закоханих — це перший вияв почуттів і перше несміле освідчення. Це перше бажання ніжити, голубити, пестити, — й бажання відчути насолоду... І все —звичайний дотик! Мабуть, рука не просто механічне знаряддя для виконання найрізноманітніших робіт, це ще й інструмент душі, здатний відтворювати і передавати найтонші її порухи.

Ось і вони, повільно йдучи вгору, старалися не порушити це приємне відчуття тепла, ніжності руки іншого. Іноді разом обминали якесь дерево, а іноді, сміючись, перехоплювали руки, ніби обнімаючи дерево, але стараючись зберегти це єднання, єднання руками.

Біля якоїсь сосни на них посипались дрібненькі лусочки. Він постукав рукою по дереву і вгорі, з-за гілки, з'явилася насторожена голівка білочки. Вона дивилася хвилинку, потім невдоволено чмихнула кілька раз і сховалася за деревом. Вони весело розсміялися.

У такому стані душі найменша дрібничка здається важливою, значною подією. Бо любов, що переповнює людину, загострює всі її відчуття, робить її добрішою, чутливішою, вона не вміщається в людині і щедро виплескується на весь навколишній світ. Мабуть світ став би добрішти і засвітився б, якби люди водночас стали закохані...

До плаского, видовженої вершини залишилося кілька кроків. Вона, як і вся гора, була поросла не дуже густим сосновим лісом з молодим грабово-буковим підліском, ліщиновими і ще якимись кущами. Росло тут і кілька великих розлогих буків. Один

і них - у тісних обіймах із сосною. Коріння їхнє, мабуть, переплелося в єдине мереживо, а стовбури здіймалися дружно, разом, до самого неба...

Вони зупинилися під цим дивом.

— Ти вже бачила колись цю дружну пару? — запитав Він.

— Не така вже й дружна, — заперечила Вона. — Подивись, які в них понівечені гілки.

Дійсно, кілька гілок, розхитуваних іноді вітром, терлися одна об одну і поутворювали невеликі хворобливі нарости.

— Дай Бог нам так дружно прожити своє жит..., — раптом Він затнувся на півслові, бо зрозумів, що несподівано сказав більше, ніж зараз цього хотів. Вона якось дивно насторожилася і в її очах з'явилося німе запитання. У нього по спині пробігли мурашки... Ось і настала ця хвилина, якої він так чекав, якої так боявся. Тільки може це не боязнь, не страх, а сильне хвилювання, хвилювання від того, що щастя твоє, доля твоя в руках у іншого, а ти не знаєш, не впевнений, яким буде вирок. Може треба було наперед запитати, вияснити і не робити таких несподіванок? Лице у нього стало серйозним, напруженим... Тепер вже пізно і будь що буде.

О.Смага

— Марійко...

— Що, Михайлику? — на лиці у неї не було навіть сліду такої милої її задерикуватості.

— Марієчко, — ніжно повторив Він. — Я маю до тебе прохання...

— Яке прохання? — Вона невпевно усміхнулася.

— Нічого страшного... Просто заплющ на хвилину очі... або відвернися.

— А для чого це?

— Марієчко... будь ласка... Дуже прошу тебе.

Голос його лунав майже благально і Вона покірно заплющила очі,злегка піднявши при цьому голову і очікувально усміхаючись. А Він швиденько вийняв з кишені дві маленькі коробочки, розкрив їх і поклав на долоню.

— Марієчко, тепер розплющ, — ледь чутно сказав Він.

Вона ще якусь мить стояла з заплющеними очима, а потім глянула на нього, на його руку і... завмерла.

— Марієчко... Я люблю тебе. Я дуже-дуже люблю тебе...

Ще секунду, пів-секунди. Вона стояла розгублено, потім лице її роз'яснилося, очі заіскрилися радісно, щасливо... і Вона кинулася йому на шию...

Тут,у Храмі Природи,під теплим вечірнім небом,Вони з'єднали свої долі...

А дві маленькі темно-сині коробочки, де раніше лежали обручки, впали під дерево на сухе мінулорічне листя...

Сторінки української європейської поезії

Ігор Качуровський
(Мюнхен, Німеччина)

ДВІ ПОЕЗІЇ

З листа

Я знов перечитав твого листа, Галино.
І спогад не згаса, і сум не затиха:
Як гнеться верболіз, я чую в цю хвилину,
Як очерет шумить, як пахне лепеха.

...Вже кури на нічліг вмостилися на підрі;
В підсвітлі місячнім блищать осокорі.
Зі свого сховища не страшно вийти видрі,
Що забрела до нас, остання на Острі.

Вечірній переліт давно скінчили крижні;
Зринають все рясніш зірки у вишині.
Знялися над Остром химерно-дивовижні
Летючі привиди — болотяні вогні.

Знялися над Остром, майнули-промайнули...
Знов річкова глибінь — неначе чорне скло.
І вже не віриться, що це — давноминуле:
Нічого вже нема, немов би й не було...

Чи справді там жилось безбуряно-лагідно?
Чи все це тільки сон і казка прастара?
Бо ж і мені вже час померкнути безслідно
Летючим вогником над плесами Остра...

24 лютого 1996.

Галина Р. — троєрідна сестра автора, підра (підря) — горище, закуток, — тут — сідало, Остер — колишня річка на Чернігівщині, нині — рівчак.

Гумореска

Мов кинений бурею лист,
Тріпочеться доля на шальці.
Наснилося: я — піяніст,
Якому обрубано пальці.
Не знати: то листя чи дні,
Колишні чи нинішні втрати.
"Ададжо" Фіали в-ві сні
Я кульшами пробую грати.
І жахом поймає мене
Недорубків шкіра потворна.
....
... Таке ж і насниться дурне:
Фіала писав це для г о р н а.

6 березня 1996

Мова про "Концерт для двох горнів " чеського композитора Йозефа Фіали.

Остап Лапський
(Варшава, Польща)

Жнивне

Надвечір налягала прохолода,
Подовжились казково тіні жниць,
Тугіш в'язалися снопи вдовиць,
Полів серпнева догоряла врода.

Отавами іще кріпацька пісня
"В нашого пана злотий-злотий пас"
Сріблилась росяно, і день погас,
Востаннє спалахнувши жаром вишні.

Вдяглися жнивних співів перегуки,
Давно загоїлися жницям руки,
А я і досі в плетиві октав.

Журливих, у полоні древніх жнив,
Пручаюся в тенетах сивих див
І бадьорішаю від росяних отав.

Романтичне

Горбатиться під обрій вічне море
І зве заглянути за перегин
Скуйовдженої гладі. Гордий плин
Валів дев'ятих човен ветхий боре.

Повужчало безмежжя неозоре
У присмерковій круглій далині,
Ось засвітились маяки сумні,
Заблимали самотні завжди — зорі.

Красо, пливу до тебе день і ніч.
Вдихаючи вітрів принадний клич,
Пливу один, а марево навпроти.

Згоряю у безкрайній одині
Під чайчин зойк і рев у глибині,
Бо любо зі стихією боротись.

Мова

Ми з тебе
голос ловимо
Ти схоплюй
блиск каскаду
Будь вразлива
на предметне
і уявне наше
Вірш
як кошик
виребрений
Заплети прогалину
корінням нервів
Сам себе
родн
Зробися необмеженим
Радом надгробним
степового слова
Підбудуй свій корінь
здоровим ранком
Людство обійми
руками полум'я
Вивчай зв'язок
гори з долиною
Щоб хоч світанок
надвечір'я виспівать

* * *

Твори складу
психічного ладу

З роздвоє
з розтроє з ростроєності
Ми з минулого
сучасні сичі оперезані
Стиснуті поясом
сумних пояснень
Ось звідки
шкутильгають лапки виводка
Користуюсь
правом на самовизначення
З власного мотта
вам душу вимотую

Ірина Немченко

(Одеса, Україна)

* * *

Нарешті ніч. Густий туман
стелився спати,
І день забрав усе лихе,
що міг забрати.

Лишився спокій. Але звідки —
мов крик лелеки?..
Мені наснилось — Вам болить,
а я — далеко.

* * *

Брехливо — покірливий, під каяття,
усміхнений будень,
стають тут на груди дрантявим взуттям
усім, хто не взутий.
Горланять, кричать ці мільйонні роти:
"Ми люди, ми люди! — ви люди?
Тому і мовчать до вас інші світи,
а вам не збагнути.
Доведена вами до забуття
довіра - приблуда.
А я... я створю собі інше життя,
де вас не буде.

Анатолій Самойленко
(Київ, Україна)

Незгасна зоря

Над Моринцями вечір домліва,
На трави пада чистою росою
І перша зірка в небо виплива,
Спалахує чарівною красою.

За нею місяць радісно сія,
Доріжку в чистих росах осяває.
На ній одвічна пісня солов'я,
Хвилюючись, кохання зустрічає.

Іди, кохання вірне, у світи,
Веди свої негаснучі світанки.
Тобі в грядущий день життя нести
Крізь сплетені надіями серпанки.

Над Моринцями вечір догоря,
На трави пада чистою росою.
І з Космосу Тарасова Зоря
Стріча мене незгасною красою.

Марія Столярова
(Україна)

* * *

Чом тільки сяйвинкам преболяче
одним їм
хоча світ усіх-усіх
хворіє невиліковно...

* * *

А небо бузками фальшиво
завірюшними вкрито
рано закінчуються
його морські хвилі...

* * *

...Чом голови дощів
болять від високості
голубине розпанахується
проханнями для себе лише.

* * *

... Гримлять відбитки часу в скронях
заметілей смертельно...
...Години вигризають крові сільської
урожайність презнахабніло
Солодку сіль усю висмоктано із селянського
золотого...
...раю...

* * *

...Україну жують...
...четвертується злива сонячно-місячна...
лише сон не чіпають.
...й рогами — зорі над моєю
провінцією
забито стежки дитячі
високістю міською.
Тримається чорного
глевке небо
Верхівки дерев його не добачають.

Микола Корсюк
(Румунія)

Одкровення

Щасливий той, хто бачив мрію,
Але не доторкнувсь її.
Д. Павличко

В степу безлисте дерево стояло,
Криве, колюче, почорніле,
Од вітру та від бур змарніле, —
У пам'яті згублялося начало

Його життя. Над ним лиш небо вічно
Громами рвалося, палало,
І градом сипалось чимало
На гілля й на листву щорічно.

Рамен своїх оберіга каліцтво,
Воно не впало на твердиню, —
Зміналося в високість синю,
Стискаючи корінням землю міцно.

Бо що вже небо, як землі немає,
Яка в житті твоїм потреба,
Коли в очах немає неба,
Лиш чорнота та сум'яття безкрає?

І задивившись в далину імлисту,
Про щастя марило роками,
І радість дика до нестями
На мить повнила душу многолисту...

Та щастя — тільки мить, лиш мить нещадна,
Як грім, як блиск, яко прозріння,
А потім все — лише уміння
Життя прожити, й віра повновладна.

Над ним, життям, що ти комусь потрібний
У вирі земного дозвілля, —
Нехай дзвенить душі розгілля,
Як понад світом трубить ранок срібний.

А ти віддайся мрії незбагненній,
Перерости себе у вірі,
І в безкорисливій офірі
Знайди для себе смисл в сназі щоденній.

Нехай криве, колюче і безлисте
Серед степу ти — одиноке,
Зате в душі своїй глибоке, —
Й високе у житті, як небо чисте.

...І як до себе знову поверталось
Із дум у рань через тумани,
Забуло про колишні рани
І у зорю, нещасне, закохалось...

Олександр Де
(Лондон, Англія)

Калиновий вітраж

Над маками гудуть руді джмелі.
В моєму серці — пісня і тривога:
Теплом лоскочуть кучері землі,
Газетярі не дописали слова...

Душа співає. В розумі біжать
Думки-гінці за Правдою у слові,
За маршами думок крокує рать
По маковій пелюстці, як по крові.

І хочеться задурманить джмелів,
І ратая збудити від утоми,
Й до недописаних в газетах слів
Додати Правду після крапки й коми.

Тоді тривога у моїй душі
Упаде ниць і пісня залунає,
Тоді зведуся на моїй межі
Я монументом щастя і відчаю.

Тоді моя в піснях змужніла рать
Із ратаями чорний скарб розоре,
Тоді руді джмелі так задзижчать,
Що маки розгоряться в ясні зорі...

Над маками гудуть руді джмелі.
Весна у літо вилилась росою.
Чи вже троянди у моїм селі
Про мою казку гомонять з собою?

Іван Златокудр
(Польща)

* * *

Загомоніли ранні квіти, —
Що в тріщинах криг. —

Перша вітка, —
розквітаючи лунко, —
будить з глухої дрімоти бори. —
Окрилює ключі березневих беріз.
Весна. —
Розбрунене сонце пори. —
Журавлиних повернень
скрипучий віз! —

Молитва

Сосно
моїх літ дитинних
теплорука
сонцечола
Що
над кручею піщаною
стоїш
вік
невсипуща
Що
над колисками долин
у час сонцевих долин
у час вечірніх дзвонів
добрим ангелом
летиш
ширококрило
Злети
над батьківським порогом
над дорогою курною
Де
— журливими ключами —
із сторін чужих
сліди
вертають
сина
До вікон веранди
- синьовесних пролісково -
До воріт
- пожовклих -
де на скрипці
сумно грає
соняшник
осінній
Коли
із вирію
не вернуся
чужого
Руки
поклади
на проліски
на соняха
пелюстках
Руки
поклади
на мої
- на журавля -
- що в спогадах -
важкі
повіки.

Ольга Кіс

(м.Золочів, Україна)

* * *

Вітрильнику, у бурі не згубись,
Вітрила білі зносячи, як руки.
Ти ще від берегів не відділивсь,
А я уже в обіймах у розлуки.
Ти ще від берегів не віддалився,
А я вже мучусь болем ностальгії.
І білопінна хвиля, як колись,
Впаде до ніг пелюсткою надії.
...Спаде облуда, десь хлюпоче кран
І вже ні хвиль, ні білого латаття.
Ні, я не той відважний капітан,
Я просто жінка, я перу у ванній шмаття.

Ганна Артеменко-Древер
(Дортмунд, Німеччина)

Відродження

Я знаю —
Ще буде день надмірної чистоти,
Хмарки плистимуть по небі,
Як по картині Рафаеля,
Над святих ликами.
Я не буду примадонною.
Ні!
Та все в мені святим буде
Від пережитого.
І звершиться тоді чудо,
Найсправедливіше з усіх чудес,
Святість моя,
Душі моєї,
Враз відкривається світу усьому,
Жадані хвилини відродження
нашого
Поєднують нас назавжди.

Вірую

Вірую —
Що похмурий день
Лиш предтеча сонячного,
Вірую —
Що руїна забутого людського серця
Розтане під теплим промінням
Яскравих сонць,
Вірую —
Що, до глибин океанських діставшись,
Людина полетить
Назустріч своїм зоряним братам
У Всесвіті,
Вірую —
В незаперечні істини ці,
І тому лиш живу,
Що вірую!

Юрій Завгородній
(Київ, Україна)

* * *

це
неосяжність
споконвічної віри батьків
у святій простоті прохань
в щоранкових коротких молитвах... мінялись
мінливі сузір'я
як минали поволі віки
і мінялися лики богів —
не мінялись молитви...

Микола Побелян
(Харків, Україна)

Молитва-оберіг
Бережи тебе
Матір Божа
Не від болю,
А від біди:
Бережи тебе
Від пожежі,
Бережи тебе
Від води...
І від всякого
Чоловіка,
Що в собі
Чорне зло несе,
Від любові,
Що невелика,
Від невір'я —
Понад усе...
Бережи тебе
Від лукавства
Й від лукавого,
Хлопче, теж...
Від утоми
життям і рабства
І від радості,
Що без меж...
Бережи тебе
Серед ночі
І на дні
голубого дня,
Щоб не втратили
Зору очі,
Щоб не падав
Ти під коня.
Бережи тебе
Матір Божа
В лісі, в полі
І на шляху...
Хай молитва
Оця поможе
У годину тобі
Лиху...

Андрій Деркач
(Мюнхен, Німеччина)

* * *

хтивий метелик
кружляє
над шовковицею
власної пам'яті
котра родить раз на рік
в цьому гаю
поміркованість - гостя
метелик що не живе
а кружляє
сідає їй на чоло
і тисне
некомашиною вагою
на світло вікон
та ліхтарів
він не летить
дерево вабить більше
і сховавшись у щілину
на тілі власної пам'яті
згадує що це осінь
це кінець

Роман Стефанко
(Львів, Україна)

* * *

Я випалив душу!
Я вже не кохаю...
Я збагнув... Так дивно?..
Безвтішно, байдуже,
Безболісно-солодко, легко...
Ні слів, ні жалю.
То втома. Сп'янила,
Забула... Нічого
Неначе й не було...
І все воно є -
Отут наяву!
Моє не сховаю!...
І не впізнаю...
Не млію, не прошу,
Не наполягаю...
Я просто відсутній.

Володимир Шишак
(Львів, Україна)

* * *

З Антоничем залишимось
в пелюстках
Сонця
щоб писати
разом вірші

коли сито ночі
просіє
небесне і земне
грішне та святе
ми удвох
залишимось
на руїнах
Троїї-України...

Ганна Волинська
(Львів, Україна)

* * *

Каштани поминальними свічками
Молебень відцвітуть. За упокій.
Земля хоч трохи зжуриться за нами,
Коли своє відбудем вже на ній.

Нехай живем в чужинських сторонах,
Та спокій смерті в них нам не зазнати,
Тому до тебе, Господи, воззвах:
Благослови на Рідній помирати.

Бо тільки в Рідній царствіє земне,
Над Нею тільки — царствіє небесне.
Як судний день, нарешті, промине,
Воістину для неї ми воскреснем.

Україніка у світовій поезії

Норберт Котовський
(Німеччна)
у перекладі Катлін Бертрам

Воскресіння
З любов'ю нескінченною іде зима,
м'яко і ніжно до пальців рук громадиться сніг.
Білість — всесвіт моїх очей,
світла ніч на санях.

Зима не прийде до Відня,
у Відні мерзне Райнольд Шнайдер!
Світ пахне морозом і димить.
Жодна сніжинка не впаде, коли Кафка чекає.
Кафка не годен втрапити до Львова без Буберового "Ти"
від провалля через прірву.

Степовий вовк шукає Герміну,
коні храплять і сахаються,
тверді полози саней,
виють вовки —
не вшіймати їм Сократа на кургані біляДніпра.

Лід на ріці,
ясно відсвічує дно,
широкий степ світлого Сходу,
льодяні квіти на шибках,
скелі тріщать.

Спадає сніг з небес,
Гельдельрін вже не боїться зими.
Целан не йде за Кнульпом і
Бобровський пише бузиновим чорнилом протизабуття.
Пір'їна сойки лежить перед моїм черевиком!
Білий сніг більше не тане — зима тепер моя.

Ігор КАЧУРОВСЬКИЙ

Про поезію Леоніда ПОЛТАВИ

До 75-річчя від дня народження

Леонід ПОЛТАВА

Леонід Полтава, за власним признанням, "накурив собі рак легенів"; операція, на яку він покладав надії, не дала бажаних наслідків — і поета не стало...

Належав він до того ж покоління, що й Олекса Веретенченко, Борис Олександрів, Михайло Ситник, Яр Славутич і я — себто до "покоління (чи генерації) другої світової війни": усі ми саме в роки війни виступили з першими творами або сформувалися як письменники. Доля представників цього покоління склалася по-різному: дехто міцно увійшов в українську літературу, дехто лише майнув метеором, щоб згаснути.

Звісно, що Леонід Полтава — це літературне ім'я чи псевдонім. Бо ж поет, як писав про нього один колега,

Любить славу і Полтаву,
Хоч в Полтаві й не бував.

Народився Леонід Полтава 1921 р. в Любечі на Чернігівщині (за іншими даними — в Ромнах на Полтавщині) в сім'ї інтелігентів. Закінчив Ніжинський Учительський Інститут, далі продовжував освіту на заочному відділі Київського педінституту. Під час війни німці вивезли його на працю до Берліну — як "остарбайтера". Але за якийсь час поет був уже співробітником "Голосу" Богдана Кравціва, восени 1944 р. закінчив під Берліном курс німецької мови. Далі цитую за книжкою Ганни Черінь "Їдьмо зі мною" (стор. 19):

"... кожного спрямували на певну адресу, не вияснюючи, що це таке. Всі молоді хлопці опинилися за колючим дротом на вербувальних пунктах СС, і врятуватися звідти було вже тяжко. З допомогою підроблених посвідок пощастило вирятувати Полтаву і Ситника..."

Поет писав мені, що за національністю він — швед, і тому, мовляв, католик з діда-прадіда, — хоча, скільки мені відомо, католики рідко бувають шведами, а шведи — католиками.

Перша Полтавина збірка "За мурами Берліну" відкривається програмовою поезією "Хто ми", що її Юрій Клен назвав "поезією надзвичайної сили":

Оповиті нуждою і славою,
В ночі бездонній чаші
Золотими рибами плавають
Негаснучі вікна наші.
Ми сонце стрічаєм працею

І працею проводжаєм,
І все таки наша нація
Лишається Южним краєм.
Хто ж ми? Живими поховані?
Блукаючі в хмарах руки?
Чи тільки нові Бетховени,
Що пишуть, не чуючи звуків?
Чи може аж з гір Патагонії
Сіяючою тінню
Написані нами симфонії
Вестимуть вперед покоління?

Збірка "За мурами Берліну" — це безпосереднє віддзеркалення поетового життя в роки війни. З одного боку — "остівці" (привезені зі Сходу робітники — хлопці й дівчата — мусіли носити нашитий на одежі значок "Ост"), невольники, які дістають з дому листи, що "пахнуть слізьми", а з другого — представники "панівної нації", в бортах чиїх піджаків —"чорний знак, як повний павук", а над усім — бомбардування, від яких

З хитких мостів злітають поїзди...

Ось іще одна поезія зі збірки "За мурами Берліну":

Одноманітний сірий день.
Туман лежить на мокрих плитах.
Ідем по вулицях, ідем,
Щоб ні знайти, ні загубити.
На Олександрівський вокзал
Іще й тепер біжать трамваї.
Ні, ліпше йти. Тяжкий туман
Однаковий у всьому край.
Одно лиш врізалось мені
У пам'ять: авто на узбоччі
І в загратованім вікні
Чиїсь блакитні вогкі очі.

Перечитуючи ці рядки я, разом із поетом, ніби бачу ті очі...

У перші повоєнні роки постали найкращі речі Леоніда Полтави: невеличкі поеми "Гофманів день", "Пані Герта", "Містечко між горами".

Саме тоді, попри деяку невправність молодої руки, попри окремі відгуки Маланюка, Бажана, Рильського, виявилася небуденна творча індивідуальність Леоніда Полтави. І, поруч із відбитками конкретної дійсности, в його віршах бачимо глибинні узагальнення, про що, зокрема, свідчить поезія "Людина" з мікроскопічної збірочки "Жовті каруселі":

Іде по брукові, закутана в пальто,
Обвислі плечі і непевні кроки.
І не пізнає вже у ній ніхто
Ні батька, ні звитяжця, ні пророка.
Вдивляюся — і хочеться мені
Всміхнутись тепло і звернуть з дороги.
Бо ж чи не так в небесній глибині
Ми бачим хмари — і не бачим Бога?

Містичним настроєм поймає нас поезія "Вічність", яка увійшла до третьої Полтавиної збірки, що її автор назвав "Українські баляди", хоча жанрових ознак баляди ми там майже й не знайдемо. Не є жодною балядою й поезія "Вічність":

Закрийте розуму книгу —
Для неї нема ще дня.
Несе наші дні, мов кригу,

Усе навмання, навмання.
Вічність над нами, близько,
Вічність проста і ясна:
Ночі чорна колиска
Гойдається біля вікна.
І на столі годинник,
Що спинився давним-давно.
По що рахувати години
Усе про одно й про одно?
Що в тій колисці? Може,
Може, росте дитя?
Щільно, як щільно, Боже,
Ти напув накриття.

Якщо релігійні моменти у Веретенченка базуються на почутті, у Славутича — чисто розумові, то в Полтави вони виринають з якоїсь несподіваної глибини, з-поза меж як почуттів, так і інтелекту.

Поет умів тоді і схопити психологію німецької жінки (вже згадана поезія "Пані Герта"),і дати настроєний ліричний малюнок провесни:

Тане сніг на вологому вітрі,
Тануть хмари над чорним селом.
Чуєш: березень віє в повітрі
Голубим журавлиним крилом.
Осідають підковані сани,
Темні води біжать у поля...
І здається: навіки розтануть
І душа, і село, і земля...

Це нічим не гірше від ліричних шедеврів М.Рильського зі збірки "Під осінніми зорями".

Протягом перших повоєнних років Леонід Полтава переїздив з місця на місце: жив у Новому Ульмі, Парижі, Римі, Мадриді, Мюнхені, аж нарешті у Нью-Йорку; тричі міняв ім'я, кілька разів був одружений.

Мене турбувало вже й тоді, що поет часом дає до збірок недозрілі, недбалі речі, а кращі свої поезії залишає розгубленими по сторінках журналів. Як зразок легковажного ставлення до мистецьких проблем наведу такий приклад: у середині п'ятдесятих років він видав збірку сонетів — і одночасно опублікував статтю, де намагався довести, буцімто сонет — це форма, чужа українській поезії.

Хоча сонети Леоніда Полтави не можна зарахувати до строго-канонічних, але в колі українських сонетярів йому належить далеко не останнє місце. На доказ можна навести сонет "Селянин із Ломбардії":

Як зором я припав, схвильовано і радо,
До тебе хоч на мить з експресного вікна,
О земле золота, вітчизно винограду,
Запетляних доріг, потоків і вина.
Прогуркотів тунель. І соняшні каскади
Знов залили тебе, країно неземна:
Стежки — узори гір, тополі-колонади,
Озера голубі із небом замість дна.
А виноградники, повиті теплим сном,
Налиті келишки з затаєним вином,
Чи ж не зродили вас вершини кам'янисті?
Он постаті селян на скель суворім тлі. —
Хто скаже: праця то, а чи поклін землі,
Чи Богові молитва урочиста?

В одному з листів до мене (це було в п'ятдесятих роках) Леонід Полтава писав, буцімто має намір покінчити з життям.Як виявилося, це мало лише символічне значення: поет перейшов на заробітчанську літературну працю.

Щоправда, іноді з'являлися нові збірки Полтавині: розчленована на відрізки проза без рими й розміру збірки "Біла трава", надумані віршовані рядки збірки "Валторна"... Але це був не той Полтава...

А, однак, поезія в творах Леоніда Полтави не завмирала: вона жебоніла тоненьким струмочком у його віршах для дітей, у таких речах, як "Жучок-щербачок", "З лісу зайчики ішли". (Маю відомості про зацікавлення Л.Полтавою як дитячим письменником у літературних колах України).

Писав він і прозу, і хоча ця проза, як на мій смак, значно менше цікава, ніж його вірші, та, однак, деякі речі, зокрема "Пранор Фінляндії", заслуговують на те, щоб бути збереженими, передрукованими, вміщеними в антологіях української новелі.

На закінчення наводжу ще одну поезію Л.Полтави. Вмістив її журнал "Пороги" 1950 р., а зветься вона "Спогад на паризькій площі":

Пізня ніч. І вулиця самотня.
Навіть без дівчат і без реклам.
День минув отак, безповоротно,
День без контурів і плям.
Ліхтарі обперлися об мури
І заснули певно теж.
І згадавсь тепер мені Сосюра,
Тільки він, авжеж.
Так у Києві стояла нічка,
У Дніпровім прип'ята порту.
І сказав Сосюра: "Вибрав би навічно
Я собі ту зірку золоту.
Ту, що в небі, що не хоче з нами.
Я пішов би з нею в ніч —
Навіть без дівчат і без реклями,
Без гудків і без облич".
Я тепер збагнув його утому,
В цей самотній, пізній час,
Коли так намарно в невідоме
День пішов від нас...

Часом здавалося, що "намарно в невідоме" пішов і талант Леоніда Полтави.

Щойно 1990 року, ніби у передчутті незабарного кінця, поет зібрав і видав свої старі, розпорошені по газетах і журналах поезії, доповнивши їх новими.

І серед них є речі, котрі свідчать: талант поета все-таки не пішов од нас намарно, ліпші його твори будуть окрасою майбутніх антологій і збірників.

Тирс ВЕНГРИНОВИЧ

Україна й Італія через призму літературознавства

(Короткий огляд книжки Оксани Пахльовської "Українсько-італійські літературні зв'язки XV - XX сторіч")

Оксана Пахльовська сполучає талант поетеси (про що свідчить її збірка "Долина храмів") із талантом дослідниці-літературознавця, в чому ми переконуємося, читаючи видану нещодавно книжку про італійсько-українські літературні зв'язки.

На жаль, книжка вийшла жалюгідно малим накладом (лише вісімсот вісімдесят примірників), а тому можна припустити, що небагатьом з-поміж наших читачів вона потрапила до рук. Саме тому мушу розпочати з розповіді, що книжка має двісті чотири сторінки тексту і десять сторінок іменного покажчика. Складається вона з таких розділів: "Історичні передумови виникнення італійсько-українських літературних зв'язків", "Італійсько-українські літературні зв'язки в контексті культури Відродження й барокко", "Еволюція італійсько-українських літературних зв'язків у дев'ятнадцятому сторіччі", "Розвиток італійсько-кураїнських літературнних взаємин у сучасну епоху" та "Замість висновків". У книзі немає бібліографічного покажчика, але це можна почасти виправдати фактом піонерського, "першопрохідницького", характеру досліджень Оксани Пахльовської. Зрештою, і названі в тексті книжки італійських і українських авторів є не стільки джерелом відомостей, скільки об'єктом аналізу. Можливе й інше припущення: а що коли українській науковій праці не було дозволено бути повновартісною, в ній мав бути якийсь ґандж, — наприклад, брак бібліографії. У моїй бібліотеці є чимало російських наукових праць з літературознавства, але бібліографічного показника не бракує, здається, в жодній. І в жодній українській (з київських видань) — нема такого показника.

Звісно, в цьому короткому огляді годі переказати насичений іменами і датами зміст цілої книжки Оксани Пахльовської. Тож наведу лише окремі думки дослідниці. Зупиняючись на працях італійських славістів минулого сторіччя, вона стверджує: "Італія і Україна — символи етнічної і культурної пам'яті кількох націй. Італія і Україна — колиски древніх культур, чия духовна спадщина належала всій (у першому випадку — Західній, у другому — Східній) Європі. Рим і Київ — центри двох типів християнської цивілізації". Дослідниця знайшла перші італійські спроби перекладів українських поетів. Зокрема,вона зупиняється на виданій сто років тому збірці Паволіні "Поезії угорського, новогрецького та українського народів". "Не знаю лише, чому Пахльовська не вживає терміну "нострифікація" чи "нострифікований переклад", коли говорить про "метод, за допомогою якого автор перекладу намагається зробити зрозумілим у межах своєї культурної традиції явище чужої культури". Далі Пахльовська розглядає переклади Чезаре Меано та Млади Липовецької і поволі доходить до сучасних, зроблених чомусь верлібром (щоб не казати — прозою). Раз-у-раз дослідниця підкреслює труднощі, з якими зустрічається італійський перекладач українських віршів. Мені здається, що ці труднощі трохи перебільшено.

Коли я читаю еспанські чи італійські вірші, то деякі з них аж просяться бути перекладеними на українську мову. Думаю, що італійський перекладач із добрим знанням української мови почуватиме те саме. Як зразок непереборних труднощів Оксана Пахльовська наводить початок перекладу Паволіні, який у Шевченкових рядках

Зацвіла в долині
Червона калина,
Ніби засміялась
Дівчина-дитина –

з долини зробив алею,а з калини — мигдаль, а до того ж змінив розмір. А на мою думку, ці вірші можна перекласти, нічого не міняючи, і перші рядки звучали б тоді приблизно так:

Fiori in un valle
Un viburno rosso,
Come un sorriso
D'una ragarrina...

До цього треба було б дати примітки, що таке калина в нашій народній символіці.

Тому що, кажучи образно, плуг дослідниці підносить неорану цілину, де-не-де лишаються неминучі огріхи. Позаторік я зібрав і переслав в Україну понад сто українських поезій з італійською тематикою. Припускаю, однак, добірка не дійшла до Оксани Пахльовської. Тому в її перелікові бракує таких імен, як Богдан Лепкий (автор окремого циклу про Адріятику), як Василь Пачовський (який оспівав озеро Ґарді), як ряд поетів з покоління другої світової війни, котрі писали про Італію (Богдан Бора, Яр Ставутич, Леонід Полтава). Та, мабуть, найбільше Італії у віршах самої Оксани Пахльовської, але вона — що за надмірна скромність! — про власну книжку "Долина храмів" жодним словом не згадує.

Серед українських поетів, на чиїй творчості позначився вплив італійського письменства, слід би було назвати Юрія Клена, який в епопеї "Попіл імперій" дантівськими терцинами оповідає про свою містичну мандрівку в супроводі Дантової тіні пекельними колами сталінських концтаборів. У розповіді про Курціо Малянарте не зашкодило б додати, що розділ "Чорний вітер" з його роману "Шкіра" переклала на українську мову Оксана Драгоманова. Натрапив я й на один друкарський недогляд: поезія Гординського зветься не "Музей Теодоріха в Равенні" (бо такого нема), лише "Мавзолей Теодоріха..."

І ще один момент. Хоча народжений у Києві італійський прозаїк, автор кримінальних романів, Джорджо Щербаненко і не великий письменник, але все-таки це досить колоритна постать, яку варто було згадати.

Та як би там не було, книжка Оксани Пахльовської про українсько-італійські літературні зв'язки — це плід колосальної й сумлінної праці. І вона могла б зацікавити не тільки середовище наших італіністів чи італійських славістів, а й широкі читацькі кола.

Тирс ВЕНГРИНОВИЧ

Інна Христенко

Ігор МУРАТОВ

Спомин, що завжди зі мною

Два томики в синій палітурці. Дарчий напис на першій сторінці — таким зайомим муратовським почерком. І дата: 13.03.1973 року...

Того березневого вечора мені й на думку не спадало, що я востаннє бачу живим Ігоря Леонтійовича, що через якихось два тижні його не стане. Та тоді це просто не вмістилось би в голові. Як це — не стане?.. Було ж так звично, само собою зрозуміло, що є наша харківська письменницька Спілка з її зборами та засіданнями, і є Муратов з його запальними, принциповими виступами, з його діловими пропозиціями — бо ж він зберігав громадянську активність, поки у виснаженому недугою тілі лишалось хоч трохи снаги.

На жаль, у ту більш ранню й щасливу пору, коли хвороба ще не давалась у знаки, коли поет невтомно, схвильовано писав свої поеми, драми, прозові твори, я мало знала Муратова особисто. Він був моїм старшим товаришем по перу, і все. А от же чомусь із глибин пам'яті раз у раз виринає якась його репліка, жест, блискавичний погляд, квапliва хода людини, котрій завше бракує часу, впевнено-довірчий голос із характерним перекотистим "р", вся його худа, хрохи згорблена, повна нестримної енергії постать. І хай навіть має слушність відома теза, що для літератури, для людей важлива не особа письменника, а його твори, але в моїй душі, разом з улюбленими муратовськими строфами, завжди житиме й образ поета, що склався, як та мозаїка, з дрібних камінців, із побіжних зустрічей, коротких розмов, жартів, із отих його виступів та промов.

Як частенько буває, із творчістю Ігоря Муратова мені судилося познайомитися раніше, ніж із самим автором, і при тому Муратова-прозаїка я пізнала раніш, ніж Муратова-поета. Десь на початку 50-х років, іще вчителюючи в школі, я одним духом проковтнула його "Буковинську повість", не маючи й гадки про те, що незабаром зустріну автора на Чернишевській вулиці № 59, куди приведе мене впертий потяг до літератури. А в кінці тих- таки 50-х років я вже слухала полум'яний виступ Муратова на республіканській нараді про робітничу тематику.

У невеликому, але місткому залі клубу будівельників зібралось тоді чимало письменників як старшого, так і молодшого поколінь. Серед останніх був і Павло Загребельний, а я ж саме перебувала під впливом його книги "Європа-45" і навіть виписала з неї цитату: "Мова — це душа народу... Вмирає душа, вмирає й народ. Без мови нема народу. Він зникає з лиця землі, як древні ацтеки".

Одним із перших болюче питання про мову зачепив емоційний Муратов. Він поставив питання руба: як писати про робітничий клас українською мовою, коли твої герої насправді говорять по-російському? Письменник опиняється в якомусь дивному становищі: йому доводиться на ходу перекладати мову своїх героїв.

Я й сама вже не раз помічала нарочитість і штучність подібних діалогів у творах про виробництво, про місто. І коли одразу після Муратова виступив Загребельний, наївно чекала продовження серйозної розмови. Але молодий Загребельний був уже мудрий. На його думку, мовляв, однаково, якою мовою писати...

Приблизно в цей час покладено на мене обов'язки голови секції дитячої літератури, обов'язки досить клопітні і невдячні, бо доводилось мало не за поли тягти письменників на засідання секції, адже їм ніколи, вони все кудись поспішають. І от тоді я вперше переконалась, який з Муратова добрий, справжній товариш. Йому теж було ніколи, але

він завжди приходив на наші засідання, і не просто посидіти, ні — він неодмінно брав участь у обговоренні рукопису або книжки.

Добрим товаришем лишився Муратов у моїй пам'яті назавжди. Пиха, зарозумілість, чваньковитість були йому чужі органічно. При потребі, особливо на зборах чи в якійсь суперечці, він бував гострим, навіть безжальним. Але жодного разу Муратов не дав, наприклад, мені відчути, що він — маститий письменник і стоїть вище за мене. Розмовляв приязно, по-дружньому, і одночасно по-діловому, був завжди напоготові допомогти творчою порадою, а коли треба, то й грішми. Так, пам'ятаю, влітку 1962 року, коли в мене мала вийти в Харкові збірочка віршів для дітей, але гонорар затримали, а я вже зібралася з сином у Крим, довелося звернутись до І.Л. з проханням про позичку. В душі я вже проклинала себе і побоювалася відмови, але Муратов одразу дав згоду і повів мене у якесь поштове відділення, де, отримавши у віконечку гроші, простяг мені новеньку хрускітливу банкноту (це я вперше після обміну грошей уздріла стокарбованцеву купюру). Тоді кивнув на прощання, і ми розійшлися в різні боки.

У той час після довгих клопотань я одержала нарешті квартиру в новому районі Харкова, на Павловому полі. Сталося це не без сприяння Муратова, що саме головував у Харківській письменницькій організації, але я про його участь навіть уявлення не мала і дізналась випадково по багатьох роках, коли І.Л. між іншим згадав у розмові, як з приводу мене "ходив до обкому".

У цій моїй "однокімнатній ізольованій" Ігор Леонтійович бував, здається, два чи три рази, уперше — того ж таки 1962 року, коли в мене гостювала давня, колишня харківська, а потім львівська приятелька Марта Замора, кандидат технічних наук і велика аматорка українського художнього слова. До війни вона працювала на одному заводі з дружиною поета Івана Виргана Катериною Іванівною, і десь ще в кінці 40-х років познайомила з Вирганом і мене. На прохання своєї гості я й закликала до себе у грудні 1962 року декого з харківських письменників, в тому числі, звичайно, Івана Виргана, Ігоря Муратова та ще, здається, Віктора Кочевського.

Ігор Леонтійович приніс мені в подарунок, так би мовити, "на новосілля", збірку своїх поезій "Очі" та невеликий сувенір — білу пластмасову лілею. Поки я вітала прибулих та запрошувала сідати, Марта Замора гортала щойно подаровану мені книжку, і їй упала в око коротенька поезія "Паперові квіти":

Кричить торговка біля урни:
"п'ять пара — маки польові!
Трояди... Дешево..."
Задурно
Я не візьму їх: неживі.

Моя гостя, жінка кмітлива й не позбавлена почуття гумору, тут-таки підступила до автора з розгорнутою книжкою в одній руці та з пластмасовою лілеєю в другій і жартома вказала на деяку невідповідність між поезією та фактами реального життя. І.Л. визнав слушність критики, засміявся, і так одразу запанувала невимушеність на нашій невеличкій вечірці.

Душею товариства якось непомітно став Ігор Муратов, він, як-то кажуть, "вів програму", розповідав усякі кумедні історії, анекдоти, жарти. Потім, уже по дорозі до тролейбусної зупинки, складав на ходу епіграму, з якої мені запам'ятались рядки:

У Дмитерка шість кімнат,*
І хоч він не лауреат,
Але й чорт йому не брат!

---

* Тодішній головний редактор журналу "Вітчизна".

1964 року Ігор Муратов переніс тяжку операцію. Добре пам'ятаю, як вразив мене його зовнішній вигляд, коли по тривалій відсутності, десь на початку 1965 року, І.Л. знову став бувати у Спілці. Він схуд, так страшенно схуд, що від колишнього Муратова лишилась мало не половина. Але жваві рухи, швидка хода, дотепи, жарти — все зосталося, як і перше. Я тоді працювала в редакції журналу "Прапор", спершу у відділі поезії, а потім — прози. І.Л. поставав у кімнаті редакторів відділів, як "deus ex machinae", меткий,блискавичний,з новими віршами чи якоюсь статтею,розповідав новий анекдот і зникав так само раптово, як і з'являвся. У всіх нарадах, засіданнях редколегії, бесідах "за круглим столом" тощо, Муратов брав активну участь. Не цурався він і товариських сходин з нагоди якогось свята чи ювілею.

Пригадую, саме того літа в редакції "Прапора" відбулись урочисті проводи на пенсію всіма шанованої літредакторки журналу, 67-літньої письменниці-перекладачки М.М.Пилинської. Багато хто з літераторів знав цю чудову жінку і кожен, хто хотів, черпав із бездонної криниці її мовних знань. Нагромаджені за довгі роки літературної праці мовні скарби лягли в основу відомого російсько-українського фразеологічного словника І.Виргана та М.Пилинської. Дружина покійного письменника Івана Дніпровського, свого часу добре знайома з П.Тичиною, О.Вишнею, М.Кулішем, М.Рильським, В.Сосюрою — Марія Михайлівна була свідком одного з найцікавіших і — скажем щиро — найстрашніших періодів в історії української літератури. То були часи, коли Тичина спав на газетах у редакції газети "Вісті", коли в "Березолі" йшов "Яблуневий полон" Дніпровського, а в Червонозаводському театрі — "97" Куліша, коли в Будинку Блакитного гриміли завзяті літературні битви. А незабаром на Барачній вулиці виріс будинок "Слово", де на початку 1930 року оселились письменники тодішньої столиці України, і звідки потім їх лиховісними ночами 1937 року вивозили "чорні ворони". Квартира Дніпровського, котрий у часи репресій саме вмирав від туберкульозу, була чи не єдиною, куди не постукали нічні гості, і кабінет Дніпровського зберігався в незайманому вигляді до останніх років життя М.М.Пилинської. В тому кабінеті, заставленому книжковими шафами з рідкісними виданнями та часописами 20-х р., із знаменитим опудалом вальдшнепа на стіні (його вполював М.Хвильовий і, сам набивши опудало, подарував І.Дніпровському) — в тому справдешньому літературному музеї Марія Михайлівна частенько працювала над словником і сама, і разом з І.Вирганом та М.Наконечним. Не раз, звичайно, бував там і Ігор Муратов. А 6 липня на проводах у редакції "Прапора" він зачитав присвячений М.М.Пилинській вірш. Оскільки він мало кому відомий, наводжу його за копією, що її подарувала мені М.М.Пилинська.

Марії Пилинській
(на честь проводження її на пенсію з "Прапора"
року 1965 липня місяця шостого дня)
Маріє Михайлівно!
...ще Лангедок чи Валенсію
Оспівує Рильський,
мов крига, скресає Куліш...
Невже навіть спогади
підуть за нами на пенсію —
Чи вдарим об землю бідою,
щоб серцю було веселіш?!
Минуле...
Жде правди чудний юродивий Малахій
На всесвіт палає

жертовна Комуна в степах
І падають зорі,
мов зрубані голови з плахи,
І пісня голодна
у жебри виходить на шлях.
Тичинова муза,
жаданням спокою уговтана,
Мой чайка при битій дорозі,
марнує дівочу красу,
І лють Бажанова,
мов ніч божевільного Гофмана,
З колючок тернових спиває криваву росу.
І Вишня
вишневі усмішки несе у ганделики,
І в жирній очі стріляв би Сосюра...
Але —
У безвість летять
сподівання — наївні веселики
Й від страху —
великим
здається мізерне і зле.
Він знає ці ночі, колишній провулок Покровського,
Колишній Барачний,
де "Чорного ворона" слід...
Мерців воскрешає
пожовклий щоденник Дніпровського,
А десь дотлівають
доноси
в могилах розстріляних літ.
Минуле, минуле...
О, серця мого всюдисутнього
Не спита скорбото!
Дзвеніть же, прощальні чарки...
Хай спогади наші
в ім'я золотого майбутнього
На пенсію підуть.
Усякі.
Солодкі й гіркі.
Нам тільки б дожити.
Добути...
А може, й додумати?
А мо' й передумать?
Загоїти рани живі,
Й хоч трохи пожити
у царстві забутого суму
Без горя і глуму,
Де кожний зустрічний — за кума,
Де зорі високі
не гаснуть
у мертвій траві.

Ця поезія, написана в характерній муратовській манері, як і багато його віршів, була воїстину криком його душі. Та зрештою, поет ніколи не писав спокійно, він завжди страждав, уболівав, протестував, звинувачував, сподівався і вірив. І не останнє місце у вирі його дум та емоцій займало національне питання. Стоячи твердо на позиціях права націй на самовизначення, Муратов не раз — один з небагатьох сміливців! — виступав з цього приводу на письменницьких зборах, пленумах тощо. І хоч за це його часом шарпали, викликали в партійні органи, поет лишився вірним собі, про що свідчить, до речі, й наведений вище вірш.

Для Муратова взагалі було характерно, що в серйозних питаннях він зоставався послідовним до кінця, хоча вдачі його й була властива ексцентричність, поривчастість, котра досить своєрідно поєднувалась із практичністю, розсудливістю та діловитістю. І.Л. був людиною слова, цінував свій і чужий час, але разом з тим був іноді здатний на досить несподіваний вчинок. Так одного разу в Спілці, на ходу, уже стоячи в дверях, коли зайшла мова про те, що в кінотеатрі "Харків" демонструється український фільм (здається, то були "Тіні забутих предків"), Ігор Леонтійович ні з того, ні з сього мені запропонував:

— Ходімо! До початку сеансу ще 20 хвилин!

І ми підтюпцем подались теперішньою вулицею Петровського, через Сумську і далі по Данилевській. Прибігли саме вчасно, але біля каси вражено зупинились: ішов уже інший фільм. Віддихавшись, ми тільки ззирнулись засмучено, покивали головами й посунули хто куди: І.Л. до будинку "Слово", а я — до тролейбусної зупинки.

Так і не відбувся наш із Муратовим перший і останній в житті "культпохід" у кіно.

У ту пору, в ті останні вісім років свого життя, Муратов навдивовижу багато й плідно працював, ніби передчував (а може, знав?..), що це й справді о с т а н н і його роки. Одна за одною виходять поетичні збірки "Каравани", "Розчахнута брама", "А безіменних не було","Надвечірні птахи", роман "У сорочці народжений" (пам'ятаю,як Муратов обурювався, що цензура викреслила з нього цілі розділи, зокрема, про голод 1933 року), повість "Дорога до сина", п'єса "Земля моїх правнуків"... Яскраво згадується прем'єра спектаклю в театрі імені Шевченка, на яку мене запросив Муратов, згадується сам автор —збуджений, трохи схвильований, але привітний і жартівливий, як завжди.

Здавалось, хвороба не годна була зламати енергійної вдачі цього чоловіка, його непохитного духу. Та це не лише здавалось, так воно насправді й було. Може, тому я й наважилась якось дати почитати І.Л. свій рукопис — другу частину повісті "Настуся". Він без зайвих слів забрав папку і повіз на свою дачу в "Зелений Гай", куди й призначив мені потім приїхати — не пам'ятаю, в який саме день, але десь улітку 1966 року, і Зелений Гай був і справді такий з е л е н и й, що й досі відвідини ці в моїй уяві повиті суцільною зеленою барвою.

Тільки ж тепер на цьому зеленому тлі чорним петитом проступають муратовські пророчо-журливі (і все-таки не мінорні) рядки:

Я умру, а ти залишишся,
Білий цвіте край гори,
Від жалю не заколишешся,
Не зав'янеш до пори.
Я умру, а ти зостанешся,
Чародію гаю мій,
Від печалі не стуманишся
У байдужості німій.
Я умру, але під вітами,
Ніби й зовсім вже погас,
Ледве чутно я ще житиму,
Наче іскра, я ще житиму,
Знаю: жевріпиму, житиму
Ніжним спогадом про вас.

Але я тоді ще не знала, що готує майбутнє, я не знала ще й цих рядків, хоча вони були вже навіяні авторові весняним майвом зеленогайської дачі. Я йшла собі вузенькою стежечкою серед густої трави, серед дерев, що високо в небі змикали могутні крони.

І.Л. зустрів мене на порозі своєї дачі, запросив до кімнати, познайомив з дочкою Олею (тоді, здається,ученицею 1 класу). Ми трохи погомоніли, я забрала рукопис і заквапилася на електричку. Уже вдома я пересвідчилась, що Муратов прочитав мій рукопис не тільки уважно, але, якщо можна так висловитись, активно. Про це свідчили рясні помітки на берегах, де він часом давав волю власній фантазії, пропонував якийсь новий сюжетний хід, абощо. І хоч не всі ці поради були для мене прийнятними, вони, безперечно, стали чудовим поштовхом для моєї власної творчої думки, зсунувши її із звичної колії і відкривши нові обрії та можливості.

1970 року в журналі "Прапор" друкувався роман Муратова "Сповідь на вершині". На той час я в "Прапорі" редагувала прозу, і рукопис, певна річ, потрапив до мене. Як і всякий журнальний варіант, він був іще сируватий, потребував скорочень та правок. Я намагалась при цьому виявити максимум міри і такту,і все-таки,знаючи (також і з власного досвіду), наскільки болюче для кожного автора всяке втручання в тканину його твору, не без остраху поклала перед Муратовим папку з правленим примірником "Сповіді". І.Л. розташувався тут-таки, біля мого столу, і ми взялися сторінка за сторінкою переглядати рукопис. Острах мій виявився даремним: Муратов не тільки не розгнівався за скорочення й правки, а весело й охоче прийняв більшість із них. Безжально викреслюючи помічені моїм олівцем рядки, він часом прикидував на запропоновану мною зміну (О! Це краще!), а часом і сам "правив" мою правку — так народжувався оптимальний варіант художнього тексту. Здавалось, Муратову зовсім невідомі авторські упередження та амбіції — працювати з ним було легко й приємно. Мабуть, І.Л. теж зберіг про нашу роботу непогану згадку, бо через два роки, коли "Сповідь на вершині" вийшла у серії "Романи та повісті",подарував мені цей примірник із жартівливо-приязним написом: "Інні Христенко, талановитій письменниці й моєму геніальному редакторові цієї книги (для журналу "Прапор"). З повагою Ігор Муратов. 22.3.1972 року."

Березень 1972 року був початком останньої весни поета. І.Л. ще бував у Спілці, але все рідше й рідше,а влітку 1972 року стан його здоров'я серйозно погіршився,і всю осінь він провів у лікарні. Ті, хто одвідував його, розповідали, що Муратов тримається напрочуд мужньо, і навіть працює, незважаючи на заборону лікарів. Мені теж дуже хотілось його побачити, і от якось разом із письменником А.Т.Чернишовим ми вирушили до обласної лікарні № 1, де перебував Муратов в окремій палаті-боксі. Колега мій попередив, що відвідини треба скоротити до мінімуму, бо Муратову не можна багато розмовляти, рухатись, і ще невідомо, чи нас взагалі до нього пустять.

Але нас таки пустили, і я обережно, несміливо, настрахана всім попередньо почутим, уступила до невеличкої білої кімнатки, де серед білих простирадл у смугастій піжамі лежав — ні, не лежав, а вже підводився, опираючись на подушки, Ігор Муратов. Із-під густих його брів знайомо блищали очі, аскетично худі, запалі лиця порожевіли від збудження, уста всміхались — з усього було знати, що цей змучений болями, але спраглий до життя чоловік радий нашим відвідинам.

— Ігоре Леонтійовичу, лежіть, не треба підніматись... ми тільки на хвилинку... — зніяковіло белькотіли ми, але хворий не слухав, він уже командував, кому де сідати — на краю ліжка, на стільці — і, звичайно ж, ураз заволодів балачкою. Жваво жестикулюючи, І.Л.жартував,сміявся,читав свої нові вірші (з них мені найбільше занам'яталися "Треті півні"), то ж не диво, що ми навіть не зчулись, як минуло півгодини, чи навіть більш, і треба було нарешті прощатись. Ми вийшли з лікарні, почуваючи себе злочинцями, що

так пеервтомили хворого, і водночас внутрішньо переконані, що зробили добре діло, подарувавши недужому кільканадцять хвилин щирої втіхи та забуття того, що його оточувало. А ще ми відчували, як безмірно збагатились за ці півгодини спілкування із жвавим, іскристим та щедрим муратовським інтелектом.

Незламний дух і воля до життя, до творчості допомагали Муратову й далі боротися із смертельною хворобою. Взимку 1973 року я дізналась, що І.Л. уже вдома, що він творчо працює і навіть позує художниці Наталі Вергун*, дочці поета Івана Виргана, котра задумала в той час серію портретів харківських письменників. Коли художниця вибралась на свій останній сеанс, — це було 13 березня 1973 року — разом з Наталею пішла до Муратова і я.

Ігор Леонтійович мало змінився з того часу, як ми бачилися в лікарні. Страшенно худий, висохлий, з характерною землистою церою, він був такий же, як і раніш, балакучий та рухливий. Коли ми зайшли до кімнати, він напівлежав на канапі, але, привітавшися з нами, устав і прудко подався до іншої кімнати, де досить довго розмовляв з кимсь по телефону. Повернувшись, Муратов перепросив нас — це була міжміська розмова — і знову вмостився на канапі, узявши до рук якогось рукописа. Наталя сіла навпроти з олівцями і приладдям для малювання, а я, щоб не заважати, взяла стілець і поставила збоку.

— Можна тут сісти? — запиталася я про всяк випадок.

— Ні, — категорично заперечив Муратов і пояснив: — Це ж мені доведеться весь час крутити шиєю, щоб з вами розмовляти. Сідайте сюди, — вказав місце поруч і кивнув на рукопис. — Оце, бачте, надіслали з Києва на рецензію вірші (він назвав прізвище автора, мені незнайоме). І уявіть собі, яке нахабство: до рукопису додали ще й захвалювальну рецензію (тут він назвав ім'я маститого літератора). Мовляв, май на увазі, як мусиш писати! А вірші, треба прямо сказати, нижчі за посередні.

— Ну, і яку ж ви рецензію напишете? — запитала, малюючи, Наталя.

— Що ж мені лишається? Напишу сухо позитивну, а в кінці повипишу мовні огріхи (мову він знає погано) і додам, що авторові слід ще попрацювати. Знаєте, я вже на все махнув рукою, вирішив нічим себе не хвилювати. Уявляєте, написав я цикл віршів про Тичину, телефоную Дмитеркові, а він: "Що? Про Тичину? Та нащо він нам здався? Тут ось ми ламаємо голову де взяти матеріал про робітничий клас, а ви — Тичина!" Ви бачите, що оце робиться? Річ, зрештою, не в моїх віршах, я їх все одно надрукую, мене обурює те, що не встиг Тичина померти, як уже чуєш: нащо він здався? А це ж яка постать, це ж геній! Що ж тоді казати про інших? Я вже, коли хочете, турбуюсь і про себе — завтра помру, а післязавтра ніхто й словом не згадає..."

Оте "завтра помру" було сказано хоч і не без гіркоти, але так якось легко, ніби йшлося про дрібний неминучий факт. І все ж я хутенько змінила тему й, нагадавши І.Л. про свій вірш "Сізіф", котрий він колись уподобав, хоч і напророкував, що його неодмінно "заріжуть", похвалилась, що його таки надруковано позаторік в журналі "Дніпро".

— Тепер би не надрукували, — відказав Муратов. — Ситуація гіршає з кожним днем. Ви читали статтю про Кочура? Отаке придумали! Що нібито якісь мало не шпигуни відвідали письменника Кочура у його квартирі в Ірпені, і при обшуку в одного з них знайдено якийсь план! Тоді, виходить, і мене треба обшукати, бо і я знайомий з Кочуром, і він мене до себе запрошував, а що знайти його хибарку в Ірпені не так-то просто, то й мені він намалював план, як дістатись до його хати, і цей план у мене десь і досі. То оце

---

* Справжнє прізвище Івана Виргана.

коли б зробили у мене трус і знайти цей план — уже я й іноземний шпигун! Правда, до цього ще не дійшло, але тим часом підсилають шпигунів до мене. Я все думав, чого це до мене унадилася одна артистка з театру імені Шевченка. А потім пересвідчився, що її підіслали... Винюхують, бачте, націоналізм. Та нема чого й дивуватись: коли навіть Овчаренка* зняли на націоналізм! Та ще як зняли! Ви не знаєте? А йому якесь дівчисько: "Вы у нас уже не работаете!". І все. Отак безпардонно поводяться з секретарями ЦК! А Маланчука на його місце взагалі незаконно посадили. Він же навіть не член ЦК!

Ми з Наталею, не обізнані з процесуальними тонкощами партійного керівництва, здивовано зиркаємо на Муратова, і він пояснює:

— Його спершу мали на з'їзді обрати до складу ЦК, а тоді вже призначати секретарем ЦК КПУ. Але в нас тепер церемонитись перестали. В національне питання внесено ясність: нам, мовляв, прискорювати асиміляцію нема потреби, бо це процес природний, об'єктивний і відбувається сам собою. І цим усе вичерпано. На Леніна можна не посилатись. Я ще як був дурним і намагаючись щось довести цитатами з Леніна, носив під пахвою червоненьки томики, то мені в обкомі сказали прямо:

— Что вы ходите с этими книжками? Это все бесполезно.

А Астахов, тодішній секретар обкому по пропаганді, якось запитав:

— Что вы хотите доказать? У вас откуда информация — из газет?

— Так, — відповідаю.

— А у нас — по телефону. Понятно?

Муратов невесело засміявся, і поки ми "переварювали" почуте, уже щось розповідав далі, збуджено й хутко, не даючи нам вставити й слова, аж поки Наталя закінчила сеанс. Вона склала своє причандалля, і ми вже хотіли прощатись, але Ігор Леонтійович затримав:

— Посидьте ще трохи, я ж тепер анахоретом...

Йому, певно, хотілося виговоритись, висловити вголос те, що було на душі. Він уже нічого не боявся. І тоді Наталя запитала:

— Ну, а які ж Ваші прогнози на майбутнє, Ігоре Леонтійовичу?

— Я глибоко переконаний, що національне питання так чи інакше постане і мусить бути розв'язане. Адже зараз прогрес в усьому світі відбувається під знаком націоналізму. Саме того націоналізму пригніченої нації, про який колись говорив Ленін. Все нові й нові народи Африки, Азії, Латинської Америки включаються в національне будівництво, здійснюючи своє право на самовизначення. Ці глобальні процеси не можуть не вплинути на нас. Розпались усі колоніальні імперії: Британська, Голландська, Португальська... У світі лишилась тільки одна колоніальна імперія — Радянський Союз. Але таке становище не може тривати вічно. Якби у нас взялися за розум і почали здійснювати національну політику в дусі реалізму, то все це могло б обійтися мирно. А коли наші правителі не схаменуться, треба чекати крові. Очевидячки, першими заворушаться окраїнні народи — прибалти, закавказці. І поллється кров...

Було чудно, було страшно у 1973 році слухати такі "крамольні" речі. Але Муратов не вгавав, йому було вже все однаково. І все ж, скориставшись невеличкою паузою, я знов перевела розмову на інше і попрохала І.Л. подарувати мені один із тих віршів, що він читав у лікарні — поезію "Треті півні". Він знову встав із канапи, відчинив шафу, що стояла поряд і, довгенько пошнипоривши в папках (мені аж незручно стало, що я так обтяжила хворого), витяг наренті декілька піде не друкованих поезій, серед них і "Треті півні". Простягаючи мені аркуші, він сказав:

---

* Тодішній секретар ЦК КПУ по пропаганді.

— Це я Вам до-обрий подарунок зробив!

Подарунок був справді добрий. А голос та інтонація, з якою було це сказано, звучать у моїх вухах ще й досі.

Із подарованих мені віршів поки що знайшов дорогу до читача лише один — мої улюблені "Треті півні", і то в спотвореному вигляді. Власне, вилучено одну-єдину, але найгострішу строфу, а в наступній замінено слово.(Збірка "Мить і вічність",видавництво "Молодь", Київ, 1973, стор. 97). Наводжу обидві строфи із подарованого автором тексту:

О, фанатики на тині,
Віщуни нового ранку,
Може, завтра господині
Переріжуть вам горлянку,
Та здавен і аж донині
Ви усім пророкам рівні,
Сурмачі нової днини,
Треті півні, треті півні!

На жаль, збірка "Мить і вічність" вийшла вже посмертно. Правда, 1972 року в "Дніпрі" було видано двотомник вибраних поезій Ігоря Муратова. Ці два синеньких томики я й захопила з дому, і саме тієї слушної миті поклала перед автором.

— Пробачте, що я сам вам не подарував, — сказав І.Л., надписуючи автограф. — Але книжки ці дорогі, я замовив 50 штук і більше не зміг.

Тут саме зайшла до кімнати дружина Ігоря Леонтійовича і принесла хворому вечерю — вермішель із сиром. Він з апетитом з'їв усе, що було на тарілці.

— Наталка моя щось грипує, — поскаржився занепокоєно. — Що, коли зляже? Без неї я пропав!

— Ви вже вибачте, Наталю Андріївно, — схаменулася я. — Боюся, що ми вас обтяжуємо своєю присутністю.

— Ми вже підем додому, — сказала Наталя Вергун.

Ми потиснули господарям руки і вийшли з квартири. Пам'ятаю, як зараз — потиск худої руки Муратова був зовсім слабкий...

О.Нога "МАРЕВО АРІЇ" №2.

Богдан ЗІЛИНСЬКИЙ

Народився 1954 року в Празі. Закінчив філософський факультет Карлового університету. Живе і працює в Празі

Невідомий спогад Олега Ольжича про роки шкільного навчання (з 1931 р.)

Коротке, насичене звершеннями життя Олега Ольжича (1908-1944) залишалося тривалий час майже невідомим для більшості українського загалу. В останніх роках допомогло змінити це становище видання двох збірників літературних і публіцистичних творів обдарованого талантом сина Олександра Олеся.[1] З приємністю можна зазначити те, що на сторінках другого за часом видання збірника надруковано солідну добірку листів Ольжича.[2] Оприлюднене таким чином листування, яке збагачує дотеперішні знання про життя О.Ольжича в 1921-1944 роках. Увагу привертає при цій нагоді між іншим досить велика група листів і листівок Ольжича, які написано від травня до липня 1931 року.[3] Впродовж цих трьох місяців виникла десь третина публікованих Л.Череватенком документів. Будь-який дослідник чесько-українських стосунків зацікавиться, читаючи цю частину листування, поодинокими згадками і натяками, в яких зафіксовано існування контактів молодого поета й археолога як із чеськими знайомими, так і з тогочасною чеською пресою. Перевіряючи ці згадки на підставі збережених річників різних періодичних видань, ми переконуємося в тому, що йшлося переважно не про фахові часописи, а радше про ілюстровані видання, які призначалися для ширших кіл читачів. Основним приводом для спроб Ольжича налагодити контакт із виданнями такого спрямування могло бути старання знайти яке-небудь джерело додаткового заробітку. Можливо долучилося ще й бажання випробувати свої сили на полі популярно-наукової публіцистики і звернутися також цим способом до чеських читачів. Ольжич проживав на той час вже восьмий рік у чеському середовищі, в нього склалося знайомство з декотрими ровесниками чеської національності. В листах Ольжича до батьків згадується зокрема археолог Їржі (Юрій) Неуступни (1905-1981), який правдоподібно допомагав молодшому від себе українському другові налагодити контакти з редакціями чеських часописів.[4] В листах, які Ольжич висилав до батьків під час своєї довшої поїздки по Німеччині, згадано двічі про тижневик "Домов а свет" (Вітчизна і світ) і двічі про не названий точно "Магазін" (загальна назва для ілюстрованого журналу).[5] Здається, що Ольжич у цей час пов'язував певні надії та плани саме із наведеними часописами, хоч у 1932 році він друкувався в двох інших чеських ілюстрованих журналах — "Пестри тиден" (Пістрявий тиждень) і "Пражски ілюстровани зправодай" (Празький ілюстрований вісник).[6] Популярно-наукові розвідки Ольжича, які друкувалися чеською мовою та які старалися донести до читачів результати тогочасних археологічних досліджень, мали б стати в майбутньому предметом окремого й подрібного розгляду. Нас цим разом зацікавила згадка про напіванонімний "Магазін", оскільки в тогочасній Чехії видавався не один часопис, в складу назви якого знайшло місце згадане слово. Після проведення певних розшуків можна уточнити назву цього видання і вказати на конкретний, досить цікавий матеріал Ольжича, який появився на сторінках цього часопису. Ішлося про "Магазін

Праґа" — місячник, який видавався від вересня 1929 р. спершу під назвою "Магазін Зет" коштом Чехословацького збройового заводу в місті Брно. Назву часопису двічі змінено спершу на "Магазін Праґа -Зет", опісля на "Магазін Праґа". До цього спричинилася зміна місця видання та видавця; ним стало празьке, відоме до сьогодні підприємство "ЧеКаДе Прага". Зберігши останній названий заголовок, місячник проіснував до березня 1932 року.

Згадані вище підприємства видавали такого роду часопис, стараючися використати його для розрекламування своїх продуктів, зокрема автомашини "Прага". Та в цілому зміст місячника був різноманітним; в ньому постійно друкувалися романи, оповідання й вірші як також популярно-історичні розвідки історичного й іншого спрямування, спогади і т.п. Все це супроводжувалося фотографіями й ілюстраціями. В цілому ішлося про надзвичайно популярний у міжвоєнній Чехії тип видання для не надто вибагливого читача, який на перше місце ставив лектуру розважального характеру.

На сторінках номерів часопису з 1931 року знаходимо багатократно матеріали згаданого вже ровесника Ольжича — чеського археолог Неуступного. Крім них є напр. три коротші матеріали української емігрантки, яка тоді також розпочала роботу на ділянці археології — Людмили Красковської (1904 р.н.). Також прізвище цієї жінки, життя якої було опісля пов'язане зі столицею Словаччини Братіславою, нераз згадується в листах Ольжича 1931 року. Саме вона допомагала Ольжичеві в справі передання популярно-наукових матеріалів чеським редакціям і в інших справах.[8]

Отже саме "Магазин Прага" є тим виданням, про яке Ольжич згадував в двох листах до батьків, які він вислав із Берліна в травні 1931 року. Постає питання, який власне матеріал часопису вийшов з-під руки Ольжича. Залишаємо поза увагою кілька невеликих, непідписаних матеріалів україністичного змісту, які появилися зокрема в сьомому (липневому) числі "Магазину". Судячи за згадками листування, сподівана стаття Ольжича мала б бути довшою і шукати її треба радше у весняних номерах місячника.[9] Гортаючи їхні сторінки, ми швидко знаходимо текст, який вповні привертає до себе увагу. Маються на увазі "Спогади про радянську школу часів революції", які займають дві неповні сторінки третього, березневого числа часопису за 1931 рік.[10] Цей невеликий мемуарний матеріал підписано криптонімом "Половець".

Автор, який скористався цим "степовим псевдо", розповідає про своє навчання, яке проходило в 1920-1923 роках у школі посеред лісових масивів на околиці Києва. Подається огляд матеріальної скрути учнів та учителів школи, описуються форми активності студентів на різних ділянках. На цьому фоні виділяється постать розповідача — молодого, національно свідомого українця, який опісля опинився на еміграції, здав матуральний іспит і продовжив своє навчання у неназваній ближче вищій школі. Про все це коротко згадано в заключній частині спогаду.

Ми не збираємося переповідати подрібніше зміст спогаду, переклад якого поміщено після нашого вступу. Ліпше буде відкликатися до змісту листів молоденького Олега Кандиби і почасти також його мами Віри до Олександра Олеся з 1921 і 1922 років.[11] Дружина і син поета змушені були спілкуватися з ним таким способом, оскільки Олесь від 1919 року перебував за кордоном. Читаючи уважно згадані листи, ми натрапляємо m' велику кількість окремих мотивів, які абсолютно збігаються змістом і звучанням із спогадами "Половця" 1931 року.[12] Все основне чи то повторяється, чи то знаходить логічне доповнення або пояснення у спогаді. Якщо цей спогад Ольжича в майбутньому буде включено в склад його зібраних творів, тоді можна буде в рамках критичного апарату провести докладний порівняльний аналіз. Безперечно треба буде взяти під увагу також перші прозаїчні спроби пера майбутнього Ольжича, які виникали в той сам час, відбивши неабияке зацікавлення автора життям природи, яка його тоді зусюди окружувала.[13]

На нашу думку зовсім не треба сумніватися в тому, що перед нами дивним дивом збережений спогад 23-річного Ольжича. Нам невідома дальша доля й теперішній

стан школи у Пущі-Водиці на північних окраїнах Києва, про яку власне ідеться. Спомин Ольжича можна вважати також цікавим документом до історії цього учбового закладу, який тоді знаходився у найбільше українізованій частині великого Києва.[14]

Автограф спогаду невідомий і навряд чи колись вдасться розшукати його. З цього приводу залишається без відповіді питання, коли точно і якою мовою було його написано. Теоретично сам Ольжич міг написати цей чеський текст — імовірно він знав чеську мову ліпше від свого батька. Та можливе і те, що котрий-небудь із знайомих Ольжича переклав на чеську мову український оригінал. В такому разі треба було б рішати питання про точність і мовний рівень перекладу. Ми також не знаємо, чи редактор "Магазіну" не скористався можливістю скоротити первісний авторський текст.

Без знайдення додаткових джерел нам ці питання вирішити не під силу. Та все таки здається, що спогад складає певну замкнену, логічну цілість.

Зовсім можливо, що його було написано саме в такому вигляді, який приховувався шість десятиліть у підшивці часопису "Магазін Праґа" за 1931 рік.

Примітки

[1] Олег Ольжич, Цитаделя духа, Пряшів — Лондон 1991 (упорядкування Миколи Неврлого); Олег Ольжич, Незнаному Воякові (Заповідане живим), Київ, 1994 (упорядкування Леоніда Череватенка).
[2] О.Ольжич, Незнаному Воякові, стор.314-350.
[3] Там-же, стор. 330-343.
[4] Там-же, стор. 330,331.
[5] Там-же, стор. 330,331,335.
[6] Популярно-наукові статті О.Кандиби-Ольжича друкувалися в цих двох часописах на початку 1932 року.
[7] Підшивка часопису зберігається в Бібліотеці Національного музею в Празі.
[8] О.Ольжич, Незнаному Воякові, стор.329-331 (два листи поета до Л.Красковської). Згадки про "Люду" Красковську знаходяться в листах Ольжича до батьків, там-же, с.331, 335, 336, 338.
[9] Згадки про "Магазіи" є в листах Ольжича від 10 і 11 травня 1931 р., там-же, стор.330, 331.
[10] Polovec, Vzpominky na revolucni sovetskou skolu, Magazin Praga 1931, c.3, str. 137-138.Інші статті Ольжича не вдалося розшукати, хоч він у листах до батьків згадує в зв'язку з "Магазіном" про два конкретні матеріали: "Бунт селян" і "Конаючі міста") О.Ольжич, Незнаному Воякові, стор.331.
[11] Там-же, стор.314-325.
[12] Порівняй зокрема зміст листів, які друкуються там же на стор.314-316 і 324.
[13] Пор. зокрема нариси надруковані там-же, стор. 8-9 і 12-15.
[14] Цікаві дані містить стаття Миколи Боровського Національно соціальні перегруповання людности м.Київа в пореволюційних часах (1917-1923), збірник Київ та його околиця в історії і пам'ятках, Київ, 1926, пор. зокрема стор. 470-475.

ПУБЛІКАЦІЯ

Спогади про радянську школу часів революції

Половець

Сьогодні я радо згадую про неї. Це була велика будівля занехаяна, безліч разів простремлена в часах громадянської боротьби. Та найвідчутнішим було те, що в цьому будинку завжди панував дошкульний холод. Будинок колись належав російськомовній "лісовій гімназії". Туди навідувалася молодь із родин, які належали до київського вищого світу. В модерно керованій школі і в здоровому середовищі (будинок стояв посеред смерекового лісу) ця молодь мала осолодити собі гіркоту навчання.

Тепер тут вчилися ми - потолоч із навколишніх сіл з притулків для воєнних сиріт. Під час революції школа стала спонтанно україномовною. Радянська влада перемінили її пізніше на семирічну, т.зв. "трудову" школу.

"Недобитки російського імперіалізму", представлені учнями двох найвищих класів колишньої гімназії, яких було приміщено в іншому будинку, ставали жертвою нашого нещадного переслідування сніжками і подекуди також камінням або цеглою.

Тодішній час — 1920-1923 роки — не можна ніяк назвати приємним. Українська національна армія відступала на Поділля, відділи Денікіна було прогнано до Чорного моря, Київ і майже всю Україну захопили російські червоні війська. Голод все міцніше зціплював свій пястук навколо горла міського і приміського населення.

Ми всі були голодні. Всі і повсякчас. Мені не запам'ятався ні один день впродовж чотирьох років, коли б я наївся повністю. Ліпше жили тільки представники "натуральної господарки", тобто діти хліборобів із навколишніх сіл. Ми — напівміщуки, як також діти з притулків — терпіли від недоїдання. Мороз пробігає в мене поза плечима, якщо я інколи згадаю про ті худі тільця, запалі животи і блистячі очі.

Ми були в той сам час напівголі і босі. Велика частина учнів бігла зимою до школи без черевиків, інші обгортали ноги папером і ганчір'ям. Зрозуміло, що влітку ми всі бігали босоніж. Влада тоді про притулки не дбала, їй ішлося про світову революцію...

Мешканці притулків разом із вихователями здійснювали експедиції у села віддалені десятки кілометрів, щоб поміняти на матерії або вижебрати якийсь там пуд жита або картоплі.

Зрозуміло, що наші вчителі не дуже дбали про нашу регулярну науку. Вчительська платня була мізерною і, щобільше, постійне падіння вартості валюти спричинялося до того, що за місячну платню не можна було купити навіть пуд муки!.. Професори вибиралися у подорож до хліборобів, щоб поміняти в них останній одяг на необхідні харчі. Вони трималися школи лише задля того, щоб оминути гіршу небезпеку і не стати "буржуазним непрацюючим елементом". Тоді влада примусила б їх виконувати публічні роботи, тобто підмітати київські вулиці, мити казарми і залізничні станції...

Та ми хотіли вчитися. Ми хотіли всякою ціною стати інтелігентами. Така надія, щоправда, залишалася надзвичайно слабкою... Світову історію та історію західних літератур у нашій школі зовсім не викладали, з альгебри ми пізнали не більше рівнянь першого степеня. Стереометрія, хемія та фізика залишилися для нас таємницею, про існування дескриптиви, тригонометрії та аналітичної геометрії я дізнався щойно в Празі...

Справи виглядали вправді трагічно і тоді сталася неймовірна річ. 10-15-літні пустуни вимагали від учителів, щоб вони регулярно приходили на уроки, сприймали свою справу всерйоз і зовсім не применшували значення свого педагогічного покликання.

Руїна шкільного життя вимагала, щоб власне учні взялися за провід. На загальних зборах учнів обрано було комітет, який мав керувати життям усієї школи. Довір'я друзів висунуло мене на чоло комітету. Я наказував неповнолітнім колегам рубати велетенські смереки в лісі коло школи, встановлював порядок чергування під час топлення печей і т.д. Дівчата вимивали підлоги і прикрашали дряхлі стіни і стелі зеленим смерековим гіллям.

Ми дбали про виконання своїх обов'язків і домагалися цього також від своїх учителів. На професорських зібраннях у нас були два представники з двома голосами, значення яких ставало в дійсності більшим від значення директора і професорів. Там ми рішуче домагалися, щоб учителі навчали нас усім можливим дисциплінам, щоб вони давали домашні завдання і укладали для нас підручники. Адже друкованих підручників тоді не можна було роздобути так само як паперу й олівців. У той час було офіційно заборонено давати домашні завдання — це вважалося несумісним із модерними педагогічними поглядами.

Нас послухали. В часи революції показання пролетарських дітей проти інтелігентів — учителів закінчилося б для останніх втратою посади, а може й волі.

Сьогодні я змушений дивуватися свіжості та щиросердості, які ми вміли зберегти в таких несприятливих умовах. Так як у кожній пристойній школі і в нашій існував свій часопис. Ми заснували також клуб і спорудили приміщення для нього. Там наймалися роботою чотири гуртки: літературний, драматичний, співацький і природознавчий.

В часі найтяжчих років революції наш хор і драмгурток здійснювали вистави і концерти. Таким чином лише ми забезпечували культурну поживу для усієї місцевості.

Пікантним можна вважати те, що під час співу українського національного гімну, який було заборонено радянською владою, повставали зі своїх місць навіть присутні червоноармійці з місцевого "чека". Школа була популярною і донос про "націоналістичні" переконання учнів потягнув би за собою її замкнення та перервання забав.

Діяльність "природознавчого" гуртка проявлялася в тому, що шкільний сад поступово перемінено було в зоопарк. Птахи, які випали з гнізд, мишенята і вагітні черепахи знаходили там першу допомогу, догляд або й сумний кінець. Також трупи звірят і птахів, які було знайдено в широкій околиці, було доставлено до "природознавчого інституту". Тут було здійснено їхній розтин і останки було препаровано домашніми засобами до часу, коли повітря в приміщенні клубу стало таким, що годі було витримати там. Я запам'ятав один особливо комічний випадок. В якоїсь кітки народилося котеня з одною головою та восьми ногами. Ця подія не залишилася таємницею і справою зайнялися "природознавці". Котеня забрали від кітки і ми всі відчули обов'язок зберегти для науки такий рідкісний "жарт природи". Засобів для консервування очевидно не було. Продаж спирту було заборонено і його виробництво суворо каралося. Ми накінець згадали, що на вулицях можна часто побачити місцевих чекістів у неможливому стані. "Природознавці" навідалися гуртом і з котеням до "чека", де вони рішуче домагалися порозуміння для потреб науки і просили допомогти їм півлітрою спирту. Зрозуміло, що їм не повезло...

Так, ми шанували науку. Хоч обставини були тяжкими і дійсність брутальною, хоч хлопці збирали людські черепи і займалися військовими вправами — рушничною стрільбою і кидком справжніми гранатами, все ж ми не здичавіли повністю. Від того часу минуло вісім років. Я пройшов горном західноєвропейського матурального іспиту і навчання у вищій школі. Колишні мої друзі також розпочали дальше своє навчання. Тепер я бачу, що наша вільна школа таки щось прищепила нам.

Нас було покинуто на самих себе, ніхто не думав замість нас і не дбав про нас. Отак ми навчилися самостійно обирати свій життєвий шлях.

З чеської мови переклав Богдан Зілинський

Тирс ВЕНГРИНОВИЧ

Христина САНОЦЬКА

З добром — назустріч людській недолі

Микола Бідняк і Асоціація митців, що малюють устами і ногами

Ще недавно ніхто в Україні, навіть у мистецькому середовищі, не знав про існування у світі незвичайної спілки митців — "Міжнародної асоціації художників, що малюють устами та ногами". Вона гуртує в своєму дружньому колі унікальних людей, мистецьки обдарованих, талановитих, яких об'єднує спільна трагічна доля. Це люди з усіх кінців світу, з різних континентів, країн, люди різного віку, освіти та різних мистецьких зацікавлень. Тут і художники професіонали, самодіяльні митці та самоуки. Митці з великим стажем творчої роботи, і цілком молоді, що тільки входять у світ мистецтва за порадою своїх товаришів у нещасті, або за їх прикладом. Це митці незвичайні. Митці, що працюють без допомоги рук, втрачених через хвороби чи травми. Але це і люди незвичайні. Вони мають сильні вольові характери, завдяки яким вистачило сил здійснити майже неймовірне — не лише вистояти в нещасті, а й піднятися над ним. Їм усім, хто належить до цієї виняткової у світі Асоціації, притаманна нечувана сила духовна, яка допомагає їм опанувати і довести до довершеності професію митця. Це справжній подвиг, гідний захоплення. Маючи фізичну ваду, вони зберігають інтелектуальну повноцінність, артистичне мислення, а найважливіше те, що їм притаманна любов до життя, прагнення до добра, гармонії і краси. Мабуть, саме тому подвиг такого рівня дається далеко не кожному, а лише тим, кому помагають вищі сили, кому помагає сам Господь Бог. Вість про згадану асоціацію привіз в Україну Микола Бідняк — відомий український художник з Канади, довголітній член цієї асоціації (з 1965 року). Він прибув на Батьківщину своїх предків з виставкою своїх художніх творів. Його оригінальні високохудожні твори були експоновані на кількох виставках у різних містах країни (Київ, Львів, Луганськ, Тернопіль, Стаханов, Івано-Франківськ, Краматорськ, Донецьк, Канів, Чернівці, Коломия та ін). Всюди викликала захоплення, а навіть сенсацію, тим паче, коли шанувальники мистецтва довідувалися, що такі мистецькі живописні та графічні роботи художник виконав без участі рук, а тримаючи пензель, різець чи перо в устах. Ніхто не міг повірити в реальність неймовірного. Твори викликали подив і

Микола Бідняк

безмежну повагу, прихильність до їх безрукого творця. На кожній виставці своїх картин, де б вона не була, на кожній зустрічі з глядачами, при кожній нагоді маестро Микола Бідняк не забуває своєї асоціації, згадує її добрі ініціативи, а також підкреслює завжди те, яку роль вона зіграла в його життєвій творчій долі. Микола Бідняк постійно веде пошук в Україні талановитих митців-інвалідів, які вимушені працювати ногами або устами, щоб їх залучити до ліхтенштейнської асоціації митців, де б вони могли знайти моральну та матеріальну підтримку. Похвально, що митець, розуміючи становище нещасних покривджених долею людей, сам переживши багато в цьому житті, прагне їм допомогти і простягнути дружню руку підтримки. Асоціація має інтернаціональний характер. Свій організаційний осередок вона має у центрі Європи, в маленькому королівстві Ліхтенштейн. У багатьох країнах світу, на різних континентах має чимало своїх філій, через які здійснює свою багатогранну діяльність на користь своїх членів – художників. Ідея такої асоціації належить відомому німецькому художнику та скульпторові – професору, доктору Еріху Арнольфу Штегману (1912 - 1984 рр.). Унаслідок того, що ще трирічним хлопчиком художник перехворів на поліомієліт, він цілковито втратив змогу володіти руками. Його шкільний учитель помітив виняткове художнє обдарування хлопчика і всіляко заохочував до малювання та ліпки. Завдяки цьому малий Арнольф незабаром малював краще, ніж писав. Спочатку навчався у художній школі, а згодом здобув освіту в технічному коледжі друкарського та індустріального мистецтва в Нюрнбергу, закінчивши його з відзнакою. Навчався в Ервіна фон Кеменді та Ганса Герштакера. У тому числі й завдяки їх ставленню до таланту художника Штегман вже двадцятирічним юнаком став відомим митцем, який успішно працював у пейзажі, жанровому акварельному малярстві, в ділянці естампної гравюри по дереву та лінолеуму. Успішно працював також у круглій, об'ємній скульптурі, в рельєфі, однаково вправно володіючи такими інструментами, як пензель, різець, шпатля, затиснувши їх устами. Твори Е.А. Штегмана були виставлені в багатьох кінцях світу, в найбільших галереях, одержували чимало престижних відзнак та дипломів.

Власний життєвий досвід спонукав художника й до громадської діяльності. Він став засновником і пожиттєвим президентом Асоціації митців, що малюють устами і ногами. Всі свої заощадження і кошти (художник походив із заможної сім'ї) він вкладає в розбудову асоціації, заснованої 1959 року.

Упродовж свого існування ця спілка зробила дуже багато доброго і корисного для своїх членів. І хоча нині пана А. Штегмана вже нема серед живих, справу його продовжують наступники, однодумці. Зокрема нині на чолі Асоціації стоїть пані Марліс Тавое.

Асоціація постійно шукає можливостей, аби розгорнути різнобічну і масштабну діяльність для забезпечення своїм членам належних умов творчої праці в ділянці

образотворчого мистецтва, надання їм систематичної матеріальної допомоги для влаштування гідного життя та побуту, лікування, забезпечення цілковитої незалежності від обставин, випадкової допомоги благодійних організацій. Для цього асоціація веде комерційну, видавничу діяльність.

Видавнича діяльність спрямована в двох напрямках: по-перше, вона зорієнтована на широку популяризацію творчих здобутків художників, по-друге, вона має завданням забезпечити незалежність своїм членам через продаж багатотиражних репродукцій творів, альбомів, книжкових видань, календарів, поштових листівок тощо. З ініціативи Асоціації видаються брошури, каталоги виставок, рекламні листівки, індивідуальні буклети, присвячені творчості кращих художників. А також інша друкована продукція комерційного характеру з використанням художніх і дизайнерських розробок членів асоціації. Спілка застерігає собі всі права друкування, репродукування, тиражування творів авторів-членів асоціації, що має чимале значення в умовах конкуренції. Власниками творів чи авторських прав залишаються автори.

Значний попит мають у світі численні поштові, вітальні листівки, розроблені і розтиражовані художниками — членами Асоціації. Вони виходять у світ великим тиражами до різдвяних, великодніх свят і розходяться світом як сувеніри, вісники добрих святочних побажань, нагадуючи про чудові християнські звичаї, традиції, несуть естетичне навантаження, пропагуючи серед людей доброї волі мир і злагоду, радість душевного оновлення.

Нам пощастило побачити таку колекцію листівок, виданих Асоціацією за ескізами оригіналів тільки одного художника — Миколи Бідняка. І мусимо відзначити, що ці листівки мають мистецькі вартості, виконані на належному поліграфічному рівні, надруковані на доброму папері, в добрій мистецькій кольоропередачі, що в художніх репродукціях має неабияке значення.

У різних листівкових виданнях Асоціації використовуються найкращі роботи художників. Це полотна пейзажного характеру, натюрморти. До речі, жанри, які найбільше культивують художники цієї фахової спільноти. Особливе місце в листівках посідають флористичні мотиви, зображення квітів, рослин, гілок квітучих дерев, сюжетів, створених уявою та фантазією.

Художники — члени Асоціації виконують також нескладні роботи декоративного та дизайнерського плану, які мають спеціальне призначення для виготовлення аркушевого чи рулонного обгорткового паперу для рекламно-пакувальної продукції. Це папір спеціального призначення для святкових подарунків для дітей та дорослих. Митці виконують також невеликі віньєтки, заставки чи кінцівки для аркушів поштового художнього паперу, паперових серветок, книжкових закладок, що мають широкий збут і дають змогу одержувати певний прибуток, що зараховується на користь Асоціації.

Щорічно Асоціація видає різного роду художні календарі та календарики, прикрашені репродукціями кращих малярських робіт. У них можна прочитати короткі відомості про митців, про Асоціацію та її діяльність. Календарі є суттєвим методом популяризації творчості багатьох художників, виконаних ними впродовж останнього календарного року. Тим паче, творчість численних митців цієї спілки має своїх цінителів в цілому світі. Вона викликає широкий інтерес та зацікавлення. Їх твори високо цінують на аукціонах, їх збирають музеї та колекціонери, їх вивчають історики мистецтва як оригінальні явища духовної культури, як вияв безмежних творчих можливостей людини.

Принцеса Ліхтенштейну Марія серед митців Асоціації

В Асоціації згуртовані митці, які працюють в різних стильових напрямках, у різних жанрах та видах образотворчого мистецтва. Вони малюють у

традиціях національного мистецтва різних народів світу. І це також представляє великий інтерес. Використовують різноманітні техніки малярства і пристосовують їх винахідливо до своїх реальних можливостей. Ми бачимо в їх спадщині твори, виконані олією і темперою, гуашшю та тушшю, графічними та кольоровими олівцями, а найбільше, здається, — технікою акварельного живопису — легку, прозору, делікатну, гнучку, якою їм працювати найзручніше, хоч ця техніка належить до найскладніших. Є в Асоціації митці, які займаються естампною гравюрою — деревориторм, ліноритом, різними комбінованими техніками та їх імітаціями. Є чимало митців, які займаються навіть скульптурою і то дуже успішно.

У стильовому плані митці із Асоціації культивують різноманітні методи створення образу засобами образотворчого мистецтва. Від реалізму до експресіонізму, від примітиву до ташизму, від постімпресіоністичного пуантелізму до натуралізму. Але своєю більшістю це твори реалістичні, в яких відбивається особистість художника. Сюжетно також їх твори різноманітні. Але домінують пейзажі рідної для кожного природи, мальовані з натури натюрморти, анімалістичні мотиви.

Настрій їхніх творів здебільшого лагідний та життєрадісний на подив глядачів. Багато митців прекрасно відчувають стихію кольору, його гармонію, але кожен її по-своєму трактує. Об'єднує їх щирість, задушевність, зацікавленість світом, прагнення пережити щось високе і прекрасне. Це все і передається глядачам, коли вони спостерігають праці цих художників.

Високо оцінював специфіку творчості безруких митців історик і теоретик мистецтва др. Рішард Гіпше, вважаючи, що це дуже цікаве, унікальне явище для дослідження психології творчості взагалі і художників — членів Асоціації в першу чергу. Долею митців та їх творчою працею, здобутками цікавляться люди різних професій мистецтвознавці, журналісти, вчителі, лікарі та фізіологи, соціологи.

Звичайно, малювання з допомогою уст чи ніг потребує великих зусиль від художника, значно більших, ніж їх витрачають люди повносправні. У свої твори художники вкладають нераз і фізичний біль, і важкий дискомфорт, яких не відчуває фізично здоровий художник, фанатично захоплений своєю працею, здатний забути про все на світі, віддаючись тільки натхненню. До того ж затрачаються величезні сили духовні. Насолоду творчістю тяжко і дорого оплачують художники, ідучи до вершин свого мистецтва і майстерності "через терни до зірок".

Миколі Бідняку, мужній та незвичайній особистості, належать слова: "Моя праця — це для мене велика радість, не лише тому, що вона розумова та інтелектуальна, але й тому, що вона змушує мене переборювати фізичні труднощі".

Власне, ця моральна сатисфакція, яку безрукі художники знаходять у своїй Асоціації є найважливішим здобутком тієї унікальної мистецької спільноти. Вона не вимірюється жодними матеріальними винагородами. Свідомість того, що вони є самодостатні, духовно і матеріально незалежні, що своєю працею творять красу, яку віддають людям, як плід свого духу, приносить їм радість. Завдяки своїй наполегливості та рішучості вони перетворили своє нещастя у тріумф — результатами якого ми можемо насолоджуватися.

Усім цим людям, які причетні до співпраці з Асоціацією, що сприяють їй у діяльності, належиться вдячність людська. Хай би до них дійшли і наші слова щирого визнання з України, де живуть люди, що знають, що таке страждання і які вміють співчувати іншим у біді.

Уже давно відомо, що красою мистецтва, музикою можна лікувати хворих людей вельми успішно. Давно доведено, що мистецтво має величезний вплив на людину. Власне, такий виразний приклад того благодатного впливу мистецтва на життя, душевну реабілітацію має "артотерапія" з її культивуванням творчої праці та насолоди прекрасним. І якщо в мистецтві є місце для подвигу, то цей подвиг здійснюють в наш час люди, що належать до "Асоціації митців, які малюють устами і ногами". У тому числі причетний до того подвигу і Микола Бідняк — наш прославлений художник і гордість українського мистецтва.

Залучаючи нових членів до свого гурту, Асоціація має спроможність допомогти їм здобути фахову мистецьку освіту. Якщо молодим людям притаманний мистецький талант, йому допоможуть розвинути його — на спеціальних студіях чи курсах підвищення мистецької кваліфікації. Під час навчання кошти на утримання сплачує Асоціація.

Творчість багатьох кращих митців — членів Асоціації пропагується також засобами відео-, телебачення та кіно — як, наприклад, з ініціативи та на кошти Асоціації був створений документальний кінофільм про життя і творчість українського канадського художника Миколу Бідняка. Фільм цей не раз висвітлювався по канадському телебаченню, його можна було придбати у касеті відеозапису. Справжнім героєм цієї кінострічки став художник Микола Бідняк. Він не раз засвідчував, що з того часу, як він став членом Асоціації, його життя змінилося на краще. Він може спокійно і вільно працювати, не турбуючись про завтрашній день. Прийшла до нього певна матеріальна і духовна стабільність. Він спромігся навіть придбати собі невеличкий будиночок з омріяною майстернею та ділянкою землі. А загалом став Микола Бідняк одним із найшанованіших та найвідоміших художників у Канаді, а далі і в багатьох країнах світу. А нещодавно з його творчістю, його небуденною особистістю мала можливість познайомитись громадськість України.

Подиву гідний високомистецький творчий доробок цього художника в різних ділянках творчої праці — одного із ветеранів Асоціації. Здебільша поважний, епічний зміст його творів. Довершений рисунок, жанрова різноманітність творів, оригінальність образного мислення, сміливість мазка та впевненість ліній, вишуканість та прецизійність деталей, глибока духовність — усе це дозволяє зарахувати його до кращих талановитих представників Асоціації, що приносить їй добру славу і гідно репрезентує її у світі. Бідняк Микола може бути чудовим прикладом для інших, прикладом відданості мистецтву, вищим естетичним ідеалам, прикладом, як мужність і воля людська можуть долати неймовірні труднощі долі і спрямувати її у бажане русло успіху і перемоги. Мабуть, навіть лише отим згаданим фільмом не одного врятував він від розпачу і безнадії, змусив повірити в свої власні сили в боротьбі за життя.

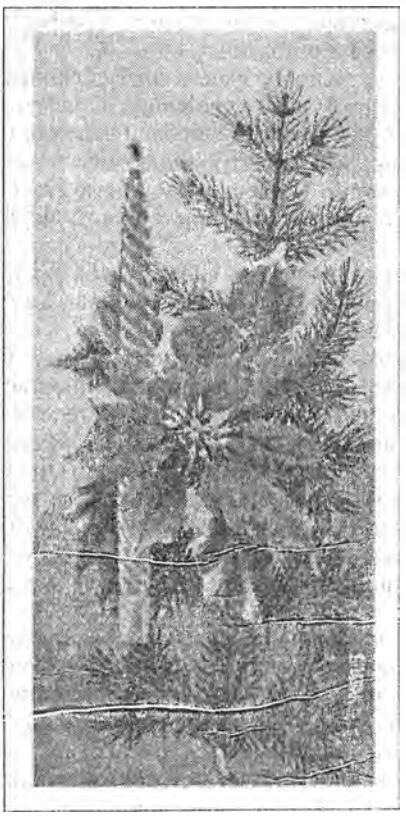

А життя майже кожного члена Асоціації художників із Ліхтенштейну — це одночасно і трагічна повість, і фантастична легенда. Подібно, як і життя і творчість Миколи Бідняка, через якого ми дізналися про існування такої унікальної і гуманної спілки.

Вдивляємося пильно в численні твори і фотографії митців, похилені з натхненням обличчя над мольбертами; вони здаються нам зосередженими і щасливими. Скільки духовної енергії та пристрасті, любові до життя вони вкладають у свої полотна. Воістину прекрасна людина у своєму вічному пориві творити красу і добро.

За старим українським звичаєм хочеться усім членам Асоціації низько вклонитися у шані і подиві і побажати їм всім нових успіхів і творчих злетів. Хай щастить Вам у житті і творчості! Прийміть з України щирий та низький уклін!

Милан РЕГУЛА
Прага, Чехія

Мандруючи світом живопису Романа Зузука

Кожного разу, коли мені траплялася нагода чи повільно, чи бігцем іти з Малої Страни до Старого Міста (чи навпаки) празьким Карловим мостом, не міг не оглянути роботи художників, які вибрали собі Карлів Міст для імпровізованої галереї під відкритим небом... І ось одного сонячного дня 1991 року, коли я неквапливо йшов на домовлену зустріч до "Золотого Тигра", вже майже перейшовши Карлів Міст, мій погляд зупинився на живописних роботах, що вирізнялися своєю небуденністю, нестандартністю світосприйняття від лісу "просувені рних" робіт,що тоді окупували празьке старе місто... А ще три знаки питання виникли у мені, коли я прочитав внизу кирилицею підпис автора цих робіт: "Роман Зузук". З того часу й почалося наше знайомство. А саме з 1991 року і пов'язане життя Романа Зузука з Прагою. Після двох років творчої праці у Празі, впродовж яких він брав участь у кількох колективних виставках, Роман Зузук у 1993 році відкриває у празькому Старому Місті свою приватну галерею, де постійно експонуються як його власні твори, так і роботи його друзів по пензлю з України.

Картини Романа Зузука не залишають відвідувачів його експозиції байдужими. Як середньовічний алхімік, він змішує зелене і небесне, сільське і міське, минуле і сучасне, реальність і мрію. Його еклектичний дух розкриває багато шляхів можливої інтерпретації творів, його сила у мистецьких відкриттях. А його експресіоністичний стиль зображує світ від збуджуючого хаосу до зрозумілої цілісності.

Роботи Романа Зузука спрямовані на леткі хвилини людської одіссеї — кожна картина може бути прийнята одночасно як акт, що вміщує сам себе, і як невід'ємна частина складнішої драми. З гіркуватим, але все-таки симпатичним гумором, Зузук сатиризує негативні риси людської натури. Одночасно вживає він темпераментний музичний прояв, силу уяви і невгамовність людської душі.

Згадки художника про дитинство, прожите в малому українському селі (а народився й виріс Роман Зузук у селі Сілець Галицького району Івано-Франківської області й лише тридцятилітнім перебрався до Праги) мають величезний вплив на його творчість. Тут з дитячих літ він почав малювати природу — згадує, як було приємно спостерігати зграї диких гусей, що пролітали над головою, оглядати широкі пасовища і череди корів на них.

Частково стиль Зузука має ознаки наївності, особливо, коли він вживає густі фарби, надприродні ефекти — це все повертає нас до дитинства. Але подібно, як і у визначних митців, до вершин примітивістичного абстракціонізму художник дійшов після строгого класичного навчання. З одинадцяти років митець почав здобувати освіту маляра, яку завершив у відомому мистецькому закладі — Київській академії мистецтв.

Ще у дитинстві незабутнє враження на майбутнього художника зробили сільські музиканти, що знайшло свій відгомін у його подальшій творчості. Люди завжди люблять слухати музик, без них не відбувається жодне весілля або якесь інше свято, без них не відбуваються часом і сумні події — похорони. Народна музика завжди підсилювала емоційність цих подій у житті села. Але музиканти, яких бачимо на картинах Зузука, є втечею до царства мрій художника, в якому індивідуальність митця не обмежена жодними законами.

Твори Зузука випромінюють також як і поетичний, так і психологічний впливи міста. Деякі постаті на його картинах мають на тілах намальовані пейзажі, дослівно несуть на собі згадки про місця, де побували, але також і містять у собі мрії про свою майбутню долю. Фантазія художника є узагальненням досвіду людини, що допомагає йому подолати бар'єри культур, причому зберігаючи випромінення власної регіональної ідентичності. Свій спосіб мистецького охоплення людських властивостей Зузук будує на візуальній мові ікон та малярства постмодернізму. Його стилізовані постаті не пригнічують індивідуальності. Глядач бачить обличчя, які йому добре знайомі й дивні. Цей парадоксальний момент вносить значною мірою елемент містики до його творів. Їх вплив на нас можемо порівняти до вистав лялькового театру, де стилізація властивості та жестів використовується для підсилення емоцій глядача. (Деякі з творів Р. Зузука зображені на кольоровій вкладці "Зерен").

Про свою творчість Роман Зузук каже: "Мотив з'являється перед очима за декілька секунд. Він мене поглинає аж до завершення роботи, чому і для чого я це зробив на полотні, мені сказати важко, просто цим я тоді жив!" Він признається, що йому цікаво, чим він себе здивує у майбутньому. Характерним для його творчості є новизна сюжетів та кольору, що він підтверджує працюючи як у контрастних кольорах, так і в ніжно-золотистих тонах. Художник говорить далі: "У "Музиках" мене захопила сама думка, що у людей є багато властивостей, спільних з тваринами і я дозволив собі вільно створити на полотні нові сотворіння. Люди обмежили простір для життя природи і стали для тварин богом і катом одночасно.

В "Ідилії" автор показує в цілісній композиції, як зовнішні фактори впливають на внутрішній стан людини. Гармонія співжиття людей та домашніх тварин веде нас у казковий світ поезії українського фольклору.

Цікаво вирізняється полотно "Важлива розмова". Стурбовані гримаси на ближчому плані символізують мегаломаністичні амбіції політиків, задоволені обличчя-маски далі — важливі суть і характер міжлюдських взаємин у сучасному світі, впливи на які художник прирівнює до еволюційно недорозвинених зелених "потвор", які вчепилися в їх постаті.

Певний суспільно-критичний підтекст відчувається в картині "Парад". Вона змушує задуматись не тільки над скаліченою природою, але й над скаліченими міжлюдськими стосунками.

Легкий приплив особистого щастя бачимо в праці "Не переживай".

Приємною несподіванкою у творчості Зузука є спосіб, яким він комбінує буденність і лірику. У загальному Зузук концентрується на "людину з вулиці" і свій погляд супроводжує надзвичайними діяннями, пов'язаними з божими та земними героями. У його вируючому світі люди їдять, п'ють, сваряться, намагаються вирвати життя із землі... Він змальовує ліричну силу уяви за допомогою своїх магічних країн, але рівночасно тлумачить почуття матеріальної реальності та фантазії долі, що відмежовує людський досвід. Ця ширина порозуміння є тим, що дає можливість Зузукові портретизувати світ із грацією та гумором.

Нещодавно я дізнався, що галерея Романа Зузука з січня 1997 року буде закрита за старою адресою. Просто власник будинку відмовився продовжити оренду приміщень. Але Роман Зузук далі живе і творить у Празі! За роки свого перебування у Празі Роман Зузук здобув велику кількість прихильників своєї творчості як в Чеській Республіці, так і за кордоном. Його роботи неодноразово виставлялись на численних виставках у Празі, Києві, Бееку (Нідерланди), Берліні, Франкфурті-на-Майні, Бремені, Флоренції. Їх можна побачити у приватних колекціях та музеях Чехії, України, Німеччини, Нідерландів, Франції, Італії, США та інших. Але не забудьмо, що своїм корінням Роман Зузук перш за все пов'язаний зі своїм підкарпатським селом Сілець, з Україною.

"... Ти стала обік ангола..."

Галина Липа-Захарясевич належить до того покоління художників, до тих надчутливих натур, котрі вже фактом свого народження були приречені на життєву драму. Її витончена, зранена душа до останніх днів, навіть у час найжорстокішого таємного репресивного терору, як білий Ангол, як незворушний щит захищала близьких від хлані зла.

Вже в дитинстві була позначена Божою іскрою настільки, що шестирічну дівчинку з Рахині помічають, і портрет поміщають у часописі "Світ дитини" у 1916 році. Її погляд — погляд Касандри, звернений до вічного. Вона прозирає і пророкує поглядом, що світ ще не гідний її. Він не готовий її прийняти, бо не очистився від ницості і воюючого пекла.

Галя народилася в Рахині поблизу Долини 28 квітня 1910 року в родині отця Луки Захарясевича, дружина якого Антоніна Свіжевська була графського роду. У 1922 році від раку мозку помер батько, і дванадцятирічну Галю і молодшу восьмимирічну сестричку Олю бере під опіку митрополит Андрій Шептицький. Вони вчаться в гімназії ордену сестер Василіянок у Львові, що була на вулиці Кирила і Мефодія (тепер приміщення СШ № 4). Там Галя одержала глибоку освіту — математика, біологія, географія, філософія, мови (грецька, латина, рідна, польська, німецька, французька), руханка і малювання. Казала пізніше, що французьку знає так, як російську, а польську і німецьку, як українську.

ЧОРНИЙ КІТ, акварель, березень 1959 року .

По закінченні як стипендіатка Шептицького послана продовжувати навчання до Прикладної художньої школи у Відні, яку 30 літ перед тим закінчила Олена Кульчицька. Мала значні досягнення у графічному мистецтві. Писала каліграфічно проповіді митрополитові. Перед тим Галина вчилася на архітектурі на кафедрі рисунку і живопису Львівської політехніки. У 1938 році 13 листопада Галя Захарясевич на 13-ий день знайомства вийшла заміж за доктора Юрія Липу. Вінчав їх митрополит Андрій. Саме у цей день і цю годину 15 літ перед тим помер батько Юрія Іван Липа. Юрій дуже любив батька і дату вибрав, як символ благословення їх подружжя рідною душею. Незадовго по одруженні Липи переїхали до Варшави на запрошення її мера, якого вилікував Юрій. У 1940 році народилася донька Іва, далі Марта. Вони прожили разом і дуже щасливо 6 років. У 1943 році повернулися додому працювати для України. Перша зустріч з радянською дійсністю обернулася трагедією. 19-го серпня, на Спаса, коханого чоловіка забрали, а 22-го Юрія знайшли у купі сміття замордованого; Якби Галина народилася на схід від Збруча, нема сумніву, що датою її загибелі став би 29-й, 33-й, а найдалі 37-й рік. Пекельне воїнство полювало саме за такими. Понад триста українських поетів її однолітків і однодумців, членів великої Ложі ідеалістів, лише за те, що були

творцями і служили світлу, були вирвані з України і знищені. Але ця пекельна машина досягнула і її сім'ї, першим своїм мацаком дотягнувшись до Бунова біля Яворова, забрала найдорожчу людину, розлучила з молодшою донькою. Але це реалії втрат — це ненароджені діти і твори, це незглибима туга і нерозділена любов.

Що ж лишилося для нас, для України, для вічності. Так, для неї, бо Галина Захарясевич не була "одна з". Вона була і є "одна", хто не ішов у мистецтві прокладеним шляхом, хоч опиралася на досконале розуміння народної традиції, а торувала свою власну стежку, будувала власну концепцію, шукала істину, незважаючи на удари долі і була вчителем і другом багатьом. У її оточенні були — Богдан Сойка, Вадим Черкас, Мирон Киприян, Наталка Павук, Одрехівський, Яків Чайка, Аріадна Труш, Володимир Вітрук, мистецтвознавці Богдан Горинь, Стефа Гулик-Гнатенко. Коли було найтяжче — лишилася сама, без чоловіка і засобів до існування, під оком НКВД, під своє крило Галю взяла Соломія Крушельницька.

З 1944 по 1948 рік Галина вчиться в консерваторії по класу фортепіано. Має тут, як студентка, скромний пайок. Також працювала в майстернях театрального товариства, де фарбували і набивали тканини біля ТЮГу по вул. Горького (В.Гнатюка). Проектувала і виконувала в техніці батику серветки, обруси, торбинки. Замешкала сама по вул. Савінського. Вивчала теорію музики, мистецтвознавство, філософію. Перше, про що спитала молодшу доньку після 16 років розлуки, було: чи вона "студіює філософію". Записувала для нас результати і шлях своїх пошуків.

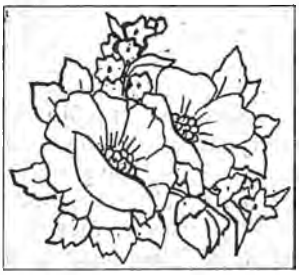

Коли читаєш щоденники Галі Захарясевич, постає образ лікаря-хірурга, що керує своїми колегами під час операції на своєму серці. Відвертість і відкриття є такими вражаючими, наче стоїш у храмі при розмові душі з Богом, коли розкрилося склепіння і безконечне світло осяває все. Моторошно стає від сили цього духу.

Поряд із нею іти крізь життя могла лише така сама потужна особистість. Мислиться, що це один з рідкісних випадків, коли половинки єдиного віднайшли себе і об'єдналися... Лише так сприймаються творчі долі Юрія і Галі Лип. Література, поезія, зільництво, медицина, психологія, мистецтвознавство, етика, фізіономістика, живопис, графіка, музика, історія, політика, філософія. Ось сфери, які вивчали і в якій творили вони спільно. І вони кохалися. Вони любилися і тілом і душею, і духом і думками. Втрата Юрія привела Галю до трагедії — до раннього поступового згасання. Померла 10 червня 1968 року. Але працювала, творила і мала учнів до кінця.

Якщо зібрати те, що збереглося від діяльності Юрія і Галини, то ми б могли створити не просто меморіальний музей Лип-Захарясевич, а робочий архів, творчу лабораторію для істориків, літераторів, художників, місце філософських роздумів і диспутів. Цей музей на часі, бо як інакше зможемо зберегти ту мапу шляху до скарбів істини, яку малювали вони? І тим ціннішими для нас є їх пошуки, що вони шукали разом чоловічим і

жіночим розумом і серцем. Тому у творчості їх проблискують такі грані, які важко віднайти самому. Тому у творчості їх нема нічого другорядного, менш вартісного — кожна студія, зарис, ескіз, поетичний етюд, чи записане слово має значення. Це часто завершений образ або символ. Не даремно в Юрія Липи з'явилася поетична драма — символ "Офіра" про Мотрю і Мазепу.

Їх любов, здається, була прототипом для цього твору, і ми віримо, що особисте щастя, яким би великим воно не було, Липи готові були пофірувати для Вітчизни. Так, зрештою, і сталося. Недаремно Галина шукає той мінімум графічних засобів, якими можливо виразити мистецький образ, ідею без зайвого штриха. Вона йде до ієрогліфу, до символу. Як педантичний учений фіксує процес народження в уяві образу твору, слідкує за фізіологічними змінами в організмі. Нічого зайвого — крапка, лінія, згин, грань; чорне і біле, розмір крапки, товщина лінії. Так народилася праця "Образ у мистецтві". Вона йде до унізму і створює його — свій стиль — стиль без зайвого. Доносить свої думки безпосередньо до людей вулиці, базару. Вона промовляє не до еліти на виставках і в музеях, а до народу, серед якого треба працювати, якому треба допомогти піднятися до цієї еліти. Вона пише писанки, малює листівки, батики і макатки. Її хустки, фартушки і торбинки носять жінки, її обруси і серветки прикрашають світлиці. Вони розмовляють зі старим і малим, тішать око, гармонізують душу.

Ілюстрація до дитячої книжки

Але мистецтво Захарясевич і елітарне — твори відзначають на виставці у Варшаві у 1942 році, портрет Б.Хмельницького, що взяв першу премію — купує Індія.

Попри все, що сталося, попри родинну трагедію, переслідування, втрати і ще раз втрати, залишилися щоденники, вірші, графіка, малярство, батики, статті і роздуми — великий архів геніальної українки Галини Захарясевич.

Ми забов'язані опублікувати все, що є, бо воно настільки витончене, настільки вразливе — все в одному примірнику, як життя.

Підготував ***Юрій Волощак***
за неоціненної допомоги доньок
Галини Захарясевич — Іванни Пономаренко
і Марти Гуменецької-Липи.

21.11.95

Галина Михайлик

Народилась 21 грудня 1971 року в м. Львові. Закінчила архітектурний факультет Державного університету "Львівська політехніка". Працювати за фаховою тематикою досліджень почала з 1990 року, диплом магістра архітектури отримала 1996 року. Нині працює архітектором в інституті "Містопроект" у Львові.

Західно-європейський модерн у галицьких традиціях

У своєму розвитку архітектура як гармонія науки і мистецтва пройшла довгий і тернистий шлях від пірамід Єгипту до хмарочосів Нью-Йорка. Але ті перші і основні три принципи: "міцність", "користь" і "краса", закладені найдавнішими зодчими, не втратили свого змісту і сьогодні. Кожен період, кожна епоха трактували ці три поняття по-своєму, залишивши безцінні шедеври в камені. Значне місце в цьому осмисленні посідає період модерну, де особливе значення надавалось науковому підходу до архітектури. Одним із представників цього часу був талановитий урбаніст, наш земляк, Роман Фелінський, який намагався реалізувати свої наукові дослідження в архітектурі початку нашого століття.

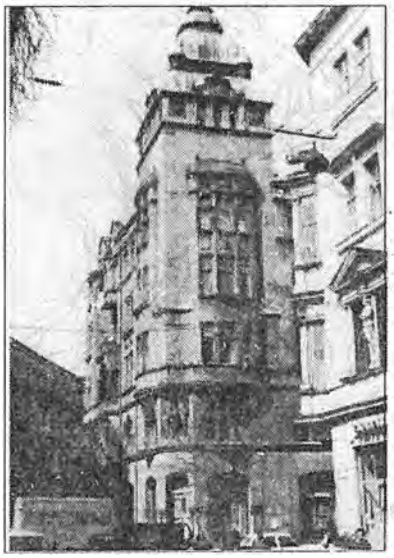

Будинок банку на розі вулиць Січових Стрільців та Костюшка

Роман Фелінський народився 7 лютого 1886 року у Львові. Закінчивши школу, в 1903 році вступив до "Львівської політехніки", а згодом, у 1905 році перевівся до Мюнхена, де у вищій королівській технічній школі 1908 року отримав диплом інженера-архітектора. Але бажання осягнути якомога більше досвіду західно-європейської архітектурної школи було спонукою до подальшого навчання до 1909 року в Парижі, а згодом — у Відні. У 1911-1912 роках Фелінський проходить спеціальні студії в Італії, Греції, Єгипті, Палестині, Швейцарії, Німеччині, Сирії.[1]

Свою творчу діяльність розпочав у Львові, в будівельному бюро Сосновського і Захаревича та в фірмі Уляма, де Роман був керівником архітектурного відділу.[2] В цей період (1913 р.) архітектура Львова поповнюється новими зразками стилізованого модерну. Мальовничістю і динамізмом архітектурних мас, ретельністю прорисовки деталей характеризуються будинки, споруджені за проектами молодого архітектора: будинок банку з вежею на розі вулиць Січових Стрільців та Костюшка; житлові будинки по вулицях Богдана Хмельницького, 5; Коперніка, 5; Гнатюка, 20-22. В них відчувається дуже значний вплив західно-європейської архітектури.

Єдність конструктивної основи і способів її художнього вираження простежується в одному з найбільших торговельних підприємств міста — Товарному будинку (нині ЦУМ),

зведеному 1913 року за проектом Р.Фелінського будівельною фірмою М.Уляма.

Свою діяльність урбаніста Роман Фелінський розпочинає з першої своєї збірки "Budowa miast", яка виходить у Львові 1916 року. У ній він намагається науково осмислити основні проблеми містобудування і зробити відповідні пропозиції щодо їх вирішення. Він пише, що "будівництво міст вимагає поєднання науки і мистецтва в одну цілісність. Основне завдання – розв'язати найвагоміші вимоги: 1) комунікаційні; 2) будівельні; 3) гігієнічні; 4) естетичні." [3]

Також Роман Фелінський підіймає питання простору як принципового елементу художнього будівництва міст. У цьому розділі він пише: "Розглядаючи будівництво міст всіх епох, робимо висновок, що завжди враховувались найкращі практичні розв'язки проблем, які виходили з потреб мешканців. Проблема розвитку міст була завжди не тільки технічною, але і найважчим мистецтвом кожної епохи."[4] А далі продовжує: "Втрата краси наших новостворених міст є наслідком спотворення і навіть відсутність естетичного відчуття простору."[5] "До нащадків повинні дійти найкращі просторові вирішення, що відповідають нашим сучасним життєвим вимогам, особливостям наших родинних психологічних рис, відчуттям, які є результатом нам властивих навиків, традицій, а також надихають на мрії."[6]

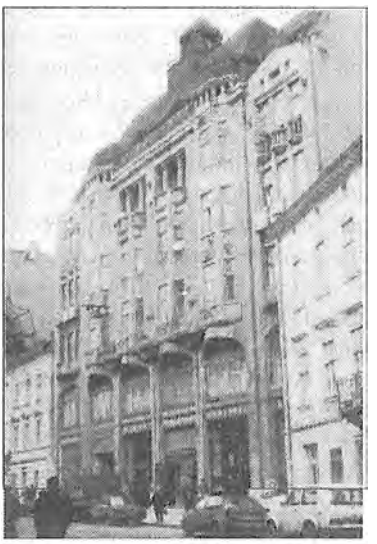

Вул.Гнатюка,20-22, м. Львів.

У своїх творах, молодий фахівець намагається підійти до своєї праці, не копіюючи кращі зразки західної архітектури, а шляхом впровадження місцевого стилю, традицій та звичаїв. Саме ці риси роблять місто оригінальним і неповторним.

У 1917-1919 роках, маючи твердий теоретичний грунт, Фелінський розпочинає урбаністичну діяльність на відбудові зруйнованих міст Галичини, під впливом якої пише другу свою книгу "Kwestia mieszkaniowa przyszlosci ta siedziby i byt inwalidow wojennych" і видає 1919 року в Варшаві.

У тому ж, 1919 році переходить на роботу в міністерство громадських робіт, в якому організував відділ благоустрою і будівництва житла. Під його керівництвом виконано кільканадцять генеральних планів міст і містечок. Частина цих планів була представлена на виставці декоративного мистецтва в Парижі у 1925 році і була відзначена Почесним дипломом.

З 1926 до 1944 року Роман Фелінський провадив приватне архітектурно-урбаністичне бюро. Серед його проектів у Варшаві – будинки по вул.Mochnackiego,4, Filtrowej,63,65, Leczyckiej, Orzechowskiej, Lekarskiej, Wilenskiej na Pradze та інші.

Набутий досвід його практичної та теоретичної діяльності архітектора-урбаніста вилився у його останню книгу "Miasta, wsie, uzdrowiska w osiedlenczej organizacji kraju z 105 rycinami", видану у Варшаві 1935 року. В ній він наче підсумовує зроблене і замислюється про подальшу роботу. Ось що він пише у передмові:

"Ідеї моєї першої праці були реалізовані при відбудові і забудові багатьох міст. Наступна праця послужила в частині до організації садиб для інвалідів. Опрацювання мною в Міністерстві Громадських Робіт, на підставі вище згаданих книжок, житлова програма до тих пір була і є в реалізації по багатьох пунктах.

Метою сьогоднішньої праці є вказівки реальних потреб поселень, що лежать на рівні майбутнього кінцевого розвитку.

Не час зараз на обширні урбаністичні і теоретичні справи, вільно зв'язані з потребами нашого життя. Сума ідей, висловлених в сьогоднішній праці, вистачило би мені до кількох обширних книжок. Проте, мені не ходить про задоволення письменника, але про хоча б часткове прокладення дороги до втілення в життя виголошених мною ідей."[7]

Далі він торкається не тільки повсякденних проблем житла, але й піднімає глобальні демографічні проблеми: "Населення нашої планети в 1830 році було 680 млн. У 1932 році - 2 міліарди 12 мільонів 800 тисяч чоловік.Хто знає,чи той автоматичний і нерівномірний розподіл людей нашої планети не буде мусив з часом бути планомірно розміщеним."[8] Тут він аналізує приріст населення і робить прогнози на наступні 30 років.

У наступних розділах автор наводить приклади планованого розселення, проекти багатоквартирних житлових будинків та генеральні плани житлових кварталів, містечок і міст.

Крім вищезгаданих трьох книжок, Роман Фелінський був автором численних начерків про архітектурно-урбаністичну діяльність та проблеми житла в різних періодичних виданнях: "Slowo Polskie", "Kurjer Lwowski" і "Placowka" у Львові, "Glos Narodu", "Rzeczy Piekne" і "Architekt" в Кракові, "Glos Lubelski", "Kurjer Warszawski", "Inwalida Polski" у Варшаві.

Фелінський брав участь у роботі відділу Товариства братньої допомоги студентам політехніки у Львові і "Polonji" в Мюнхені; був секретарем спілки архітекторів у Львові і делегатом до польського відділу Товариства політехнічного, членом Товариства охорони пам'яток старовини, одним із організаторів першого Польського товариства урбаністів у Варшаві. За свою наукову і архітектурну діяльність був удостоєний офіцерського Ордену "Відродження Польщі".

Після Другої світової війни він активно бере участь у відновленні зруйнованої Польщі. За 1945-1949 роки відбудував та зремонтував близько 5000 різних господарств, а також понад 1000 житлових будинків у містах.

Життя Романа Фелінського обірвалось 22 березня 1953 року у Вроцлаві. Але ідеї, що знайшли втілення в архітектурі Львова, Варшави, Вроцлава та інших міст західної України і Польщі увічнюють пам'ять талановитого архітектора, нашого земляка. Його творчість є зразком для сучасних урбаністів, які формують наш простір сьогодні та несуть відповідальність за збереження і покращення міського середовища для нащадків.

Товарний будинок (нині ЦУМ), м.Львів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Album inzynierow i technikow w Polsce. - Lwow: politechnika Lwowska, 1932. - s.53.
2. Stanislaw Losa. Architekci i budowniczowie w Polsce. - Warszawa, 1954. - s.74.
3. Poman Felinski. Budowa miast. - Lwow, 1916. - s.23.
4. Poman Felinski. Budowa miast. - Lwow, 1916. - s.18.
5. Poman Felinski. Budowa miast. - Lwow, 1916. - s.19-20.
6. Poman Felinski. Budowa miast. - Lwow, 1916. - s.20.
7. Poman Felinski. Miasta, wsie, usdrowiska w osiedlenczej organizacji kraju z 105 rycinami. - Warszawa, 1935. -s.2.
8. Poman Felinski. Miasta, wsie, uzdrowiska w osiedlenczej organizacji kraju z 105 rycinami. - Warszawa, 1935. - s.3.

ПОСУНЬТЕСЬ,ХЛОПЦІ! ТУТ МИ СТАНЕМО!

Буття українського театру — невід'ємна течія ріки вітчизняної культури. Її пороги й мілини, повороти й вирви, броди й переправи вписані в примхливі береги української історії, в парадоксальний ландшафт національної свідомості. Боротьба води й суходолу, повені, вітри — стихії, що нуртують у цьому руслі, як і в каньйонах Дніпра, Дністра, Черемоша...

А ми запрошені до капітанського вогнища...

КОР: Федоре Миколайовичу, у Вас була своя ріка дитинства?

Ф.СТРИГУН: Була... Ятрань... Пам'ятаєте, як у "Марусі Богуславці"? "За день і Буг, за ним Ятрань, Синюха, а там і Рось, і славний Богуслав, де мешкає сестра моя Маруся". Ятрань впадає в Синюху, Синюха — в Південний Буг, а той — в Чорне море...

КОР: А всі ріки дитинства впадають у ріку дорослого життя. Якою хвилею Вас винесло на театральній берег?

Ф.СТРИГУН: Кожного разу хочеться по-іншому відповідати, залежно від настрою.. Мене, як і багатьох, "винесла" українська класика. Котляревський, Квітка-Основ'яненко, Шевченко, Старицький, Кропивницький, Леся Українка. Все йшло від літератури, від чуття слова, тяжіння до декламації, від самодіяльних постановок у сільському клубі. Зрештою, це ж наше — українське, це наша психофізика — у стремлінні до поезії, літератури, слова. Незалежно від рівня освіти, інтелекту. Така наша природа. Саме так жили мої батьки й діди. Коли до Умані приїздили мандрівні театральні трупи, то в нашій Томашівці запрягали воли і їхали "на вистави". Завжди знаходився час на співи, самодіяльні вистави...Лежиш отак хлопцем у хаті, а коло криниці до години першої ночі на змовкає хор парубків і дівчат: на кожному кутку — свій!. Коли весною сади цвітуть, а ти виходиш з хати — і все біле, зорі в небі, селом співають, то щось вічне, красиве народжується в душі, що й у серці не вміщається. Мабуть, так і виникає бажання заспівати свою пісню...

КОР: Театральна доля не раз виводила актора, а згодом — режисера, художнього керівника Львівського академічного театру ім. М.Заньковецької, народного артиста України, лауреата Державної премії ім.Т.Шевченка Федора Стригуна на вершини визнання. А це — наче погляд з кручі — і дух забиває, і видно далеко... Коли оглядаєтесь назад — що бачите, кого пізнаєте крізь роки?

Ф.СТРИГУН: Свого театрального педагога, професора, народного артиста України, талановиту й сміливу, мудру й добру людину — Володимира Олександровича

Неллі... Бачу свій рідний інститут — Київський театральний. . А вчитись у Київському театральному інституті у 1957 — 1961 роках щось та важило!.Саме тут нас навчали не боятись бути в опозиції до влади... Надихавшись столичного вільнодумства, духу шістдесятництва, ми і в театрах не збирались мовчати. Наше покоління застало "мертвий театр". Не в професійному сенсі, а в ідеї самого театру, накинутій радянською владою згори. На кожному кроці були цензурні партійні "заглушки". Пам"ятаю, бажання в мене особисто було одне: сісти на сцені, навіть на авансцені, на самому краєчку оркестрової ями і заговорити з глядачем щиро, розповісти про свою любов і ненависть, радощі й біль. Актор не може бути байдужим до суспільних проблем...

КОР: І ви без страху пірнали в шістдесятницьку повінь.... І вас накривало "з головою"...

Ф.СТРИГУН: Навіть коли свій демократичний, войонивчий запал ми вкладали у цілком "нейтральні" п'єси... "Степовий гість" Б.Грінченка, "Дума про вчителя" І.Драча вийшли до глядача з проблемними монологами, в прекрасній постановці О.Рішка. Нашого "Урієля Акосту" заборонили через одинадцять вистав під приводом початку політичних подій в Ізраїлі. Які це були удари для нас, який біль!А що діялось навколо "Марії Заньковецької"! П'єса, присвячена долі видатної української акторки, патронеси нашого театру стала справжньою соціально-політичною "бомбою" . Ми не збиралися створювати "провокаційну" виставу, добре знаючи, чого б це коштувало колективу. Але приховані почуття вибухнули несподівано для нас самих таким потужним викидом національної гідності, самоусвідомлення, що серед присутніх на перегляді представників влади та КДБ був справжній шок. Ми й гадки не мали, що звернення з'їзду діячів українського театру 1897 року зазвучить зі сцени так актуально через сім десятиліть. Різали цілі монологи, сцени, шматували п'єсу, перекроювали — а режисер, світлої пам,яті Олекса Миколайович Рішко на все це тільки говорив: " відрубують руки, ноги, аби тільки голову залишили". І попри всі цензурні ножиці, вистава вижила і стала на роки нашою візитною карткою. В ній зіграло кілька поколінь акторів — справжня вистава — школа, вистава — естафета.

КОР: Ви зіграли в ній Миколу Садовського. А ще у Вашому репертуарі — ціла галерея діячів української історії: від Богдана Хмельницького до Довбуша. З точки зору Ваших сценічних персонажів — що таке ріка української історії?

Ф.СТРИГУН: ... Типове закінчення доль моїх героїв — зрада... Тому я завжди чекаю, коли мого героя зрадять. Так було і в "Данилі Галицькому" В.Босовича, і в "Олексі Довбуші", в "Мазепі". Хіба це не відповідає реальній історії?

КОР: Сьогодні весь театр ім. М. Заньковецької на порозі зради. Цього разу — державою. Їй більше не потрібен театр?

Ф.СТРИГУН: Йдеться про театральне мистецтво в цілому. Закриваються десятки вітчизняних театрів, котрі в обласних центрах роками були осередками культури, духовності.Навіть облаяному й проклятому сталінському режиму театри були потрібні — їх в часі війни рятували, евакуйовували. Молода українська держава занадто багато руйнує в нашій справі. І від бідності, і від дурощів. Гадаю, якби були економічно інші часи — з нами й розмовляли би по-іншому. Біда держави — у її фінансовій неспроможності, економічній скруті. Сьогодні вона не здатна забезпечити й незначної частки необхідних коштів. То ж говорити про зраду не хочу. Це — наша спільна біда і біль. Долаємо, як можемо: з усіх сил — проти течії.

КОР: Порівняно з минулими десятиріччями чи стала течія історії терпимішою до митця?

Ф.СТРИГУН: В 60-70-ті роки всі творчі зусилля докладались, аби зберегти себе, свою душу. Небезпека тоталітарного режиму спонукала до алегоричної, езопової мови.

Сьогодні ж ... Кожен може сказати :"Кого ти агітуєш?" І справді, агітувати нікого й ні на що не треба. Якщо, не дай Боже, все скінчиться, то все одно я зможу твердо сказати:"Я був на святі вільного дихання!"

КОР: І готували це свято безпосередньо заньківчани... Федір Стригун — художній керівник театру обирає після перших своїх постановок "Безталанної," та "Марусі Чурай" страшно вимовити —"Павла Полуботка" К.Буревія!. За два роки до проголошення незалежності України, до першого Президента, за сім — до Конституції, театр ім М.Заньковецької відкриває вітчизняній сцені сторіччями тавровану російськими шовіністами "гетьманіану". Кажуть, працюючи над Полуботком, Ви тримали зібраними валізи?

Ф.СТРИГУН: То жарт... Просто прочитав сцену з п'єси — і захопився. Коли ж дізнався, що написав її росіянин, репресований більшовиками, загорівся будь-що поставити. А коли великими труднощами з Німеччини передали повний текст — розчарувався: П'ятдесят вісім дійових осіб! П'ять дій! Довелось робити свій сценічний варіант. Я знав, що на цій виставі не заробиш капітал естета, експериментатора. Але я прагнув донести до глядача насамперед фактаж. Існують в історії такі моменти, коли це вкрай необхідно. Мені як режисеру залежало на пересічному глядачеві. Адже інтелектуал прочитає про це в бібліотеці. А широкому загалу треба подати матеріал у прийнятній, емоційній формі. Сьогодні я, звичайно, ставив би по-іншому. Більш динамічно, виразно. "Полуботок" не є показовим у моєму творчому мисленні. Але є такі моменти в житті суспільства, коли для митця важлива навіть не творчість, а позиція, яку він займає. Ця вистава й була позицією нашого театру 1989 року. Вона виявляла позицію міста, не перебільшу — всієї Галичини, що тоді вела перед в політичному житті України..

КОР: Перед "Павлом Полуботком" побачили світло рампи "Гайдамаки" Т.Шевченка, перший в сучасному українському професійному театрі вертеп "Ой, радуйся ,земле..." у Вашій сценічній версії. Цілу бурю протилежних до полярності емоцій викликала інсценізація трилогії Б.Лепкого "Мазепа". Для сотень глядачів вона стала енциклопедією українства. Комусь пекла очі...Вас лаяли Вами ж придуманим словом "гетьманіана", а Ви мовчали...

Ф.СТРИГУН: Це був цілком свідомий хід. І "Полуботка" , і "Мазепу" ми ставили з просвітянських, навіть політичних міркувань. Сподівались, що зможемо виїхати з ними на схід України — ось де вони були необхідні! Так і не виїхали — не дозволили...От вам і розбудова державності...Ми пройшли цей етап і сьогодні працюємо над іншим в той час, як в столиці та інших містах лише починають відкривати свою гетьманіану. Бо зрозуміли, що без неї неможливо. Взагалі, я впевнений в тому, що якби нас всіх перестріляли, заборонили під страхом смерті український театр, на 200-300 літ забули про нього цілковито, і після цього всього перед іншим поколінням вийшов на сцену козак — всі б почали плакати. Настільки це близько емоційно кожному українцеві в десятому поколінні. З козаччиною пов'язана втрата волі. І туга за волею, свободою, державою — те, що ніколи не дасть вмерти, загинути нашому народові.

КОР: Навіть, коли типове закінчення доль Ваших театральних героїв — смерть?

Ф.СТРИГУН: Нас справді неможливо вбити. Ніхто ж не сподівався, що з'являться Ніна Матвієнко, чи Іван Миколайчук, чи Ліна Костенко! Ми дуже давній народ і дуже молода нація. Тому ми несемо в собі величезну потенцію — економічну, наукову, творчу. І вибух повинен обов'язково статися — хай і не за нас!.Молода нація, котра хоче увійти в світову культуру, поставлена в складні умови. Треба, аби хтось у

світовому колі посунувся, дав місце. Якщо у нас знайдеться достатньо здорового глузду, і ми зуміємо виразно й рішуче заявити: "Розсуньтесь, хлопці, тут я буду стояти!" — то це станеться, нас почують, нас приймуть.

КОР: А як сьогодні приймають український театр за кордоном?

Ф.СТРИГУН: На офіційному, державному рівні — практично ніяк.Уряд не здатен сьогодні профінансувати закордонні гастролі академічного колективу. Тому надія лише на особисті, неофіційні контакти з іноземними та вітчизняними підприємцями. Саме завдяки їм нашому театру вдалось виїхати свого часу до Канади, Великобританії, Словаччини, Польщі. Але це — поодинокі випадкові імпрези. Говорити ж про будь-яку послідовну програму в цьому напрямку не доводиться. Не хочеться згадувати і про численні театральні фестивалі, учасниками котрих ми не стали і не станемо в близькому майбутньому. Навіть виїзд кількох представників театру для нас — заборонена витрата коштів. Радий, що зміг колись побувати в Авіньоні... Спогади — на все життя...

КОР: Академічному театру часто закидають у консервативності. І справді, заньківчани не ставлять на меті авангард заради авангарду, експеримент будь-якою ціною. Не схильні ви й до епатажу, галасливої, нав"язливої реклами. Це — брак коштів на дорогі сценічні ілюзіони чи свідомо обрана позиція?

Ф.СТРИГУН: Наважусь визначити формулу мистецького існування заньківчан... Ось уже сімдесят п"ять років вона залишається незмінною....Це формула "золотого перетину" традицій і новацій. Пригадую кращі заньківчанські вистави — "Вій вітерець!" Я.Райніса. "Доки сонце зійде..." М. Старицького, "Невольник" М.Кропивницького, "Хазяїн", "Суєта","Житейське море" І.Карпенка-Карого, "Сестри Річинські"І.Вільде, "Украдене щастя,. "Лісова пісня" та "Камінний господар"Л.Українки, "Марія Заньковецька" І.Рябокляча, "Гамлет", "Король лір","Річард ІІІ","Макбет" — всі ці вистави і багато інших буди зверненні водночас до глядача справді театрального, підготовленого, і до неофіта. Вони естетично були зрозумілі й доступні пересічному глядачу, а глибиною змісту, узагальнень, філософських міркувань задовільняли найосвіченішу публіку. Так було завжди — довкола театру гуртувалась мистецька, літературна еліта міста, але його двері були гостинно відкриті для кожного, хто прагнув спілкування зі сценою. Ось чому ми байдужі до закидів у консерватизмі. Адже ми — театр традицій. А це дуже багато важить у непевному сьогодні, нетривкому світі. Довкола театру "Ла Скала" можуть виникати десятки інших, найавангардовіших театрів, але він стоїть незалежно від цього в центрі мистецького, духовного життя...

КОР:...Повернімось до заньківчанської сцени... Після "Мазепи" виходить до глядача "Ісус...". Це правда, що націоналістом Ви були від народження, а християнином ставали поступово?

Ф.СТРИГУН: Якось так сталось, що з найменших років я не вірив байкам про Петлюру, Махна. Ніхто не міг тоді, в дитинстві, розповідати мені про них правду. Але з середовища, в якому виріс, я виніс особливе ставлення до національних героїв. Націоналізм ніколи не був для мене лайливим словом, а означав лише одне — патріотизм. Що ж до християнства... Тут шлях справді був складніший. Я все життя пам"ятаю, як на Різдво нас мама мила у великих ночвах, як одягала у все чисте, як співали колядок. Пам"ятаю Великдень, запах пасок, крашанки. Пам"ятаю розповіді про свого діда, що не дав совєтам ключів від церкви. Але попри все це атеїзм настільки міцно пустив коріння в наших душах, що релігія довгі десятиліття була для мене чимсь далеким, стороннім. Лише останні роки я почав відчувати глибинну потребу в християнстві, вірі. Шляхом повернення для мене, моїх колег по сцені стала вистава

за текстами Священного письма "Ісус, Син Бога Живого" львівського драматурга В.Босовича. Її постановка 1994 року наблизила нас до світу Біблії, світу євангельських притч, які ми намагались без жодних текстових змін перенести на сцену. Наскільки вдалась вистава, наскільки була на часі — свідчив той великий і незмінний успіх, що супроводжував її в нашому місті та на численних гастролях — у Києві, Івано-Франківську, Тернополі, Луцьку. Ми грали її в переповнених залах, нам пропонували зіграти її в полі, в яру — аби задовольнити всіх охочих. Я знаю глядача, що дивився її сім разів, а скільки таких, що приходили двічі, тричі...

КОР: Успіх "Ісуса..." справді був вражаючим. Вистава підняла пласт тем і проблем, що саме в цей час набирали сили, а десятиліттями нищились, замовчувались. Вона дивовижно гармонійно заговорила словом Божим, не накликаючи нарікань жодної з релігійних конфесій, між котрими саме в цей час точилася боротьба... А наступною аншлаговою прем"єрою стала цілком протилежна за жанром, тематикою "Шаріка"...До речі, цю п"єсу, що потрапила на Україну лише у 1994 році, колектив Івано-Франківського театру відхилив як неперспективну...Ви вирішили ризикувати?

Ф.СТРИГУН : Ризикувати, маючи галицьку публіку і оперету "Шаріка" — після її гучного успіху у Львові в тридцяті роки, після трагічної прем"єри вистави у Станіславові 1943 року, після півстолітньої заборони? Треба просто розуміти своїх глядачів.... Нас привабила можливість вивести на сцену січових стрільців не тільки як героїв-вояків, звитяжців, а й вишуканих та дотепних кавалерів, як веселих та відчайдушних хлопців. Таке "відкриття" історії — через невиголошений, нетранспарантний патріотизм, через посмішку, замилування піснею, танцем, через атмосферу закоханості, молодості, романтичні пригоди видалось нам вірним. Сьогодні театр працює над другою оперетою Я.Барнича — "Гуцулка Ксеня". Як і в "Шаріці" тут все пронизане чарівною музикою, прекрасними солоспівами, дуетами, ансамблевими сценами, але конфлікт лежить в іншій площині — я б сказав більш до нас дотичній. Героїня вистави вибирає між красивим забезпеченим життям на чужині та рідними Карпатами. Хіба це не тема сьогодення? Боюсь, аби не вийшла весела оперета надто гіркою та прикрою для багатьох глядачів...

КОР: "Гамлет" В.Шекспіра — одна з останніх прем``єр заньківчан...Сорок років тому заньківчани вже грали його — з великим успіхом. Отже, за сорок років суспільство повернулося "на круги своя"? Знову виникла потреба вбивати принца данського?

Ф.СТРИГУН: Виникла потреба руйнувати данське королівство, викривати велемовних Клавдіїв та підступних Полоніїв. Адже Клавдій завжди шукатиме як убити Гамлета. Гамлет завжди прагнутиме помститися Клавдію. Ця боротьба вічна. Через сорок років її грають зовсім інші актори. Нашому Гамлету та його товаришам ще не має тридцяти. І вони грають проблеми свого оточення. Так, сучасний Гамлет божеволіє від проблем, що на нього навалились. Йому неймовірно важко зібратись із силами для помсти. Він не готовий до боротьби. Але в фіналі він — переможець, що пробився крізь кам'яний мур зла. Ситуації у виставі подаються як крайні, все загострено, оголено. Як, зрештою, наше життя.

КОР: Повернімось до нашої ріки історії. Її течія десятиріччями розводила українців по різні боки, руйнуючи сім'ї, долі.. Чи потрібен діаспорі український театр з Краю?

Ф.СТРИГУН: Дуже потрібен... Скільки років ми були розлучені із нашими співвітчизниками! Наші канадські гастролі виявили, що до нас у діаспорі просто не знали про існування професійного українського театру. До нас ішли, як на концерт,

як на аматорський вечір, і були вражені художнім рівнем вистав, виконавською майстерністю акторів. На жаль, жодна держава — і наша в тому числі — не може брати на себе утримання українського професійного театру за кордоном. Українські громади тільки на власні кошти можуть робити окремі акції — запрошувати нас на гастролі, як от планується у 1997 році в Америці, організовувати власні аматорські колективи. Але ми б могли запропонувати навчання 20-30 студентів з діаспори у власній вищій акторській школі з метою формування професійної акторської трупи. Окремі держави дають охоронні грамоти таким колективам, забезпечуючи часткове їх фінансування. Що ж до навчання, то проблема тут знову пов"язана з коштами. Якби знайшовся меценат, котрий міг би взяти на себе виплату цих витрат — співвітчизники в діаспорі могли б мати свій власний професійний театр...

КОР:....Отелло і Малахій, Садовський і Полуботок, Мазепа та Барильченко, Данило Галицький і Пузир, Хмельницький і Довбуш... Хто із зіграних Вами героїв сьогодні міг би дати раду тим величезним проблемам, що стоять перед національною культурою, театром — зокрема? Чи не Пузир?

Ф.СТРИГУН: ... Не треба знущатись та зневажати Терентія Карповича. Наш порятунок — у приватній власності. І поки ми не виховаємо поважне ставлення до власника, до тих пір не зрушимося з мертвої "соціалістичної" точки. Саме з цих позицій я ставив "Хазяїна" і граю його. Але Пузирі ніколи не вирішать на краще долі нації. Вони завжди оточуватимуть себе такими пройдисвітами й хапугами як Феноген, Ліхтаренко... Вони виховуватимуть в них комплекс меншовартості і спонукатимуть їх до злочинів. Про це — також наша вистава.

КОР: Тоді — Довбуш?

Ф.СТРИГУН: Можливо, Богдан Хмельницький... Або Данило Галицький — хтось із авторитарним керівництвом, але чітким баченням світла в кінці тунелю. І культурою...

КОР: Сто п'ятдесят років тому центром Львова протікала річка Полтва. В її болотисті береги було вбито сотні дубових паль, на котрих у 1842 році меценат граф Скарбек звів будівлю першого у Львові театру. В події цій чимало символічного змісту. Адже ця акція наче заклала в фундамент театру величезну культурницьку місію, здійснювати котру через півтора століття тому випадає Вашому театру. В чому сьогодні, на Ваш погляд, полягає подвижництво заньківчан?

Ф.СТРИГУН:... Зберегти будівлю...
Зберегти глядача...
Зберегти себе...

Розмову вела Майя ГАРБУЗЮК

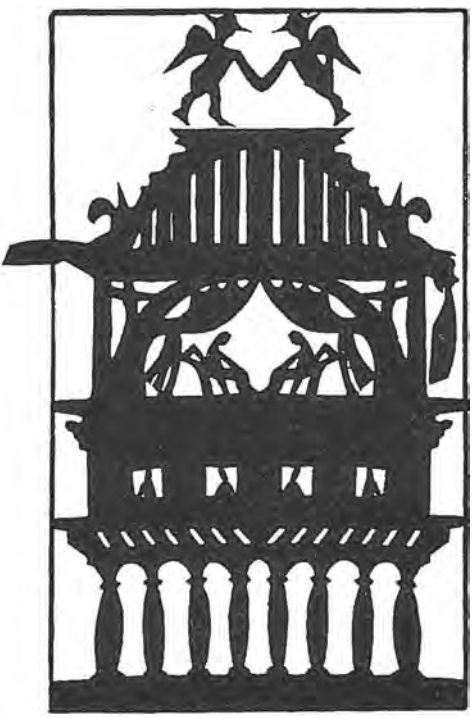

А.Тирпич. "Театр". Макет книжкової обкладинки

Невідома сторінка з історії українського театру

Теофілія та Марія Романовичі у спогадах їхньої племінниці

"У приватному архіві дочки Марти Долницької в Оломоуці є лист її бабці Марії Каранович, уродженної Рожанковської (1867-1951), до неї від 2 червня 1940 р., в якому вона розповідає про двох своїх тіток -українських артисток, Теофілію та Марію Романовичевих, що зіграли важливу роль в історії українського театру.

Теофілія Романович народилася 16 травня 1842 р. в Галичині. Від 1867 року вона виступала в трупах А. Моленцького та О.Бачинського; 1873 р. заснувала власну театральну трупу, з якою виступала на Східній Україні та в Росії. В 1874-80 роках була директоркою професіонального театру "Руська Бесіда" у Львові, який саме тоді досяг найбільшого розквіту. Потім знов заснувала власну трупу, 1883 переселилася в Чернівці, де виступала на сцені Першого руського драматичного товариства. В 1885 р. відійшла з театрального життя. Померла в Чернівцях 1924 р. За 18 років створила десятки ролей, зокрема старших жінок: Свахи ("Одруження" Гоголя), Стехи ("Назар Стодоля" Шевченка), Одарки ("Сватання на Гончарівці" Квітки-Основ'яненка), Терпелихи ("Наталка Полтавка" Котляревського) тощо.

Її молодша сестра Марія Романович народилася 1 липня 1852 р. На сцену вступила разом зі старшою сестрою, виступала в її трупах, створивши незабутні ролі, зокрема романтичних дівчат та жінок: Амалії ("Розбійники" Шіллера), Галі ("Назар Стодоля" Шевченка), Катерини ("Гроза" Островського) тощо. Померла у Вижниці на Буковині 1930 р.

Про обидвох артисток знайдемо відомості в усіх українських енциклопедіях та довідниках з українського театрального мистецтва, але зовсім нема нічого про те, як вони потрапили на театральну сцену і якою була їх доля після закінчення театральної кар'єри. А саме на ці питання відповідає Марія Каранович у своїх спогадах. Крім того, ці спогади відкривають перед нами закулісну сторінку театрального життя Західної України, останньої четверті XIX ст. Я гадаю, що вони зацікавлять і сучасного читача та публікую їх повністю, в сучасній орфографії за копією ласкаво надісланою мені Мартою Долницькою."

Микола Мушинка

До історії Українського театру

Мій дідо [1], як Вам певно відомо, був парохом на Буковині, в Заставній.[2] Хлопців треба було вчити, доходи малі на образовання п'ятьох синів, тому Бабця [3] мешкала в Чернівцях; одна лиш донька Евфрозина остала з батьком на селі, а Теофіля і Марійка були мамі до помочі в Чернівцях. Мали також обі вчитись кравецтву. Бабця тримала також студентів на станції, щоби доходів приспорити.

В тим часі до Чернівець приїхав мандрівний театр Моленцького.[4] Можливо, що якісь артистки мешкали у них — або в інший спосіб запізнались — досить того, що обі дівчата набрали охоти стати акторками. Не помогли спротиви, погрози — нич не змінило їх постанови. Лиш мусіли зректися свого прізвища [5] — а прибрали Романович — бо тоді би було, якби доньки священичого роду комедіантками стали. Поїхали обі з Моленцьким у світ. Бабця не мала спокою — покинула газдівство і потягла за ними.

Сини тим часом порозходились хліба шукати, а мій Тато [6] по скінченю прав вступив до судової служби, оженився і хотів Мамуню забрати до себе. Але Бабця стояла на тим, що дівчата її потребують, і мандрувала дальше з театром, займаючись газдівством доньок, їх гардеробою, а пізніше навіть костюмами цілого театру.

По недовгім часі перейшла дирекція театру в руки Омеляна Бачинського [7] і тети обі також. Моленцький давав вистави також і в польській мові, бо вони обоє [8] і більшість артистів були поляки. Бачинський давав вже виключно українські вистави й обі тети були в нього першорядними силами.

Тета Філя мала в нього ролі поважних жінок — матрон, а також "Чорні" типи мачух, інтриганток, — а Марійка в любовних ролях була, як на ті часи, знаменита. Співати згідно з теперішнім поняттям — не вміла, бо не вчилась, але голосок (і слух) мала, за що її соловейком назвали. А що і постать мала гарну, личко біленьке з чорними очима, то всюди була любимцем публіки.

З перших часів пригадую собі виразно: десь около 1876-77 рр. ми були в Сокалі. Приїхала тета Марійка сама до нас. Було сказано, що відається за Володимира Барвінського [9], тоді ще правника. Та оскільки його родина — священича, аристократія не годилась, щоби їх син за жінку брав акторку просто з дощок, весілля мало бути за місяць, як вона виступить з театру. Тому тета приїхала до брата (мого батька), тоді начальника суду в Сокалі, щоби той час перебути. Але вона не витримала, видно бунтувалась її душа против тих пересудків. Сказала, що як хоче її брати — може з дощок, а вона вертає до театру. Як воно там зробилось не знаю, досить того, що Марійка остала в театрі, за Барвінського заміж не вийшла, але й він не оженився з іншою. Вже в пізніших часах, коли тета була у нас у Львові, мала все коло себе і нам прочитувала поезії, які в її честь Барвінський писав. Мусіли ті картки розлетітися ще за життя тети, що й сліду не остало.

Тета Філя була іншої постави: більша, грубша, з яснішим волоссям, а з натури дуже енергійна. При тим розумна жінка: займали її проблеми на тамті часи незвичайні. Науки, крім звичайної, не побирала, але образувалась сама читанням німецької та російської класичної літератури. Я не раз чула її диспути з Татом та іншими на теми літературні. У вакації, коли театр не грав, вона їздила до стрика Стефана [10], що був в Ревалю [11] директором гімназії. Там тета Філя мала що читати і свої знання побільшувати.

Також в уборі була оригинальна: носила мужеські капелюхи, взимі брала баранкову шапку свого чоловіка [12] та його плащ. Думаю, що вона найрадше убрала б ціле мужське убрання. Але знала також скромно, при тім елегантно вбиратись.

Натомість тета Марійка любила строїтись модно, як сама казала "з шиком". Не раз вона муштрувала мою маму під тим оглядом.

Натура рішуча, мужня у тети Філі, не дала їй довго бути під владою. З кінцем

сімдесятих років вона стала сама директоркою театру. Тоді заїхали вони до Сокаля, де ми мали велике мешкання з гарним городом. Приїхала теж Бабця, обі тети (Філя була вже замужня) й маленька Іринка [13], була також запалена артианка але з меншим артистичним талантом Льорі Бльомберг пізнійша Стечинська [14] мешкали у нас. У нас була й директорська канцелярія тети.

Артисти все приходили туди, не раз дуже голосно було, бо тета гляділа також на їх приватне життя. Вони мусіли вести себе порядно; як лиш що завважила не так, зараз дуже сварила. Як часом чоловік, натури лагідної та повільної, успокоював її, дістав добру відправу.

Вона переводила нераз цілі розправи: годила, карала, але її любили, шанували і слухали. Все говорила, що актори — окремішній світ, потребували сильної руки, щоби наша сцена була в пошані у людей. І справді так було — театр розвивався гарно. Тета старалась про добрий репертуар, костюми. Бабця з Льорі були все зайняті гардеробою.

Тоді було велике одушевлення для театру у нашої академічної молоді. Ріжні з них виступали на сцені як аматори, між ними Євген Олесницький [15], Кость Левицький [16] — а муж тети Філі Михайло Коралович, правник, покинув на пару літ студії і виступав під іменем Михайла Душинського. Тоді в Сокалі артисти вивчали свої ролі у нас в саді. Праця йшла повною парою. Артисти були визначні, що, здається мені, й пізніше таких вже не було. Згадати лиш обоє Біберовичі [17], Гришевецький [18], Стефураки [19], Стечинський [20], Людкевичі [21], Плошевський [22], Таньска (пізніше Осиповичева) [23], Осипович-Монастирський [24] та много інших, що я вже забула, все те вийшло із школи тети. Вона собі много праці завдала, щоби нашу сцену на висоті удержати. Якийсь час була тета директоркою з рамени "Просвіти".

Та коли вже змучилась тою працею, муж пішов до Чернівець докінчувати студії, а вони обі з Бабцею осіли у Вижниці — де збудували хату, а тета завела прекрасний сад — ріжного рода овочі там були. Тета спроваджувала з Німеччини огорідничі книжки та щепи і дуже старанно ходила коло саду. Коли наша Бабця в р.1899 лежала на смертельній постелі, зажадала поблагословити свої правнучки і ми поїхали з дітьми зі Станіславова. Виділисьмо сей сад, тету в робітничій блюзі з горшком якоїсь масті, котрою смарувала свої дерева — знала кожду галузку. А як вночі пригадала собі, що треба подивитись у сад, то з ліхтаркою ходила й пильнувала. Всі в околиці знали її овочі.

Також студіювала тета лічення зіллями. Сама збирала, сушила та заряджувала вдома тижні, в котрих усі мусіли пити ріжні чаї з ріжних зіль, коренів, лушпин. Особливо діти нарікали на "цибулевий тиждень", як мусіли чай з лушпин цибулі пити.

Тета Марійка була з віком що раз більше "egzaltowana" — про все оповідала з патосом і театральними рухами, що дітям нераз смішне було. Була вона жертвою свого замилування до штуки: ніч не виділа поза нею, а час не стояв — прийшла старість. По смерті Бабці вона не раз нарікала, що не було кому її повести, яка була "дурна", тому тепер сама остала. Вона обожала доньку тети Філі Ірину, але пізніше відносини між ними , хоч Марійка була змушена жити в хаті Ірини по сметрі Коралевичів і Бабці... Марійка жила самітньо на поверсі, рідко показувалась, не могла добре ходити — зломана нога зле зрослась. Одного разу сусіди знайшли її на підлозі коло ліжка — не могла сама двигнутись. Зо два дні так в зимі лежала: простудилася і в шпиталі на запалення легенів померла; послідня по Бабці, Коралевичах і навіть Ірині.

Тета Філя жила послідні часи з чоловіком в Чернівцях, зробили фундацію капліці

у Вижниці, де мали бути обоє поховані, але чи то сповнилось, не знаю... Фотографії обох артисток в костюмах, мав син їхньої сестри Евфрозини (1842 - ?) Еміль Церковняк. У нас таких знимків не було.

Шкода, що я не могла дати собі відбити на нам'ятку по тетах, які на кождий случай були першими піонірками нашої народної театральної штуки і дали почин до дальшого її розвою.

Марія Каранович-Рожанковська

ПРИМІТКИ

1) Федір Рожанковський (1804-1853)
2) Заставна — нині районне місто Чернівецької обл.
3) Анна Рожанковська, урод. Польова (1819-1899)
4) Маленький Антін (1843-73) — актор-комік із Золочева. Від 1864 член театру "Руська бесіда" у Львові, 1870-73 — директор цього театру.
5) Рожанковська — прим. М.Долницької
6) Лонгин — прим. М.Д.
7) Омелян Бачинський (1833-1907) — актор і режисер українських і польських труп, перший директор театру т-ва "Руська бесіда" у Львові (1864-67, 1873 та 1880).
8) А.Моленицький з дружиною
9) Володимир Барвінський (1850-1883) — громадський діяч, публіцист і літератор, засновник щоденника "Діло", редактор "Правди", організатор товариств "Просвіта" та "Рідна школа".
10) Стефан Рожанковський
11) Реваль — нині Таллін — столиця Естонії.
12) Михайло Коралевич (1850-1924) (на сцені Михайло Душинський) артист театру "Руська бесіда".
13) Ірина Коралевич — дочка Михайла й Теофілії.
14) Елеонора Стечинська, уродж. Бльомберг (1852-1924) — артистка театру "Руська бесіда" у Львові (1879-1917), мати артистки С.Стадникової.
15) Євген Олесницький (1860-1917) — визначний громадсько-політичний діяч, публіцист і перекладач, адвокат, посол до Віденського парламенту, засновник "Народного дому" в Стрию, та організаційний керівник театру "Руська бесіда" у Львові.
16) Кость Левицький (1859-1941) — найвизначніший громадсько-політичний діяч Галичини кінця XIX і першої половини XX ст.
17) Іван Біберович (1854-1920) — 1881-83 — керівник театру "Руська бесіда". Його дружина Біберович Іванна (1861-1937) — сестра М.Коралевича (на сцені Ляновська).
18) Гриневецький Іван (1850-1889) — актор, режисер та театрознавець.
19) Стефурак Степан (1846-88) — один із найвизначніших українських коміків.
20) Стечинський Андрій (1849-1896) — актор і режисер, член трупи Т.Романович, та багатьох інших, режисер театру "Руська бесіда" (1888-91) і його директор (1894-95).
21) Людкевич Станіслав (1879-1979) — визначний композитор, музикознавець, фольклорист та педагог.
22) Плошевський Володислав (1853-1892) — актор і театральний декоратор.
23) Осиповичева Антоніна (1855-1926), на сцені Таньска, за походженням чешка (Скржіванкова), драматична акторка і співачка (сопрано).
24) Осипович-Манастирський — артист, чоловік Антоніни.

Тирс ВЕНГРИНОВИЧ

ОЛЕСЬ НОГА

ОП — ЕРА

на три дії зі вступом та фіналом
в стилі ретро-авангарду

"ПЕРЕМОГА НАД СОНЦЕМ такий же абсурд, як і поразка від нього"

муз. і слова О'Ноги Мі-мінор Декорації, грим, освітлення — природні

Головні дієві особи:

НАРОД ..... Люди, які все розуміють, але мовчать. Бо для чого, якщо і так ясно
УПОВНОВАЖЕНІ.....чиновники РАЙ-ОБ-СТОЛ... рівнів, історики мистецтва, арткритики, мистецтвознавці, а також ті, які не мають відношення до мистецтва, але найбільше в ньому розуміються
АВТОР .....Олександр Павлович Нога, кандидат мистецтвознавства, голова секції мистецтвознавства Львівського відділення Спілки художників України, н.с. Інституту народознавства Національної Академії Наук України. Один з уповноважених.
ХУДОЖНИКИ.....особистості в вищій ступені порядні, якщо вони дійсно такі
МИСТЕЦТВО .....в певній мірі роботодавець для уповноважених
ЧАС .....невизначена умовність
СОНЦЕ .....милість Божа
В МАСОВИХ СЦЕНАХ .....актори з театру Життя

ВСТУП

Одним розчерком пера він надає статус речам буденним: це є Мистецтво. Це є немистецтво. Це є абсурд. Це є кіч. А це О-о-о!!! І всі, затамувавши подих, з відкритим ротом, повним надії, чекають його присуду, бо він мистецтво знавець.

Художник, художник!!!

Чи потрібні Тобі рецензії, огляди, присуди, якщо ти художник. ХУДОЖНИК — це не той, що вміє малювати, а той, хто принаймні може відрізнити голубий голір від кольру неба, чи принаймні оранжевий колір від барв чорнобривців.

МИСТЕЦТВО твориться не для рецензій, присудів чи заперечень. Мистецтво народжується для сердець приречених на Любов і Красу.

Дійство 1-ша. Величальна мистецтвознавцю.

Рушаться імперії, традиції, а він, розсівшись величаво на трупі часу, може все і потрібний всім — і був, і є, і буде. Бо він вибраний і навчений посередник між Мистецтвом і людьми, які не мають можливости чи бажання усвідомити себе художниками, а хочуть почути це від інших.

Якими ж критеріями керується мистецтвознавець, даючи мистецький прриcуд роботі. Їх в його арсеналі є сотні, якщо не тисячі. Але основні такі: своє вподобання, свої інтелектуальні надбання, своє бачення коньюнктури ринку і т.д. "своє", і т.д. "свої", і т.д. "своя"... А де ж тут те об'єктивне визначення МИСТЕЦТВА, на яке не може вплинути "є","і","я"?

Як це не сумно визнавати, на кінець II тисячоліття не існує тих позачасових мистецтвознавчих

критеріїв, які б породив наш час. Ми постійно послуговуємося надбаннями минулого. Мистецтвознавці виявилися неспроможними виправдати своє високе призначення, створити теорію мистецтва свого часу.

Але чи винуватий тут тільки мистецтвознавець? Однозначно — ні! Як каже один поет — "художники народ гнилий і жоден колір їх не врятує". Ось і шукає ця армія "художників" під час своїх міжживописних баталій арбітра — з критеріями чи без, народжуючи мистецтвознавців, які дуже швидко забуваються, хто їх народив і для чого і стають мистецтвознавцями для себе. І так буде вічно.

Дійство 2-га. Мистецька метрополія — мистецька провінція.

Для вивільнення лету, для такої високої і чистої субстанції людського духу, як МИСТЕЦТВО, вищеокреслена проблема — існування, протистояння, співіснування і т.п. "метрополій та провінцій мистецтва" не має суттєвого значення. МИСТЕЦТВО розквітає не завдяки якимсь чинникам, а незважаючи ні на що. Це в першу чергу пояснюється тим, що Духовність як обов'язково-визначальна умова і передумова означення твору мистецького, є реально неусвідомленим вираженням людської душі.

Дійство 3-тя. Сон — це Дні-Про-Води часу

Якщо перегорнути сторінки мистецтвознавчих досліджень, без різниці місця чи часу створення, то обов'язково віднайдемо як багато критики та незадоволення, так і хвалебних послань.

Однак парадокс мистецтвознавчої науки полягає в тому, що заперечуючи одне явище сьогодні, взавтра те ж явище може тими ж, що і заперечували, або їх послідовниками розглядатись як еталон недосяжності. Можемо навести конкретний приклад з не так далекого минулого. Абсолютно нецікаве для більшості культурне надбання середньовічної Європи, в порівнянні з епохою Відродження, все більше і більше стає темою салонно-блюдових розмов, а так недавно всіма улюблений класицизм взагалі не помічається.

В чому ж причина і які критерії оцінок, що дають можливість так вільно оперувати і маніпулювати поняттями "мистецтво", "краса" і "некраса" і т.д.

На практиці визначенням мистецькості тих чи інших речей займаються теоретики мистецтва, які по суміснництву є чиновниками, причому на всіх рівнях. Їхня думка, як правило, є "навіки, для всіх часів і народів". А через 50-100 років виявляється, що це все неправдиве. Приходять нові чиномистці і знову створюють нові закони краси і знову навіки і так без кінця.

Чи це не справжній СОН? Мистецтвознавці встановлюють закони, що мали б визначити красу чи її всезагальне розуміння, так ніби краса чи її розуміння можуть бути уніфіковано-регульовані якимись законами.

Достеменно відомо, що найдостойніші уми від античності й до наших днів сушили собі голову і так і не віднайшли загальнодоступного методу обчислення мистецтва. Та й чи він можливий.

Однак попри всю безпідставність таких пошуків наші попередники залишили нам думки, які є досить вагомими для розуміння сутності мистецтва.

В першу чергу - це однозначне визнання Бога, як творця всього сущого. Добрий початок, на жаль, не був розвинутий, а розземлівся різними естетичними школами в усій окремішній множинності, зліквідувавши розуміння цілісності.

Головна ідея всієї множинности естетичніх шкіл полягає в тому, що кожна праця людини розглядалась обов'язково в двох полярних площинах - "мистецтво" чи "немистецтво", забуваючи, що в Божій милості всі рівні: і той, що створює перспективу, і той, що її руйнує.

Для всіх теретиків мистецтва вчорашнього дня твір художника і є тим об'єктом, який може характеризуватись як "мистецтво".Однак витвір людини без огляду на матеріал, з якого він зроблений, є тільки матеріалом. І тільки в момент контакту твору з людиною створюється ефект звучання, яке і може бути схарактеризоване як мистецтво, незважаючи на те, чи подобається людині річ, чи ні.

Мистецтво, як СОНце - світить всім - чужим і своїм, добрим і поганим, зрячим і сліпим. Якщо ви не відчуваєте теплоту сонця, не радієте його світлу або взагалі не видите його — це не означає, що сонця нема.

Ф І Н А Л

Все в цьому офіційнозатвердженому 3-х вимірному світі тлінне, окрім МИСТЕЦТВА в усіх його надобширних проявах, суддя якому тільки ЧАС, суддя якому тільки МИСТЕЦТВО.

Володимир ЖИШКОВИЧ

Народився 1961 року. Має наукове звання кандидата мистецтвознавства, працює молодшим науковим співробітником відділу мистецтвознавства Інституту народознавства НАН України.

Художньо-образні особливості дохристиянської пластики давньої Русі-України

Мистецтво стародавніх слов'ян-язичників, яке у своїй основі зберігало давні архаїчні традиції, можна прирівняти до своєрідного збірного зашифрованого тексту, що увібрав певну образно-пізнавальну інформацію. Символічні елементи, які зустрічаються в давньоруських пам'ятках, становили собою стійкі образотворчі форми, що сягали до образу в його першооснові. Сюди можна віднести й першоелементи, що мали своє іконографічне вираження — земля, вода, небо, і які в сукупності з іншими образами складали своєрідну міфопоетичну модель світу, котра пронизана ідеєю, згідно з якою стверджується, що макрокосмом і мікрокосмом, природним і соціально-культурним, божественним і людським земним керує єдиний принцип — світовий закон.

Ця своєрідна загальна модель виступає як початкова загальна схема образу — архетипу, і визначається такими категоріями, як простір і час, статика і рух. Конкретне й узагальнене тут виступає в синтезі, і в рамках єдиного світосприйняття. Саме тому в старослов'янських творах мистецтва не існувало принципової різниці між монументальною скульптурою і дрібною пластикою. Однією з характерних рис міфологічної моделі світу була всесакральність, де все випадкове, побутове прирівнювалось до хаосу, з яким боролись за допомогою ритуалу, котрий був основною операцією по підтримці впорядкованого космосу. В загальну схему ритуалу окрім слова, танцю, пантоміми входили і твори культового образотворчого мистецтва, які, у свою чергу, належали також до сфери дії чисто естетичних факторів.

Розуміння краси, попри певну примітивність та зовнішню незграбність деяких зображень, виступало рівнозначним божественному образу, відображенням якого було його реальне матеріальне зображення, яке не могло сприйматись як некрасиве, оскільки було сутністю бога в його наглядному втіленні у художньому образі, а бог, як правило, в усіх релігіях завжди усвідомлювався як священний еталон духовної та тілесної краси.

За збереженням і підтримкою всесакрального космосу слідкували жерці-волхви. Саме вони найкраще усвідомлювали і розробляли основу іконографічної схеми міфологічної моделі світу, яку відтворювали у своїх творах стародавні майстри.

Визначальною прикметою скульптурних пам'яток слов'ян-язичників є те, що зображення подаються в узагальнених, спрощених, інколи умовних формах. Окрім того, побудова зображень персонажів із дотриманням строгої фронтальності, іератичною застиглістю їхніх поз надають образам давньої скульптури непохитності, могутності. Строга фронтальність, статичність у передачі людських фігур були характерною особливістю не лише монументальної пластики, а й практикувались у дрібній пластиці, зокрема, торевтиці (фібули, різноманітні бляшки).

Це свідчить про існування певної традиції, своєрідного канону, котрий

закріпився у пам'ятках стародавніх слов'ян і став обов'язковою нормою. Аналогічні прийоми стилізації, коли фігури людей перетворювались у своєрідний символ-знак, характерні для багатьох творів сакрального мистецтва різноманітних стародавніх культур. У мистецтві архаїчної Греції та Стародавнього Сходу фронтальним

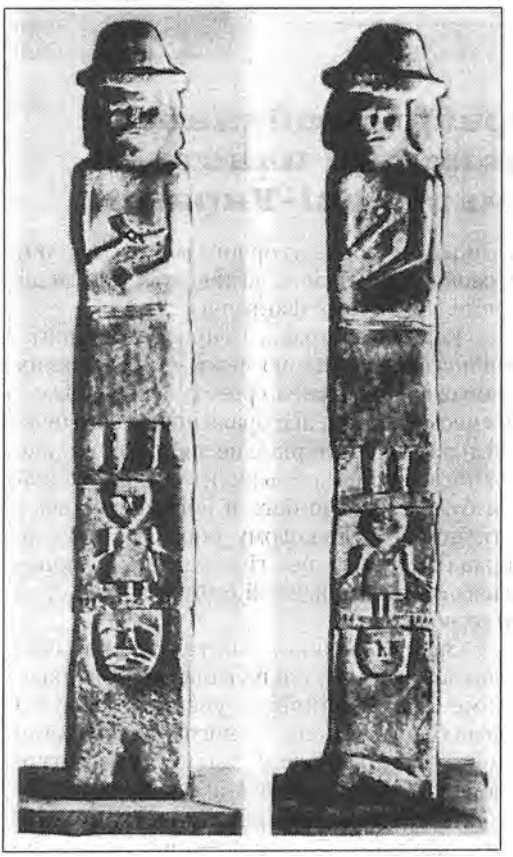

зображенням надавалось великого значення, вони ставали своєрідними реальними замісниками даного героя чи бога , а сцени, в яких вони присутні, були лише відображеннями минулих подій. Проміжкових положень практично не існувало — або анфас, або профіль. З часом у грецькому мистецтві з'явились проміжні зображення, а фронтальні зображення фігури дуже часто ставали випадковими й втрачали своє особливе значення.

Проте, у творах парфянського мистецтва, що було до певної міри еллінізованим, зокрема, у скульптурі, збереглась архаїчна "репрезентативність" зображення фігури анфас.[1] Майже всі твори парфянської скульптури стереотипні й постають перед нами як нагромадження фронтальних зображень персонажів. Аналогічну картину бачимо й у пластиці східних слов'ян, де ця традиція ще тривалий час зберігалась і мала місце, зокрема, на Збручанському ідолі.

Із християнізацією слов'янських племен архаїчна "репрезентативність" співпала з основними засадами християнського мистецтва, де найзначніші фігури, зокрема Христа, Богоматір, святих, зображали у строгій фронтальності.

Однак уже серед зображень Збручанського ідола, час різьблення якого визначають IX — поч. XIII ст. [2], на нижньому ярусі подано фігуру божества, що стоїть навколішки і обережно підтримує руками верхні яруси. Його фігуру повторено тричі: на лицевій і на бокових гранях. За своїм характером постать підземного божества, попри рівні пропорції з фігурами верхнього ярусу, надзвичайно виразно відзначається від інших людських постатей. На відміну від традиційних, умовно стилізованих, фронтально-статичних фігур, для неї характерна певна експресивність у передачі руху. Якщо на лицевій грані цього атланта зображено чітко анфас, то на бокових гранях майстер своєрідно розвертає його у три четверті: голова, плечі, груди та руки подано анфас, а нижню частину тіла, таз і ноги — у профіль. Подібне положення фігури в пластиці дохристиянського слов'янського періоду не зустрічається.

Не виключено, що це була одна із перших спроб слов'янського майстра вийти за межі утверджених традицій. Зараз важко визначити, чим керувався майстер та жерці-волхви (які, безперечно, керували технологічною творчістю скульпторів-теслярів і визначали, що й як зобразити на кам'яному стовпі, можна лише висловити певні припущення.

Реально припустити, що як і у християнському мистецтві, де у профіль, як правило, зображались негативні персонажі (Іуда, сатана), аналогічна роль відведена й підземному богу. Для стародавніх слов'ян-язичників, зокрема, подільських, це міг бути саме той злий дух, який панував у царині підземній (у пеклі), та невидима

підземна таємнича сила, що господарювала вночі, якої боялись і одночасно поклонялись. Похмурий вусатий атлант із Збруцького ідола міг бути і слов'янським Чорнобогом, що був близьким до згаданого в староісландській Книтлінгасазі — войовничого бога Чорноголова, або до триголового божества балтійських слов'ян — Триглава. У південнослов'янській традиції триголовим персонажем був Троян, одна з голів якого у одній із сербських казок пожирає людей, друга — тварин, а третя — рибу. Троян мандрує вночі, оскільки боїться сонячного світла. [3]

Більшість знайдених донині творів монументальної ідеопластики слов'ян-язичників походить з районів, багатих на поклади кам'яних порід Середньої Наддністрянщини. [4] Монументальна скульптура мала місце і в інших регіонах України. Переважно це були зображення язичницьких богів, які було різьблено з дерева, котре, на жаль, до наших часів не збереглось. Залишились лише свідчення в писемних джерелах. Зокрема, з літопису відомо, що дерев'яним був Перун, якого поставив Володимир на пагорбі в Києві поряд з іншими ідолами. Про дерев'яних ідолів у слов'ян повідомляє у своїй книзі під 922-923 рр. арабський мандрівник Ахмед Ібн-Фадлан. [5] Дерев'яною була й фігура знаменитого Святовита у храмовому містечку Арконі на о.Рюген, про якого згадує Саксон Грамматик. [6]

З утвердженням на Русі-Україні християнства розвиток об'ємної статуарної ідеопластики в офіційному мистецтві під тиском церкви, бо, мовляв, це "кумиротворення", практично припинився. Більшість поганських ідолів було знищено. Однак у найвіддаленіших від релігійних центрів Русі територіях і надалі продовжували поклонятись язичницьким богам, свідченням чого є знайдені археологами поганські святилища, які інтенсивно використовувались ще у другій половині XII — першій половині XIII ст. (городище Богит; городище на горі Звенигород біля с.Крутилів на Тернопільщині).[7] Скупі згадки про поганських кам'яних ідолів, які було знищено вже в останні століття, збереглись у спогадах очевидців, краєзнавців, археологів кінця минулого — початку цього століття.[8] У XI-XIII століттях кам'яні статуї, так звані "кам'яні баби" в Надчорноморських степах України встановлювали половці.[9]

Набутий стародавніми майстрами досвід художньої обробки каменю та дерева не був відкритий офіційним, тепер уже християнським мистецтвом зовсім. Деякі стильові особливості та, зокрема, площинний характер різьблення, а точніше статуарний рельєф язичницької ідеопластики, знайшли своє продовження у монументальному оздобленні староукраїнських храмів та світських будівель, передусім дерев'яних, свідченням чого є знайдені в Новгороді дерев'яні колони та інші ужиткові речі, зокрема, різьблені спинки крісел. Отже під впливом церкви змінився характер і зміст давньоукраїнської скульптури, проте традиції, які склалися протягом попередніх часів, продовжували розвиватися й надалі, особливо у дрібній світській пластиці та декоративно-ужитковому мистецтві.

ПРИМІТКИ

1. Парфянська фронтальність стала найхарактернішою рисою мистецтва періоду Аршакидського (Парфянського) царства, що зародилось на території Месопотамії на базі греко-іранського мистецтва (III ст. до н.е. - II ст. н.е.), саме звідси його впливи розповсюджувались на Захід і на Схід (Шлюмберже Даниель. Эллинизованный Восток. - М., 1985. - С.171-178).

2. Детальніше про Збручанського ідола див.: Рыбаков Б.А. Святовит-Род//Liber Josepho Kostrzewski oktogenario a veneratoribus dicatus. - Warszawa, 1968. - S.390-394; Leneczyk G. Swiatowid Zbruczanski//Materialy archeologiczne. - Krakow, 1964. - t.V. -S.5-67.

3. Мифы народов мира. - М.,1992. - Т. 2. - С.524,525,625.

4. Винокур І.С., Забашта Р.В. Монументальна скульптура слов'ян//Археологія. - 1989. - № 1. - С.65-74.

5. Ибн-Фадлан. Из "Записки"//Памятники истории Киевского государства IX-XII веков. - Л.,1936. - С.37-40.

6. Niderle L. Slovanske Starozitnosti. - Praha,1924. - T.11. -S.289-290.

7. Русанова И.П., Тимощук Б.А. Вказ. праця. - С.90-99; Тимощук Б.А., Русанова И.П. Второе Збручское (Крутиловское) святилище//Древности славян и Руси. - Т., 1988. - С.78-91.

8. Детальніше див.: Бандрівський М. Молитви до кам'яних богів//Літопис Червоної Калини. Львів,1991. - Число 3. - С.57-60; Бандрівський Микола. Сварожі лики. - Львів, 1992. - С.53-73.

9. Плетнева С.А. Половецкие каменные изваяния//САИ. Вып. Е1-2, 1974.

Петро РОЄНКО

Петро Роєнко - письменник, журналіст, культурознавець, літературознавець; автор понад ста тридцяти праць на різні теми. Був головним редактором журналів "Любисток", "Українське відродження"; головним редактором "Лемко Нюз", а ще раніше (від 1969 р.) був співредактором часопису "Вільне слово".

Місто, "старше за Вавилон"

1993 рік ЮНЕСКО проголосило Роком Культури Трипілля. У тому році тричі я відвідав Київ. Жодна Київська газета нічого не згадала про Трипільську культуру - одну з найстарших у світі, як свідчать археологічні дослідження.

Уперше в моєму житті ходив вулицями Києва і пригадував дещо з моєї довголітньої праці "Культура Руси-України" (1989). У ній немало місця про Київ. Але він не такий, як я його уявляв. Чужа мова, чужі люди. МОВА - ДУША НАРОДУ. Нема мови - нема народу. Нема Душі - безликі істоти. Де ж поділися українці?

Виріс на чужині. Зберіг усе те, що називається українська мова, українська духовність, українська культура. І майже нічого того не побачив у Києві. Не знайшов у ньому того, що називається українство. Навіть під час Наукової конференції, яка призначена "українознавству", не відчув того, що називається українець...

А тепер про нашу тему.

"В Україні відкрито місто, "старше за Вавилон". У самому серці України... Село Майданецьке біля містечка Тального на Гуманщині лежить якраз у центрі, на однаковій відстані від східної й західної межі України, від південної і північної. І саме на тих землях, за Даниленком, починало розвиватися Трипілля з найдавніших-давен. Ці фази дослідник називає: Скибинецька - сьоме тисячоліття до н.е. Наслідок схрещення місцевого неолітичного субстрату із нашаруванням на нього каспійського, а також балкано-дунайського. Оце з цього й починалась буго-дністровська культура неоліту.

"Сокольська: кінець сьомого - середина шостого тисячоліття до н.е. Печерська: середина п'ятого тисячоліття до н.е. Вже з'являються перші "трипільськоподібні" посудини. Самчинська: межа п'ятого й четвертого тисячоліття до н.е. Відродження давнього вищого рівня і нове зростання. Хмільницька: перша половина четвертого тисячоліття до н.е. Ця фаза вже трансформується в трипільську культуру і може вважатися найранішим Трипіллям".

Уродженцю Уманщини приємно читати ці рядки. Не лише авторка, а й я ходив тими місцями, які тепер уважаються найранішими осередками Трипільської культури.

Яке ж найстарше місто було на землях України?

П.Філліпс відзначує м. Молодову коло середньої течії ріки Дністер. Тут виявлено залишки культури, які мають сорок п'ять тисяч шістсот років.

І.Колс і Е.Гігз уділили нам кілька сторінок у праці про Ранню людину. Вони згадують поселення Молодову й Костенки. У Молодові жили люди понад сорок тисяч років тому. Вони, отже, применшили вік м. Молодови. Поселенню в Костенках вони уділили дві сторінки, яке було розташоване коло ріки Дон. Вони вважають, що те поселення існувало понад шістнадцять тисяч років тому.

Виходить, що м. Молодова і Костенки багато старші за Майданецьке.

Проф. П.Курінний під час розкопок відкрив залишки матеріяльної культури, які мають понад триста тисяч років. Як називалися міста - осередки тієї культури?

Селища мустьєрської доби - сто п'ятдесят тисяч до вісімдесят тисяч років тому - були розташовані в Житомирі, Деркуні, на Харківщині, Красному Лимані, Кам'янці,

Таганрозі, на Донеччині, біля с.Чулатова на Чернігівщині, с.Клеєвичі на Білорусі, в Новосілці Костюковії, у Галичині, у Криму, на Кубані, на Кавказі.

Населення тієї доби залишили на Україні матеріяльні рештки Оріньяцької культури, яка існувала сорок тисяч років тому, у Київі, на Полтавщині, на Волині, на Катеринославщині, на Поділлю, в Галичині і Бесарабії, в Мізені, біля Львова, над Дністром, на Буковині. Разом понад двадцять вісім поселень лише в самій Бесарабії, не враховуючи інших згаданих місцевостей.

Маючи подані дані на увазі, нам ніяк не може подобатись твердження, що европейські міста "старші" за українські. Такі думки можуть поширювати лише ті, які не знають правдивої Історії розвитку культури.

Якщо містечко Костенки існувало понад шістнадцять тисяч років тому, то інше було старшим.

"Археологічні розкопки виявили, що територія Києва заселялася вже 20 (двадцять) тисяч років тому. Одне з таких місць розкопав В.Хвойка 1893 року по вулиці Кирилівській. На Ярославовім валу знайдено ще два місця, де жили люди за доби пізнього палеоліту. Виявлено перебування людей на території Києва й за доби мезоліту, та особливо багато є неолітичних поселень... Знайдено житла, знаряддя праці, зброя, сліди хліборобства.

"У 3 і 2 тисяч. до н.е. існували великі поселення трипільців на Кирилівських висотах, Замковій горі, Сирці, Львівському майдані, у Видубичах, Чапаєвці, Дарниці. У Микільській Слобідці перебувало населення стародавньоямної культури.

"Щільність великих трипільських поселень на території Києва дозволяє розглядати їх як величезне протоміста. За доби бронзи поселення були на Замковій та Старокиївській горах, на Подолі. На вулиці героїв знайдено бронзові прикраси, що засвідчують існування торгу із Центральною Європою вже з 3-го або початку 2-го тисяч. до н.е.

"Територія Києва була залюднена і в 1-му тисяч. до н.е. Київські мешканці передскіфської (правдива назва - сколоти! П.Р.) і скіфської доби заселяють ті самі старі, здавна залюднені території. Це знов Замкова й Лися гори, садиби Софіївського та Києво-Печерського заповідників, Вигурівщина, Жуляни та ін. Знайдені корінфська монета 5 віку і світильник 4-3 ст. до н.е. свідчать про торгівлю із греками".

Новіші археологічні знахідки ще і ще раз свідчать, що місто Київ було увесь час заселене. І таким його застала Княжа доба та Київська Русь.

Під час відвідин Києва, мені пощастило знайти пару охочих, які повезли мене на Змійові вали. Про них знав із джерельної лектури, а тепер ходив по них власними ногами. Побудова тих валів дуже повчальна і варта докладної розвідки про неї. Вона рівно ж свідчить, що наші предки були могутніми, розумними, винахідливими, культуротворчими, всупереч релігійним туманам.

"Оборонні Змійові вали навколо Києва, які тягнуться на сотні кілометрів, можна порівняти лише зі спорудами Єгипту й Вавілону. Вони свідчать про високий рівень культури та інженерновійськових знань того часу... Ці видатні та бездоганні фортифікаційні споруди 12-16-метрової височини по річці Стугні та в зоні оборони Стугна -Ірпінь - Здвиж - Тетерів не подолала й Римська імперія".

З невідомих ближче причин українці чомусь надають перевагу всьому чужому. Чи це наслідки предовгого поневолення України "християнами", які "в ім'я Ісуса" нищили все, що нагадувало дуже старовинну українську культуру?

Проф. П.Курінний зовсім справедливо каже, що не можна вірити чужим письменникам й історикам, бо вони Не знали історії Руси-України! Кожен із тих чужинців і всі вони разом говорять про нашу історію на основі переказів, байок, казок, чи окремих уривків. Такі матеріяли дуже сумнівної вартости і їх не можна брати за чисту монету. Уривок не цілість, тому на них не можна творити цілість.

Про велику й предовгу старовинність міста Києва свідчить також наша мітологія, яку християни нищать уже тисячу років. Мітологія збереглася, хоч не вся, в пам'яті селян, яку під час Романтизму записували вчені.

"На Андріївській горі, над пристанню в гирлі Почайни, був... жертовник у храмі Дажбога, що стояв посеред доволодимирського городища і був розкопаний видатним українським археологом Хвойкою 1908 року біля Десятинної церкви й сучасного

історичного музею... Навколо споруди місцями добре вціліла підлога, що її було вилиплено з товстого шару білуватої глини з ретельно вигладженою поверхнею. Із західного боку цього фундаменту було виявлено масивний стовп, у якому шари сильно обпаленої глини чергувалися з прошарками попелу й вугілля. Навколо велика кількість кісток та черепів тварин, головним чином свійських".

Знавцям культури відомо, що старовинні народи досить часто влаштовували релігійні відправи коло річок або озер. Гирло Почайни не становить винятку. Тут наші предки складали пожертву синам Сварога: Дажбогу, Перуну, Хорсу. "Жертовники ставили завжди на горі над водою або при злитті двох потоків, якими були Дніпро й Почайна".

Отже виявлений Хвойкою жертовник був храмом наших предків, який знищили і "засипали" християни.

"Овальний майданчик київського храму був святилищем із стовпом для пожертв, куди заходили тільки жерці. Жертовник у святилищі був обернений до народу, який молився на схід, а входив завжди до храму із заходу". Він був збудований так, що каміння з отворами витворювали і змінювали звуки, які робили враження, що вони сходили з неба - від самих богів.

Слово КИЇВ на основі "аналізи лінгвістичних елементів... вказує на наявність двох мов: кімерів (кіммерійців) і сколотів-скіфів". Кімери панували на території Русь-Україна понад три тисяч п'ятсот років тому. Кімери були нащадками трипільців, а сколоти - одне з племен кімерів. Сколоти - самоназва, місцеве населення, яке походить - як і всі старовинні народи - від місцевих богів: дочки Бористена (Дніпро) і Папея (Небо-Бога). Небо-Бог - Сварог.

У Княжу добу Київ був осередком держави антів-українців. У "Географії" Кл.Птоломея згадується Бористен-Дніпро,на берегах якого був Метрополіс: Город-Матір, столиця. Метрополіс - це Київ. Дніпром торгівці діставалися до Києва.

Проф. Ю.Кулаковський у праці "Карта Европейських Сарматів по Птоломею" (Київ, 1899) пише, що знахідки римських, а пізніше арабських монет на території Києва та "поява його на світанку нашої рідної історії, як значного і важливого центру політичного життя, роблять імовірним безперервне існування його з давніх часів Птоломея".

Варто ще раз відзначити:

"Початки заселення Києва відносяться до камінного віку (неоліту), напр. Кирилівська (вулиця Києва) стоянка - сліди другого стійбища з палеоліту (20-15 тисяч років) виявлено в урочищі Протасів Яр, біля підніжжя Батиєвої гори. Осіле життя продовжується і в добу пізнього неоліту; "кінець" цієї доби відомий на нашій території утворенням трипільської культури - блискуча сторінка історії середньої Наддніпрянщини. У бронзовий вік трипільці досягли високого культурного розвитку, технічної й художньої досконалости в кераміці і скульптурі, культурі статуетки".

Будівництво довело до утворення "трипільського міста", - п'ять тисяч років тому, - сліди якого відкрито коло сучасного Києва. У самім Києві трипільські поселення відкриті на Андріївській горі й інших місцях, бо територія Києва була вже в ту добу густо заселена. Наприкінці бронзового віку в Києві було осіле життя".

На терені сучасного Києва відкрито городище, де були фундаменти дерев'яних башт, могильники, античний світильник, бронзові стріли. У першому - другому віках Княжої доби поселення Києва становили основу міста Київ. Дещо пізніше збудовано найновіше Київське городище: спочатку осередок антів-полян. Про це вже пишуть київські та новгородські літописці. Відтак Київ став осередком "слов'ян", які заснували державу Русь.

У Княжу добу - час панування князів - Київ був найважливішим містом держави і країни Русь. Основи цієї потужної держави заснували анти і правили нею до початку восьмого віку. Після цього згадується назва "слов'яни". Русь стала країною всіх слов'ян.

будівництві держави. У 1921-23 роках він — студент філософського факультету Українського таємного університету у Львові. Збереглися і свідоцтва, підписані відомими професорами Василем Щуратом і Кирилом Студинським. Далі продовжувати освіту вирішив у Празі, яка на той час стала пристанищем для багатьох українців. З жовтня 1923 року Василь Микетюк навчається у Карловому університеті, а закінчує його 1926 року захистом докторської дисертації на тему "Іоанникій Галятовський та його "Небо Новоє". Зрештою, ця праця була розпочата під керівництвом Кирила Студинського ще у Львові, як і розвідка на тему книги Василя Бирчака про вплив візантійської поезії на "Слово о полку Ігоревім" під керівництвом Василя Щурата.

Празький період теж відображений у "Дневнику". Тут і описи побуту університетського середовища, і відгомін про смерть Осипа Маковея, і дискусії зі Святославом Гординським (до речі, родичем), щодо питань української історії. У Празі Василь зустрічався з Павлом Тичиною, Валеріаном Поліщуком, Олександром Досвітнім.

А далі Берлін. 1926-1927 роки — час навчання на факультеті журналістики Берлінського університету. Однак тут стається поворот у долі. Очевидно, Василь Микетюк замислився у той складний час, наскільки варто ставати вільним журналістом тоді, коли стираються грані між добром і злом, правдою і брехнею, порядністю і злочином. Він стає студентом стоматології Берлінського Університету, і тут одразу ж виявляє неординарні здібності. Докторською дисертацією "Нове у лікуванні актиномікозу" закінчується перебування в Німеччині. Офіційний захист, на жаль, не відбувся. У 1934 році у Варшаві Василь Микетюк нострифікував диплом стоматолога. Тоді ж повернувся до Львова.

На батьківщині цілком поринув у нову професію, поступово освоюючи всі її сторони: був і стоматологом, і хірургом, і ортодонтом — і все на рівні, який на той час не відрізнявся від світового. Мав і вдома добре обладнаний кабінет, багато читав спеціальної періодики, з якою знайомив і своїх пацієнтів. Лікував і дітей і дорослих, був уважним і людяним.

У 1940-41 роках працював на посаді асистента Львівського медичного інституту. Мріяв про відкриття зуболікарської школи, організатором і першим директором якої і став згодом.

Василь Микетюк здійснював щоденний подвиг не лише як лікар і педагог. У ті повоєнні роки він жив під постійною загрозою репресій. Його цькували, йому погожували. Але він залишався вільним духом і фізично. Часами допомагала й теперішня професія: у можновладців буває теж зуби болять...

А вечорами разом з Василем Микетюком залишався його щоденник. Тільки з ним діливмся потаємними думками, через нього розмовляв із близькими, яких не могло бути поряд, розмірковував про їх майбутнє, майбутнє свого народу, і тремтіла найболючіша струна його серця — незалежна Україна.

"Дневник" Василя Микетюка — це фундаментальна праця, що вміщує тисячі сторінок машинопису і рукопису. Це різні епохи, різні політичні колізії, це історія, яка охоплює велику частину української, та й не тільки української, а й европейської історії. Він повинен посісти своє місце в історії української культури.

Зрештою, заслуговує й на те, щоб побачити світ, і його праця на 328 сторінок стосовно Іоанникія Галятовського...

Помер Василь Микетюк 24 жовтня 1973 року, похований в с. Лисиничі поблизу Львова поруч зі своїми побратимами Січовими Стрільцями.

Щасливою була його доля з огляду на те, що дав за свого життя людям — близьким, друзям, учням, пацієнтам, і водночас трагічною — бо могла бути цілком іншою...

ДНЕВНИК

(Продовження. Поч. див."Зерна" № 1,2)

21.8. Два рази пробуджувався в ночи і через два рази чув стріли крісів так наших, як і московських. Рано встав, ще вся шварма спала, а пости розуміеся перед дротами вартували, вибив непотрібне насінє, тай лишень ще хотів на другий бік лягати, як кажуть "по каву". Я прикази дуже радо слухаю, аще такі. По каві напився вина, що Дзюньо дав мені, закурив і ляг спати, а то тому, бо сеї ночи маємо робити фельдваху. Отжеж буде неможливим. Встав записав дневник і хочу писати до вуйка Івана, до шваґра Лісинецкого і до о.Чубатого.

З наших позиций дуже добре видно при яснім дни московські дроти і декунки. Ага ! Вчера стояв я і т.Костів Михась на долині по причині близь атамана буди. Надходить Ґорук і каже, де дежурний?! Тихо. Нема дежурного?! — . — . Ну то як нема, то хто будь най іде і збирає патрони по земли. Ну, ідіть ви і ви, товаришу, хоч однорічняк то нічого ідіть. Ми розуміеся пішли, але сейчас другим боком пішли своєю дорогою. Чувєм що тепее десь буде курс 5 і 6 кляси і що пани вишлють всіх тих здавати висші кляси ! Паде дощик дрібний, чось хмурно на дворі. Написав до всіх трох Отців Добродіїв привитання. По каві збірка і цілий курінь іде на фельдваху. Місяць присьвічує нам дорогу та ми криючись тихцем заходимо в декунки роблені нашими попередниками. 50 кроків до ріки Золотої Липи. В сій віддали ставимо ми постів. Я перший пішов на поста ще з одним товаришем. В курузах сидимо. Я копаю, поглублюю декунок, а він уважає. Присьвічує нам місяць і від часу до часу пускані ракети. Минуло дві години, за той час вистрілив я дві патрони в напрямі хат попалених по другій стороні ріки. Спю через дві години і знов дві години пост. Вистрілив всіх пять. Над головою пукають кнальки, котрі після говореня других, в що лиш торнеся, то вибухає, маючи в середині якусь масу, перелітають звичайні кульки і иньші якісь "дум-дум".

22.8. Прийшов з поста хочу лягати спати, але Михась і Попадюк зайшли в декунок, займили місце і я не маю де спати. Жичу шпати і копаю декунок. Приходить почта. Одержую з дому лист, де пишуть, що збіже вже зібране, а сіно ще ні. І від Николи шваґра, котрий описує своє жите від виїзду з Коломиї до Ґмінду. Коби був час, то напишу ще нині до дому. Шрапнелями та ґранатами тепер не орудують, хиба наші де два рази на день пустять. Хліба маю, тютюну маю багато. Вінтонюк вже певне дому буде. Писали з дому, що Іван Старчук приїхав на урльоп на 14 днів. Вечером як темно було, прийшов т.Яремович і розповів нам, що в ночи маємо робити. Наш рій нині має службу "Фербіндунґс-патруль", Фельдруф: Арбайт, Льозунґ: Стрий. Пізно прийшов Вінтонюк та пригоди його не слід тепер писати.

23.8. Раненько йшов я яко Фербіндунґ з Михасем до Мадярів. Нічого надзвичайного було наше говоренє.

В ночи їх Фербіндунґ приходив до нас. Спав через цілу ніч, лиш що над раном пів год. мав перерви. Йшов по каву, та дармо, бо вже нестало для наших двох роїв. Нічого! Від попа, котрого Москалі взяли, приніс Танасійчук з Хлібичина книжок з Просвіти і ріжне иньше. Я вибрав собі з поміж тих 3 з Просьвіти і Скасоване панщини Ів. Франка. Все те є в Читальні Просьвіти в Маркові. Три вжем прочитав. Нині надав на почту три картки до Родичів, до швaґра і до дорогого мені брата Юстина.

Вид з фельдвахи. На ліво від нас всі три сотні в тій службі що ми. Там перед очима взноситься два плосковаті пільні горби. Під одним з них находиться хата з обійстєм, знищена, спльондрована. Підніжагорбів протягаються в довгі луки, які тягнуться ід ріці Зологої Липи, котра пливе дуже в долині. На тих луках покопані московскі декунки, се перша шварма, а на вперед них густо всотані дроти. Над рікою від нас на право пост в хаті. Від часу до часу стріляє. Знова високий горб і ліс, а в долині у підніжа хати і костел зруйнований, лиш верх, нашими. Вечером приказ:

Декунки направити після нового стилю, глубокі лявфґрабени, дроти навперед фельдвахи і служба — пости. Те все мусимо зробити.

Насамперед поправляємо з Вінтонюком декунок і лиш що поправили 12 год. в ночи, а тут служба, ідемо оба яко пости перед декунки до згареної хати. Другі рої мали розвалювати до решти хати згарені (в Маркові). Т.Мальований ще з трома товаришами пішов на патролю на З.Липу. Прийшли на попівство, а перед брамою труп. Чувають, а в середині говорять. Нараз оден Москаль побіг і кинув гандґранатом у них. Сі дали ньоґа...

24.3. Через дві год. вистріляв два маґазинки і то в сторону костела в то місце, де кури кіркали, тай на ліво в шанці. Около 4 год. злюзували нас німецькі жовніри. Ми кождий взявши зі стирти по снопови немолоченого жита йдемо в шварму на свої місця. Нім ще полягалим спати, приказали обтяти колосє жита і скидати на одну купу. Перед полуднем збудився. Кави не пив. На щастє т.Антонюк прийшов з дому з урльопу (без дозволу) і я попоїв хліба з сиром і маслом. Пішов вмитися до потічка, бо руки заболочені так, що вже неможливе далі так бути. По обіді спав дальше. Хотівбим прати біле та якось вичікуюможе хтось випере. Вечір стренґе Берайтшафт. Фасували, що кому треба. Я зафасував шалик, штани, сокирку і до цельта патики. Фасували мило Піхта. Малий фасунок, майже нічого нема. Пр. на сотню 10 блюзок, а людий є 120, і ин. Погідна тепла місячна ніч. Я при місяцеви попришивав до плаща ґузики, тай ляг спати.

25.8. Рано пробудився і дивно мені виглядало, бо я гадав, що є ще лиш по опівночі. Мрака закрила долину З.Липи перед очима ворогів. Погода. Сонце пригріває. Але та почта, то то ще дрянь, нічого мені не приносить. Читав "Ниви" Шевченко з релігійно — етичного становища, котру принесли від попа, що мешкав в Маркові. По обіді фасували вино, хліб, маґяри 8. Читав в Укр.Слові з 24.8. що ученики, які учащали до школи перед війною, числиться рік втрачений, а до того слідуючий буде тревати 11 місяців, буде перероблятися оба роки.

Пополудни наша артилєрія зачала острілювати Маркову, особливо костел. Пізніше руйнувала хати, розбиваючи і запалюючи. Село горить. Співаки — Стрільці пішли сьпівати до бриґади 129. Чогось нічого не дістаю з дому ! ! ! ! ! ! ! ! Вечеріє. Місяць саме в полудне. Заповіджене поготівлє. Має бути анґріф по опівночи.

В 9 год. переносять нас 1 чету на ліво від 3 чети. Поправляємо декунки, бо нема добре дострілу. с.Розметанюк приказав Антонюкови, а потім мені іти по фершляґ. (с значить свиня). Я відмовив йому послуху. Загрозив мені кулькою та я сказав, що доки не скінчу направу декунку для себе і т.Томенка, доти непіду. Ще повторив і ще раз, а коли я сказав що най іде до четаря Яремовича, то він каже, но мало бракувало, щоби я був вибив морду. Но,Но,Но,! ! ! ! І пішов... Товаришу Микетюк ! каже ч.Яремович.

Прошу? Вам казав Розм. іти по фершляґ?! так! А ви що йому казали ? Я казав, що поки направи декунку не скінчу, поти не йду. Та ви казали, що не хочете. Ні я того не говорив. А казали ви, що єсьте заступник. Ні! но, то вишліть чоловіка по фершляґ, та то двох треба, каже Розм. Най дасть. Но, то дайте двох людий. Я. Добре! Ти ідеш Антонюк? Іду ! Добре. По хвилі іду і кажу Розм., щоби дав з другого роя чоловіка, а він, йой слухайте, сказав, зробив, а не так ухилятися. Т.Микетюк, каже Яр., ви ніслали по фершляґ.Щн ні ! Но то не висилайте,аж я вам скажу.Добре ! ! ! Цуґфірер Розметанюк селянина син, ще з малку визначався великими здібностями... кінчив ґімназію в Станиславові, з котрої вихадять дуже характерні і під кождим зглядом визначні хлопці, як прийшов час війни, вписався в С.Стрільці і сидів в Варпалянці через більш як пів року, а тепер під весну як нашим добре ведесь пішов в поле і зачав авнсувати...По опівночі ляг спати, а збудив десь за годинут.Бучовский з причини сильної стрілянини. Та за хвилю втихло я розібрався і ліг спати.

26.8. По каві прочитав житєпись творця хр.суспільн.партиї бувшого бурмістра Відня Люеґера.

Візита в шанцях ґенерал-майора бриґадира Матусіча.

Вістка нова : Берест литовский упав. Через цілий день спав, нічого не ділав. Вечером яко дежурний. Пішов до п.Ґорука, щоби дав Фельдруф: Евіденц, Льозунґ: Емс. А пів до 9 год. виставляю пости перед шварму на ліво від наших окопів коло грушки. О 10 год зачалася стрілянина на ліво, а початок дав вистріл ґармати. Прийшов ч.Яремович і казав вислати т.Деркачеви, як новому вістунови Фербіндунґ до Одерстльойтнанта Фрауендирфера. А т.Мальований перейшов до 2 чети на десятника, бо Тилпаша вислали до школи воськової учитися, крім того Туряньского і т.Савюка.

Ч побудив товаришів, як зачалась стрілянина, а по опівночи знов була стрілянина. Утихло до раня.

27.3. Наша артилерія іде в рух. Зі всіх кінців острілює московскі позиції. Щось має бути нового; бо раз враз ґудять армати наші.

Пополудни одержав від Родичів лист, де пишуть що трави ще некошені і що косар коштує до 6 кор. Фассунґ хліба, маґярів8, і цукорків Фішера — Армее Бонбонс.

Виправ сорочку в потічку перший раз на війні. Сальви з гармат не устають. Заповідають вже вечером берайтшафт. Пізно в вечір ідемо в яр і тут очікуємо хвилі, коли маємо випасти і вдарити на Москаля. Шварми перепукуються хвилями. Село Маркова горить по московскій стороні. Гармати не устають.

28.8. Успенє Пр.Богородиці. 3/4 3 год авф ! Ідемо окопами вперід. Переходимо московску фельдваху (декунки) і заходимо в яр. Яром провадять люди з села худобу, а старенький дідок несе так як за ділетка (чверть кірця) збіжа. Жаль мені зробилося, почорніло в очах і я заплакав. Входимо в село Затурин, котре вже догоряє, що його запалили Москалі утікаючи. Переходимо Золоту Липу, котра має широкости 30 кроків. Міст на ріці спалений, а ми переходили кладкою.

Растуємо хвилево за рікою. Пів до 4 год. ми перейшли ріку. 20-ьох людий йде на патролю, вздовж Золотої Липи. Мене і 3 товаришів вислали на ліво переглядати ліс. Сповнили свою задача і сходимо ся коло шанців московских. Тут дістаємо сніданє і ідемо до своїх. Звідси машеруємо вперід. З Дудиньского сотні злапали 2-ох козаків і їх відфотографував п.Чмола. Сходимо до села Волися і тут обідаємо. По обіді ідемо на позиції. Одержав дві картки від Чужака і Василька. Наш другий рій несе фершляг до шварми. На горбі відпочиваємо. З горба видно як наша артилєрия переходить ріку, уставляєся за селом і бє на москов. позиції. Підходимо під шварму москалів. Копаємо декунки у ліску і окремими відділами занимаємо позиції. Від часу до часу москалі стріляють. Наші тихо сидять, бо хотять робити анґріф. З правої сторони лучать до нас 88 Рег. Вечеру їв в 1 год. Горить село Голгоче на ліво від нас, а на право горить село Заставці, котрі позапалювали Москалі. Стою на пості від 11-1 год. Місяць присьвічує нам. Фельдруф: Рекрут, Льосунґ:Браунау. Копаю декунок дальше і поширую. На ліво за горбом видно сильний вогонь. Пости московскі стріляють єще сальвами, втихає і лиш вогні ба на право ба на ліво за горбами. Над річкою Коропцем їх декунки. Перестаю копати, бо сподіваюсь, що Москаль утікає.

29.8. Вертав вже з кавою, як стрінув чоловіка, що прийшов з села Голгоче, казав що Москаль цофнувся далеко до Стрипи і що говорили Москалі, що будуть бити ся ще місяць а відтак покажуть Австриякови, коби лиш до Збруча. А в селі забрали дзвони, попалили збіжа, все, все. Сонце сходить. Ми сходимо в долину над річку. На право музику (орхестру) наших вийск. А на ліво згромадилися наші Стрільці тай співають ріжні пісоньки.

О 9 год. збірка. Йдемо почерез річку Коропець, що має широкости 4 моїх кроків і далі в горб до села Голгоче п.Підгаєцький. Полковник Коссак їде на кони навперед куріня і сотник Дудинський. Співаки навперед сотень співають і возвеличують славу України. Народ вибігає з хатів, плаче, побачивши по році московского ярма своїх жовнірів. Ми минаємо село і виходимо на т.зв.подільску рівнину, що, "ген далеко далеко, там Фата Моргана стояла", голим оком не можеш досягнути.

Далеко за селом на роздорожу від полудн.зах. сторони растуємо. (в дневнику невеличкий шкіц позиції). По двогодиннім расті машеруємо дальше на схід. По дорозі на право і ліво видно згарища збіжа що Москалі утікаючи, позапалювали. І знова раст коло 3 год. і обід. Покріпився, і входимо в село Мозолівка п.Підгайці. Тут попалені панські будинки, школа, стирти горять ще, міст на рові (потічку). І взов маленький раст. Нас минає тяжка артилєрія тай гірска без числа. Фельдмаршал Гофман приїхав до села в цілком простім убраню. Виходимо з села і йдемо чистим полем, ані одної деревини, лиш поле а поле, навіть видно в далині як Москаль бє шрапнелями. Та вже не йдемо чвірками, але одинцем швармою і натрафивши на долину віддихаємо. Наші пани пішли вперід оглянути позиції. Вперід. Хочеться води з великої спраги, бо сонце пече а пече.

Огні за нами і навперед нас. Вже вечеріє, здається що Москаль утікає бо множко вогнів навперед нас. Та коли ми присунулись близше, він приняв нас сальвою крісів і машиновим крісом. Тоді ми уставились швармою покопали декунки мівонькі тай відпочиваємо, а Муска бє і бє.

30.3. Наші на ліво напирали та невдалось, тай сидимо тихо вже, а Муска неперестає бити в нас з крісів, а в трени з гармат. Його декунки на горбі — горбом тягнуться, а низше палі, дротів відай нема, а ми на 700-800 кроків від него.

Спав я спав, зачав накрапати дощ. Т.Щепаняк передав магяри кожному по 7, хліба нінч — нінч гурра. Над заходом сонце. Москаль оюзує з поста Москаля, а ми а бємо. Вже вертає з поста в гору, його спарили коло дротів, здаєсь, що вже не пішов дальше. Вже троха голоден. На двір нема як піти, навіть на легко нема як. Сонце заходить вже, може инакше щось буде. Вже вечір. Кладу дневник в наплечник тай убираюся. З ліва приходить приказ збиратися і іти до резервових декунків. Лиш ми зайшли, а тут Москаль як не зачне сальвами острілювати наші позиції, ох Боже ! Страшно ! Приказ є дальше йти ген, дальше аж під село. Тут на рівнім, голім поли здибають наші кухні. Ми обідаємо, пємо чай, фастуємо хліб і ще цофаємося аж в долині спинюємося, там де була наша артилерія робимо розстрільно і копаємо декунки. Та мені не судилось копати, бо вислали з т.Вакалюком трох нас, з кождої чети по одному в село щоби зібрати 40 рискалів. Ідемо в село Михайлівка. Йдемо до війта, котрий посилає в одну сторону післанця по рискалі а в другу нас трох з чоловіком. Я

беру байнет авф і ходжу від хати до хати. Заледво назбирали ми 7 а ті 13 і є 20 всіх. Солодка була розмова, та служба не позволяла мені! У війта напився молока квасного, а з тим їдемо до шварми. Копаю мівонький декунок тай з розвитком дня лягаю спати. Оттак ніч переходить. В селі перестрах, одна половина втекла до гінтерлянду, а друга чекає благословення. Неспокій між ними.

31.8. В 7 год. випив каву і ляг дальше спати, та дощ не дає, бо ллє ся, а ллє, а тут збірка, стоїмо дві години на дощи, а пополудни наші йдуть вперід. Сотня Дудиньского оден від другого на 50 кроків, а дальше ми. Муска бє шрапнелями і ґранатами...

І чета, ходом руш. Оден від другого на 20 кроків. Полем- полем, рівниною, а потім долом, долом задержуємося в місци, де стояв гільфспляц аж до вечора. Вечером швармою на 5 кроків оден від другого йдемо вперід. На ліво сильна стрілянина, на право горить село (Гайворонка). З права лучимо до ческої компанії. Копаємо декунки. Я копаю вздовж шварми і вкопуюся вспід. Приніс троха конюшини і ляг спати, бо сильні дрощі збирають, тому блюза й сорочка мокрі. Вістун будить мене іти на поста від 10-12 год. По півгодинній стійці я заснув. Збудив мене якийсь німець. Питався з котрої компанії. Я казав що з другої. Чех ? Чех ! Відповідаю я. І пішов. Встав і стояв через цілий час. Місяць осьвічував околицю, а легенький побув вітру тряс мною до безтями. Закликав мене т.Антонюк, що йдемо обідати і заразом вечеряти. Гусаком йдемо на полудн.схід а потім дорогою до даох дерев. Обідаю, дістаю 5 цвібаків і 1/6 частину хліба тай вертаємо в резервові декунки. Село Котузів лежить за горбом.

Минули вакації, знова записуйся до школи, та ні не до школи, а до дальної боротьби проти ворога — Москаля.

Вересень перший 1915.

1.9. Збудили по каву. Випив тай сплю, а сплю бо вже пята ніч як чоловік не спить, а в днину робить аж нині, нині. По полудни прочитав новельки: Катулле Мендес, що переложив З.Недзвєцкі. Почта! Ой та почта, чому вона мені нічого не приносить, ні з дому, ні від знакомих. Сонце сьвітить та вже не гріє так як перше гріло. Їсти маю що тай курити є досить а се тепер найважніше.

Вже вечеріє, кухня не забавиться приїхати. Наші гармати йдуть в рух. Повечеряли тай лишень що вкладалися спати, як прийшов бефель йти в резерву рухому. Приказ є копати лявоґрабени і спати в них. Копаю до 12 год тай лягаю спати. Небо чисте погідне,

місяць сьвітить, місяць гріє. Половина неба зі сх. сторони займилася.

2.9. Раненько лишень що каву випив і ляг спати, як тут прийшла вістка, що Москалі цофнулися. Зараз всі повиходили з шанців на стрічу сонцю золотому а на утечу Москалів. Патрулі прийшли і оповістили, що Москалі далеко вже втекли. В 9 год збірка. Йдемо форвиртс. Переходимо через московскі шанці і входимо до села Буркани. Початок його се двір величезний, вже догарає, а далі ріка Стрипа, що на ній міст спалений. В ній ми пообмивалися. Переходимо село попри котре пливе ріка, в Золотниках відпочиваємо. Зайшов до хати. Молодиця як горлиця, очі як... Одежав ленене 20-31, 4,76 к. Виходимо з села і на полю растуємо, тому що офіцирам привезли минаж, а ми ще зачекаєм. Сонце над заходом. По сій стороні ліс і долиною села а села вздовж Стрипи.

На полудне далеко Зарваниця і Виснівчик. Сотник Чмола борони товаришам йти в село дещо собі купити, каже ти хліба оден з другим не фасував, а сам післав пущера, щоби купив йому хліба і щось до хліба.

Встати! каже Коссак. В ліво скіс ! Руш ! Йдемо полем на ліво, все на ліво. Перед нами видніється село та до него ще дальоко, дальоко. Вже перед селом, ба вже і в селі, кілька мінут расту. Питаюся хлопчика, як називаєся село, каже Пантелиха. Ще переходимо який кільомегер і за селом Нового Тичина, теребовельского пов. растуємо. Почта ! Вже темно, але т.Розметанюк засьвітив лямпку тай читаємо адреси. За два тижні лист від Родичів з дн.23.8., де жалуються, що нема кому робити, бо люди ходять на штрику робити, а до газдів ні і пишуть, що Іван Старчук в кадрі, що Староство наказало молотити збіже, бо має вже забирати в цісарскі магазини. Тай від брата Стефана з 24.8. де пише що з початку були канонади на італійскім фронті, а тепер утихли, але мені так сниться, що він сам не писав тої картки, бо письмо відмінне від його. Але?...

Підходимо тихцем на позиції. Люди з повними возами ідуть, виїжджають з Бернадівки. Беруть з собою корови, все, все, довгі каравани тягнуться полевою дорогою, одні плачуть, голосять, що такі страшні хвилі переживають, а другі жартують, сьміються — се молодиці. Минаємо фільварок і знов здибаємо каравани. Сотня Дудиньского пішла на фельдваху, а ми від 9-12 можемо спати. Темна зоряна ніч, місяць ще спить, бо довга ніч, мусить добре осьвічувати нам, аби Москалі не підсувалися.

3.9. В першій год. побудив нас четар Яремович йти на фельдваху. Йдемо полем і надходимо до двох дерев, де стоїть пост від 88 Рег. Тут розпускаємо шварму і в ліво скіс йдемо вперід. Може сто кроків увійшли, як прийшов т.Чмола і поділив сотню на х (ікс) фельдвах. Наш, Лепеги і Харни рій становить першу фельдваху. Служба, наш рій ставить постів і висилає Фербіндунг до 88 Рег. Я з Вінтонюком йшлим над ранком на Фербіндунг та добре що недалеко, може яких 200 кроків, а то прийшлобися було блудити. Вертаю з Фербіндунгу і дивлюся, чуваю, а то наші кухні їдуть. Ах, яка радість опанувала нас, доба, то не аби що.

Задержали нашу кухню, котру провадив лиш малий хлопець Івась, набрали чаю, тай ведемо до сотні. Івась каже, що обід вже недобрий, бо довго стояв вже, але я того не слухаю, бо жолудок порожний. Зїв лиш мясо, а зупи цінч, бо буже зимна, от які наші кухарі порядні, але оправдуються тим, що заким піоніри зробили міст на стрипі, то вони так спізнили. Нічого, Богу дякувати і за то. А що до хліба, то фіри не бачив з хлібом, лиш цугсфірера Іваничука так як яку ману. Лягаю спати і сплю до полудня. З раня сонце троха гріло та потім зайшли хмари небо, а небо замутилось, зачав вітер холодний віяти, та я випорнав у барабули ямку, приніс сніп жита тай якось троха з-за вітра спочиваю. Пробудився як надїхала кухня і привезла каву, ще гарячу, а до того за нею фіра з хлібом. Взяв повну шайку кави і не чекаючи фасунку, кажу т. Іванчукові дати мені до кави хліба. Добрий щирий хлопець і хліба дав і цигарів-маґярів. Ще кави взяв, але вже пив не з хлібом, а з чеколядою, яку т.Вінтонюк "купив" у Стрільця.

Добра, смачна чеколяда, а до того за дурно. Коби все так було. Ага! Як зачинав їсти, то скинув шапку і перехрестився, аби на пожиток вийшла, бо кр..... Маю хліба досить і

циґарів множко, коби лиш Муска не бив, бо перше артилєристи вийшли були на горб, тай він бив, а ми до того не маємо ні шанців ні.. Завернули людий, що йшли до Бернадівки ще дещо забрати, я питався як то село називаєся, що є на північ від нас, казали, що Заздрість, гарна назва. Паде дощ та я накрився плащем тай пишу дневник. Писавбим листи домів, до .. та ніхто не відбираєк, нема порядку, а так залишаю на якийсь час кореспондувати. На півночі два вогні певне Москалі вже запалили. Над вечір привезли обід і чай з румом. Рій Томенка, за то що капраль кричав, йде на приказ Чмоли вперед і окопуєся. Я злий як шляґ, бо я спав, а вони кажуть десь іти. У вечір йдемо вперід в напрямі Бернадівки, та за годину вертаємо назад і спимо в ленчи, постеливши собі снопів.

4.9. Рано подвійна кава, а заразом хліб і циґари. Стрільці довідались вже, що в селі Заздрости є мід, пішли тай принесли. Заїдаю з хлібом, котрого маю досить. Мрачить, повіває вітер, а далі пускаєся грубий, сильний дощ в товаристві сильних громів. Я розіпняв цельт, настелив снопів, тай спю а спю. Перестав падати дощ, зїв обід тай сідаю до стола писати листи до брата Стефана і до Родичів. Жадних стрілів гарматних, жадних з крісів, тихо а тихо, а з вечером ми з місця тай ідемо від того дерева високого під котрим є хрест вперід 600 кроків і тут окопуємося. Нас трох Вінтонюка і Михася вислали яко Фербіндунґ до І Гонвед з мельдунком, щоби вони підсунулись і вирівняли лінію. По дорозі гальтують нас пости та ми пасуємо Фельдруф: Рапорт, а Льозунґ: Ґданьск і ідемо дальше. Заледви батальонскоманданта знайшли тай з нічим відійшли, бо він сказав, що не має жадного бефелю посуватися вперід. Се донесли ми полковникови Коссакови.

5.9. Сонце вже високо піднеслося, як я встав, мацаю плащ, а він такий мокрий, що я думаю собі ні дощу не було ні мраки; а то я як накрився так пара виходила почерез сукно, а що було дуже зимно, то скроплювалася на плащі. Пішов по каву. За той час позичив у мене Томенко чверть хліба як не більше. Нічого! Хочу ще писати листи до дому, тепер як є час, бо може буде форвирц, то не буде часу. Броди, Луцк у наших руках. Захмарилось, покрапотів дощ і знову тихо. Написав до дому і до брата Стефана а на то одержав з дому з Богородиці лист, де пишуть, щобим просився на урльоп; і що т.Дідик є тепер на урльопі. Вечером ціла сотня пішла до дротів ґіндерніси носити до шварми. Я відніс з т.Вінтонюком 3 тай десь коло першої год. полягали спати.

6.9. Спимо до пізна, бом дуже струджені. Артилєрія московска пописує ся, бє на село Тютків, яке лежить від нас на право і на село Заздрість на ліво. Шукає нашої артилерії. Сушківскій кухни ґранат розломив задну кічку, яка втікала з Тютькова. На ліво від нас є мадяри. Москалі зачинають анґріфувати, артилєрія сипле шрапнелями, та ґранатами на мадярску шварму. Ми, наш рій 2. одержали приказ перебракувати драттіндерніси. Перебраковуємо і заїдаємо мід, який риніс т.Костів з пасіки, що лежить на поли. Мене болить вже щось в жолудку, та я з того сьміюся. Скором перебракували, бо на нас зачали бити шрапнелями тай забралимся. Мрачить та я накрився цельтом, троха соломою тай сплю.

7.9. Приказ від полковника, 2.рій Томенка має йти в село Соколівка і Соснів, яко мостові пости на два дни. Нас 5-ьох йдн. Приходимо до Пантелихи і зачуваємо що треш повтікали аж за Стрипу. Нас то дуже дивує, бо ми так спокійно спали, а треш цілу ніч не спав а тікав.

В Соколівці четар Стронський казав цугсфірерови Іванчукови вифасувати для нас по дві консерві з барабулею, тай по 1/2 пачки кави конср. Приходимо д'мостови, що є на Стрипі, а наших попередників десь нема. Я зараз вислав двох до Соснова, а третого по хліб до Соснова для нас. Сам сів я під хатою тай попиваю каву з хлібом. Сонце виглянуло зза хмари тай троха відсвіжило мене. Надійшов Вінтонюк і сказав щобим ішов до хати там де є Рюстунє попередників. Тут просидів я може зо дві години, як

прийшли попередні пости, передали мені службу і відійшли. Я не хотів спати в шопі, але зївши кілька барабуль з консервою відійшов д'мостови, розложивши цельт. В ріці Стрипі вимився, перебрався, а бруд дав ґаздини прати. Та я ще не посидівши в хаті як слід, як прийшов бефель всім селянам вибратися за Стрипу. Зараз я вийшов на вулицю, а тут надходить якийсь оберлейтнант і каже що я тут роблю. Я відповів, що належу до мостових постів. Приказав мені бути в берайтшафті. Яволь! Відповів я і лиш зібрався, як тут насамперед артилєрія, машинові кріси, кавалєрія, селяни з худобою, корови, коні, гуси, качки, свині, вівці, вози налаштовані збіжем, горшками, ситом, кочергою, куделею і ин., стара бабуня з клунком на плечах плачучи йде, молодиця несе на плечах дитину тай тягне візок одною рукою, а другою провадить хлопчика; бриґадиєр зі підвладними йде пішки (129), все те минає міст і тоне по другім боці Стрипи наче в море. Міст підмінований, леда наші цофаються, висаджують його в воздух. Той сам оберл. хоче мене брати до ґрупи Савича, та я опираюся і стою дальше. Вертаються дві канони і всі машинові кріси. Кухні Батальону Бонді всі їдуть до шварми. Вони визначуються гарними арбскими кіньми,а люди куцими борідками.Вже стемнилося,як піонірам привезли кухарі вечеру, добрі люди, далт мені минажку цілу обіду. За годину десь надїхала наша кухня тай я напився кави. А що з Сушківскої сотні прийшло 20 постів до моста, то ми з Вінтонюком лягли спати.

Ага,ще наша фіра з хлібом надїхала і я вифасував 3 хліба для нас (2).

8.9. Середа. Рано вставши пішов в село дещо купити, та ні живої душі не найшов, зайшовсєм на попівство, там зварив кави, напився, і з тим відійшов до моста. Надїхала фіра з хлібом і я вифасувавденні 3порції.Варимо в послідній хаті від ріки з Вінтонюком каву, заїдаємо бульбу з маслом, тай попиваємо каву. Недиспозиция жолудка мого.

Здобув кубок скляний, ножиці, коркотяг. Пріспався за добрих дві коні, як Вінтонюк приніс зварену качку зза ріки з Хаток. Я дав 2 корони, заїдаємо качку аж за вухами лящить..

У вечір прийшов лікар наш зі своїми санітетами,відпочав,випитався де є порядні будинки в Соколові, говорив, що теперішній час побіди залежить від стрільців і таке ин. і з ним відійшов до польскої школи на кватиру. Я ляг на ліжко та спати не міг, бо якось вже мені лячно в хаті. Тепер для мене чисте, отверте поле, з крісом в руках, але хата вже страшною виглядвє. Цілу ніч чував що дієсь по нашій стороні.

9.9. Четвер. Мій товариш приніс від попа вже вбиту гуску. Я запалив,а він єї спорядив і ледви вмістив в баняк тай поклав варити. Ще з якої пів год вона мала варитися як надїздить а.Ґорук і сварить нас, чому ми, як Сушківці нас злюзували, не вернулим до сотні. Я оправдувався тим, що аж по двох днях мали нас злюзувати з нашої сотні. Я вас подам за дезертирів! Каже Ґорук, а мені сьмішно зробилося,що він такий дурний віц вмів сказати і кажу: Яволь! Зїлим гуску, тай тюпцем примашерували до сотні. Але бо тут иньша новинка. Приписав до мене брат Стефан, з дому Дєді і сестричка Марійка 3 листи, тай друг Василько аж 6 мальованих. Брат пише, що є коло адриятицкого моря, Дєді пишуть, що Дідик є на урльопі і казав, що всі ученики з поля будуть скликані до Боднарова на курс науки, сестричка пише, що 6 косарів косили траву, що муляр вимурував пивницю, наконець "Ой пишу я цесю картку, в хаті на столі, Може тебе відпитає у далекій стороні". Тай друг Василько пише, що вже їде до школи до 6.кляси, але заразом і 5.буде робити, а наука буде відбуватися на філіях, бо в ґімназиї шпиталь. Всі картки є писані з початком вересня. Вони мене більше втішили як не знати що. Така радість мене опанувала, що брат жиє, що дома траву скосили і що може піду на курс до Боднарова і що Василько не забуває за мене. Ага! Пише, що його вуйко Михайло в Расеї.

Фасунок хліба пів, по 2 куби і 4 має. Копаю декунок, вигідний, аби було де спати. У вечір обід і вечера.Ще приказав нам т.Чмола снувати дроти до тих палів,щом побили

та ми не робили того, бо темно так, що не видно нічого робити. У ночи виставляю постів.

10.9. Пятниця. Раненько кава, фасунок хліба і цвібаку, яко резервову порцию. Обвиваємо дроти і відпочиваємо. На дворі мрачить звичайно так як між "матками". Мартові филі. Вчера одержав ленунг від 1-10. Маю 4 к. Т.Костева нема, десь з треном утік і не видати. На ліво була в ночи пуканина. Т.Томенко приніс вістку, що Англія не хоче жичити Росиї гроша, що Росия хоче заключити з нами сепаратний мир? , що Сербію хотять розібрати, що Румунія на непевнім становищи, що наша бригада числить 1300 людий, що з другого куріня багато людий погинуло і що він іде до Бурканова дещо купити і дещо зторгувати.

Я сів в стодолі на сніп пшениці підклав за столик кіш від млинка тай пишу до дому лист, до брата Стефана, до Василька (2) картки, до кадри 3 картки (до Івана, Андрія і Жолобайла) до Грицька Чужака.

11.9. Субота. З раня прийшов приказ копати лявфграбени. Я сповнюю приказ. Але лиш роблю ще проєкт на лявфграбен. Приказ є йти в село зганяти людий до розбиваня московских шанців на ліво від нас.

Цугфірер Розметанюк,я і т.Антонюк йдемо зганяти.Я прийшов до жида і кажу "на роботу"! що? ще раз я повторив; чуєте, нині субота. Я завтра піду. Я кріс — готов, тай жид пішов навперед мене. Молодицю здибав на дорозі, що йшла в Соколів, порядно зібрана і єї нагнав зайшов в хату, де молодиця ввихалася сама саміська, кажу до роботи! та пані, мене той другий пан пустив. То нічо! Кажу я далі до роботи. Ей, та я маю хліб печи! а де він є? А он там на печи, тай сьміється, усміхається. Ах думаю собі, чекай, покажу я тобі, що ти мене не скусиш. Взяв кріс готов тай пішла. Лишень поробили може якої пів години, як нараз пост збігає з гори від стирти і каже, тікайте люди в село, бо козаки їдуть.

В нас поготівля, а то тому, що козаки налітають полем так як та слота. Вечером в 7 год. йде наш рій на фельдваху до моста, що є на маленькім потічку. Через дві години оповідав мені Михась свої пригоди, які переживав за час своєї утечі. Через других дві години сиділим в окопі коло дороги і дрімали а від часу до часу підносились і впялювали свої очи в рівнину котру осьвічує Стефан ракетами, а від 11-1 на мості на пості стоїмо, оба.

Я замість щоби вважати де ворог є, замикаю час від часу очи и пригадую собі, яке житє в дома було, батька рідного тай мамуню, сестру Анну тай Марійку, діти братів тай сестри, все те пересуваєся в моїх очах. Пригадую собі ґімназию, як то завтра неділя, перша егзорта, які то вражіня вона робить, як о.Войтіховский промовляє, рух в ґімназиї, я спю на вигіднім ліжку на станциї,тепло мені,ніхто мене не конірує,а рано встаю і йду на егзорту, а тут зимно, вітер холодний потягає, а в ногах мокро, ні не мокро але вохко, а кість ломить, ой Боже! Уявляю собі кадру тай курс на котрий мавби я колись піти і учитися старанно, а потім урльоп до дому, стріча з батьком, котрий з жури вже постарівся на кільканайцять літ вперід за трома синами, тай стріча з мамунею, котрі в кожусі з грубою хусткою на голові виходять мені на стрічу, а далі сестра вибігає боса і витає мене радісними словами, а тут біжить Доцька Стефанова і кличе "вуйцьо Суспілько пійшов"..... Стрілив Стефан з револьвера, ракета осьвітила долину, а я немов пробудився, всьо майнуло так нечеб і не було і я впялив свої очи в долину. І знов сидимо на окопі і знов година 3-4 пост, але то лиш половина,бо вже сіріло на дворі як ми вернули в шварму.

12.9. Неділя. Ліг спати, а збудили до кави. По каві знов спав а збудили тому, що є поготівля. Козаки як Гончарівка на північ більше тягнуться цілою швармою на нас. Машиновий кріс з ліва дав їм протрінанки троха і вони повтікали.

Козацтво по полю гуляло Слави добувало..., а тепер які вони зненавиджені. По обіді каже т.Вакалюк, що є пиво для сотні. Дуже файно, кажу я. Але то лиш буде по 1/

4 л, каже Вакалюк. То здаєсь шкода брати! Та певне! Ми говоримо. Вкінці десь там мали давати пиво та більшости не дали. А то таке було. Т.Коссак став військовим оберлейтнантом а нашим стрілецьким оберстлейтнантом і з тої причини не знаю, чи бригадиєр чи сам Коссак дав на цілий курінь 4 бочки пива. До того Коссак одержав "сігнум лявдіс" і на то конто всі офіцири пили до безтями.

Випили 2 бочки пива а пів бочки ходяча канцелярия, а решту розділил на дві сотни. Я навіть не йшов по то пиво, а дав мені Дзюньо свого 1/2 фляшки, знамените було, бо свіже з бочки. Вечірня кава була недобра, я єї вилляв. Служби наш рій не має. Я лягаю спати. О 2. год. алярм! поготівля! ! ! Козаки нападають. (тут скромний шкіц позиції). Ракета осьвітила околицю, та хотяй мрака густа була в долині, в ярузі то всьо було видно, мимотого коло дротів. Та там нічого не було. Лиш чути іржанє коний, а коли я змінюючи поста другий раз, зачав слідити за слідом кіньских ніг то найшов, як козак їхав від дороги попри дроти аж до третої чеги, а потім напротив нас звернув в долину і утік і в тій хвилі власне було чути іржанє коня. Дали сальву наші урісову, ґранати сипнулись у воздух і козаків нестало.

13.9. Понеділок. Перше я направив собі декунок. Приніс поличку з кацапскої хати, три дошки з ліжка, дверці малі від сніжарки таї взірцевий декунок виробів. Кава під чорним небм. Ніч була погідна, тільки над раном сильна мрака, а в днину хмарко, але подабає, що буде погода, бо сонце що хвиля виринає зза хмари. Нині маємо одержати ленунґ від 10-20 і одержали. Почти жадної не маю. Артилєрія московска заїхала до Гончарівки і звідси садить перед Бсоснів у ті високі дерева, а наша зза ріки і Соколова бє на Гончарівку.

Неневне видумали свято Патриції, аристократи Імудрий кесарів сенат Вони бач кесаря хвалили.....

Читав Землю Кобиляньскої, але перешкодив мені четар, що казав іти палі бити навперед шанців. Послухав, зробив. Тай зараз таки в 8 год пішов на поста з Вінтонюком. Фельдруф: Льойтнант, льозунґ: Авєсбурґ. Мрака закрила нас перед ворогом своїм покровом. Ракети що осьвічували долину, нічого не помагали, бо мрака сильнійша того сьвітла. Думки літали по земли ген аж у рідні сторони та все їх переривали стріли на право. Минуло дві години і хоч було штренґе берайтшафт, то я ляг спати як другі. По опівночі будить мене Томенко і каже: вважай, а я лягаю спати, а потім підеш ще на годину. Я дякую за таку пораду, я не є машина, дві служби робити. То я собі виберу иньшу машину, бо таких заступників, то лиш є до хліба а до роботи ні. Відбув я годину служби рано і ліг спати.

14.9. Второк. Осінна днина. Боже! Боже! Яка гарна осінь. Курузи вижаті, хоч їм ще не час бути, фасоля, а до того мрака, як собі нагадаю передтамтой рік, то аж серце плаче. Ну, щож робити, ще сонце не сходило, ще мрака не проступилась, як я пішов палі бити. Побив палі, натиснув собі кілька мозолів таї пішов митися до потічка. Прогімнастикувався, скинув сорочку, вмився, поміг ще дроти натягати тай здавалось що спочину та тимчасом нас заалярмували.

Поготівля ! ! ! Кождий скочив в декунок вбиратися, бо на правім крилі щось неневного. Вбрався і снідати не снідав, бо кава якась не добра таї в поготівлі ляг спати, бо сильне умучене відчуваю. Встав, а артилєрії перестрілюються, а на право машинові кріси взаїмно перестрілюються, а заразом рядовики. Читаю Землю Кобиляньскої.

Прийшов Каратницкий четар і каже де є сотник наш. Я його справив до него, а сам питаю стрільця, що питаєся до Ґорук, що потребує. Стрілець каже, що мадярам забракло амуніції і що Бонді цофнувся за ріку Стрипу.

Неневне... Одержав від Василька картку — Формарш унзерер Трупнен дурх Каналь Суез, де пише що 7.9. почалася наука. Лат. грек. має п.Кузьма, нім. п.Левицький, а руске п.Рибчук.

Згадай старенький школу ту Що тобою вона ся спікувала... Вони Вони ходять до школи, учаться. Йде до школи то поснідає, приходить зїсть і в теплі учиться і сухо, а не мокро і в чистоті а не в болоті, а прийде ніч лягає спати на тепле ліжко, тай спокійно спить не сподієсь анґріфу, штурму, або якоїнебудь перепалки, тай вуши його не їдять так як нас. Мені все байдуже.

Охоту ще маю битися, боротися, коби лиш була з того користь. Та ба. В ліво в бік ! ! ! Руш ! ! ! Що є ? Подумав я собі, але ховаю Землю в кишеню тай йду, а кульки, кнальки цукають над головою то одної і з другої сторони. Приходжу на конець 3 чети нашої, а тут москалі нас обійшли вже від соколівского моста тай острілюють. Здавалось, що буде конець, так градом куль сипали тай вже одна думка була... Москалі обійшли, ми вже не маємо що діяти, треба піддаватись. Та на щастя Дудиньский зі своїми кількома хлопцями вирвався і далі в долину на Соснівский міст попри Стрипу. Та він пішов, а я ще лишився, бо великий гурт, може збити машиновим крісом. Кажу до тих, що лишились в ляуфґрабені, хлопці, тікаємо чи ні.. а було їх більше як сотка, а вони мовчать, а машиновий кріс від Соколівского моста тай з гори з Соколова бє в ту долину, хоче перервати нам перехід. Та я довго не жду. Або жию з Австриєю, або гину тут серед граду куль. Кажу: хлопці, за мною ! хто йде ? ! Та мало хто відважився, леда кількох, а решта сиділи не рушалися.

Перебіг я долину та далі не стає сил бічи, іду поволим, мочарами зі своїми. Два кільометри дороги до моста Соснівского. Перейду його то жовні р,а ні,то невільник. Або - або. А Москаль шрапнелями бє на міст бай ґранатами пускає. Коби почерез міст, а там зберу всі сили тай...

Ратунок ще оден. Міст на Стрипі на мочарах спалений, та бракує дві дошки покласти почерез стовпи тай уратований. Але радість переходить в смуток. Ідемо дальше мочарами. Атаман каже: Хлопці як покажуться козаки, так зараз сальвами бити! Вже на мості, та то не міст, а кладка довга на 300 кроків. Шрапнелі сіють над нашими головами, а ґранати падуть в воду. Одна кулька шрапнеля перелетіла попри моє вухо. Зі зимною кровию іду вперід. Здавалось вже за мостом вольний. Та тут мочари такі, що ноги застрягають, а машиновий кріс вже на горбі, вже бє на нас. Щастє ! ! ! Одна за другою поринає в багно тай лиш Бовх, Бовх, Тьох, Тьох... вже в городі, під горбом, вже за хатами Соснівскими і безпечний ... ...

Розглянувся я по людей а з нашого роя лиш я, Вінтонюк і Антонюк з Томенком, а Костева, Попадюка тай Кузьмовича забрали. Розметанюка тай Сову, Івантишина забрали, а друга чета то лиш щось чотирьох, так що з 90 людий є 25 людий, а після обрахунку цілий курінь має 143 люда, а 22 офіцири. Решта що ще хотіли тікати, вже не могли, бо Москалі пустили машиновий кріс на міст і загатили їм дорогу. Попалися вплінь. Ідемо цісарскою дорогою в напрямі Підгаєць. Крок за кроком ступали наші Стрільці дорогою, але від часу до часу оглядалися на всі боки що діється. Артилерия наша станула на поли тай бють, відбивають навалу московску. Минаємо артилерию тай заходимо в прилісок Ваґу, де находимо приміщенє в стодолі одного селянини. Лягаю на солому тай сплю хоч жолудок голоден, а сам вмучений до безтями. В 11 год. пост.

Ходжу вулицею люди і туди і надслухую коли приїде кухня з обідом тай Іваничук з хлібом. Відстояв годину і лиш ліг спати, як приїхала кухня, я напився чаю, зів обід, і знов чаю 3 порції. Жажду води. Фасунок по цілому хлібови, по 2 авчки цукорків і 4 має. Сплю до раня. Показуються наші Прусаки. Потішаюче...

(Далі буде)

Микола ЗИМОМРЯ

Академік Едуард Вінтер у зацікавленнях Україною

До 100-річчя від дня народження вченого

Перші спроби академіка Едуарда Вінтера осмислити факти з багатостраждальної історії України припадають на початок 20-х років XX ст. Вони особливо пожвавились після того, як учений скористався запрошенням професора Львівської богословської академії Г. Костельника (1886 - 1948) і відвідав у 1924 році м. Львів. Як засвідчують щоденникові записи Е. Вінтера, автор виданої свого часу монографії "Шевченко з релігійно-поетичного становища. Критичний аналіз" (Львів, 1910) справив на німецького науковця велике враження. Саме Г.Костельник прилучив Е. Вінтера до наукового опрацювання матеріалів, пов'язаних з історією, культурою, мовою, фольклором та етнографією українських земель, у тім числі Галичини, Буковини, Волині, Закарпаття.

Примітний факт: Едуард Вінтер, за власним визнанням, у Львові по-справжньому збагнув сутність "українського питання", широко закроєного на історичному, культурному, а також конфесійному терені. Цьому, без сумніву, сприяла його особиста зустріч з багатьма львівськими діячами у стінах Наукового товариства ім. Т. Шевченка та Національного музею. До, речі, через п'ятдесят сім років Е. Вінтер добрим словом згадав ці обидві установи, відзначивши на сторінках книжки "Моє життя на службі взаємодії народів" (Берлін, 1981), що "НТШ і Національний музей були культурно-науковими центрами високої проби". Варто згадати у цьому контексті і такий факт: у 1924 році відбулася зустріч Е. Вінтера з митрополитом Андреєм Шептицьким (1865 - 1944).

У пов'язі з темою нашої розмови першорядне значення мала поїздка Едуарда Вінтера на Закарпаття. Зокрема, від 4 липня до 5 серпня 1925 року вчений перебував у краї гір і долин, відвідавши такі міста і села, як Ужгород, Мукачево, Хуст, Берегово, Коропець, Павшино, Нове Село, Лалово, Усть-Чорна, Німецька Мокра. Перебуваючи на Закарпатті Е. Вінтер мав кілька зустрічей з тодішнім головою "Просвіти" Августином Волошином (1874 - 1945) і вів бесіди про "ідеали виховання", "методику народно-шкільного навчання" та "педагогічну психологію". Підкреслимо: згадані Едуардом Вінтером проблеми лягли в основу праць А. Волошина — педагога видатних у 20-30-х рр. У цьому контексті доречно назвати такі видання закарпатського вченого, як "Педагогіка і дидактика" (Ужгород, 1923 р.), "Педагогічна психологія" (Ужгород, 1932 р.), "Методика народно-шкільного навчання" (Ужгород, 1935 р.). Зокрема, праця "Педагогіка і дидактика" знайшла позитивну оцінку Е. Вінтера, який добрим словом згадав успіхи свого співрозмовника в галузях "експериментальної педагогіки та психології", зосібна, на сторінках книжки спогадів "Моє життя на службі взаємодії народів".

Про результативність поїздок Е.Вінтера в Галичину та Закарпаття свідчать, певним чином, зібрані матеріали — здебільшого етнографічного характеру, — які склали окрему книжку, що побачила світ 1926 року в Мюнстері за назвою "Німці в Словакії та Підкарпатській Русі".

Як це проступає з титульної позиції видання, вчений надав основної уваги популяризації завдань, що стояли перед німецькомовним населенням на землях Словакії та Закарпатської України, а також Галичини (зокрема, Е. Вінтер ґрунтовно вивчив німецькомовний острівець південно-західної околиці Львівщини, у тім числі село Махлинець). Фольклорне багатство, а також історичні джерела українського, чеського,

словацького, угорського, болгарського та єврейського населення Закарпаття Е. Вінтер продовжував опрацьовувати у бібліотеках Риму, де перебував від 5 грудня 1926 року до 7січня 1927 року. Либонь, не буде перебільшенням, коли стверджувати: починаючи від 1926 року до останніх днів свого життя, Е. Вінтер виявляв постійний науковий інтерес до історичного минулого України та її народу. Особливо вагомими видаються такі його монографічні дослідження та численні статті, як "Україна і церковна унія" (1930), "Національні та релігійні битви в Галичині у другій половині XIX ст." (1939), "Візантія та Рим у боротьбі за Україну 955 — 1939 рр." (1942 — німецькою мовою, 1944 — український переклад), "Росія і слов'янські народи в дипломатії Ватикану 1878 — 1903 рр." (1955), "Росія і Ватикан. Т. 2: Від просвітительства до Великої Жовтневої Соціалістичної революції" (1960-1961), "Унія і реформа костьолу" (1962), "Папство і царизм" (1964 — російською мовою), "Радянський Союз і Ватикан" (1972), "Рим і Москва" (1972), "Політика Ватикану у відносинах з СРСР 1917- 1968 рр." (1977 - російською мовою), "Долі вільнодумців" (1979), "Моє життя на службі взаємодії народів" (1981) та ін. Звісна річ, мовиться про пряме чи про опосередковане значення, що мають праці академіка Едуарда Вінтера до розроблюваної тут теми. Скажімо, певним чином окреслюють заслуги вченого перед українською культурою, у першу чергу такі дослідження: "Виникнення козацтва" (1954), "До історії слов'янських народів" (1956), "Іван Франко" (1957), "Богдан Хмельницький" (1957), "До історії українського козацтва" (1957), "Іван Франко. Матеріали до історії та культури України" (1963), "Тарас Шевченко" (1965), "Раннє просвітительство" (1966), "Духовний портрет Феофана Прокоповича" (1968), "Революційний демократ Тарас Шевченко 1814 - 1861. Матеріали про діяльність українського поета й мислителя та рецепція його творчості в німецькому і західно-слов'янському мовному ареалі" (1976), "Мислитель Григорій Сковорода" (1979).

Вже один перелік видрукуваних праць переконує: в особі Е. Вінтера зарубіжне українознавство мало свого визначного представника з авторитетним оглядом історика, критика, мислителя. Його численні українознавчі публікації відзначаються не тільки незвичайно всеохоплюючим ерудиційним характером, багатством фактичних матеріалів, але й конкретизуючим синтехом, контекстуально-типологічним зіставленням подій і фактів. Як історик України академік Едуард Вінтер розглядав її матеріал,приміром,суспільно-політичного, економічного, культурного, фольклорно-етнографічного, мовного чи конфесійного характеру, власне, у двох аспектах, тобто з проекцією на а) національно відокремлену площину, б) загальноєвропейську значимість і відтак — загальнолюдську цінність.

Тому, скажімо, вчений аргументовано пов'язував творчі надбання українського філософа Григорія Сковороди (1722 - 1794) із європейською просвітницькою традицією, акцентуючи на первинності засад національного грунту, живих фольклорних скарбів тощо. Він рішуче відкидав формулювання Віссаріона Белінського та Михайла Погодіна, суть яких полягала у так званій "сполуці слов'янських народів" зі "старшим братом", де Україні з її духовним і матеріальним потенціалом відводилася роль неминущого донора. Едуард Вінтер об'єктивно осмислював епохи з історії України, в які важко складалася доля її народу на тлі виснажливої й нерівної боротьби за національне й соціальне визволення. У цінній студії "Німецько-слов'янська взаємодія: літопис науки", що останньою з'явилася з-під пера невтомного дослідника (Берлін, 1981), академік Е.Вінтер переконливо оцінював фактор державності як основи природного розвитку кожної нації. До речі, подібні квінтесенції містяться на сторінках монографії "Візантія та Рим у боротьбі за Україну (955-1939)", що, на радість шанувальникам таланту німецького друга в Україні нещодавно побачила світ третім виданням (Флаціус-Ферляг-Фюрт, 1993, 227 стор.).

Примітний факт — Едуарду Вінтеру судилося особисто зустрічатися з багатьма українськими діячами, зокрема з митрополитом Андреєм Шептицьким, Павлом Скоропадським, Іваном Огієнком, Дмитром Дорошенком, Іваном Крип'якевичем, Дмитром Чижевським, Іваном Мірчуком, Богданом Кузелею, що справило благотворний вплив на процес формування наукових зацікавлень німецького вченого долею України та її народу.

Петро СТАЖИНСЬКИЙ

Народився 1968 року в м. Валч (Польща), де й проживає. Нині – аспірант Львівського державного університету ім. Івана Франка. Досліджує польсько-українські стосунки у XIX - XX століттях.

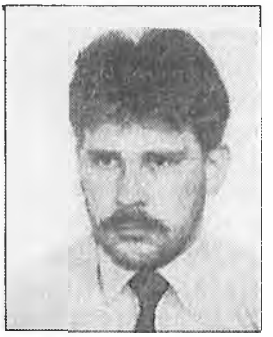

Ставлення польської громадськості до українського питання в Галичині в другій половині XIX століття

Після "весни народів" 1848 року головною проблемою в історії Галичини залишаються українсько-польські стосунки. Зростання національної та політичної свідомості галицьких українців привело до українсько-польського конфлікту. Особливо ситуація загострилася на початку 80-тих років XIX століття. Українці та поляки прагнули розв'язати це питання різними шляхами та засобами. Польські правлячі кола спробували використати приїзд Пантелеймона Куліша до Львова взимку 1881-1882 рр. для налагодження польсько-українських міжнаціональних відносин. Напружена політична ситуація в Галичині (зростання москвофільства серед українців; декларація про перехід на православ'я мешканців села Гниличок Збаразького повіту й пов'язана з цим судова справа над ініціаторами цього "антидержавного бунту") вимагала польської активної протидії. Брошурка "Крашанка русинам і полякам на Великдень 1882 року" П.Куліша була доброю нагодою для погашення польсько-українського конфлікту. Цікаву оцінку П.Куліша зустрічаємо в польських політичних діячів. Зокрема, в листі Окши до Франковського, написаного 12 травня 1882 року читаємо: "Ким є, а радше ким був пан Куліш, нам відомо. Чи сьогоднішня зміна фронту є щирою, Бог тільки знає. Я говорив з ним близько години. Великого довір'я не викликає ні перше враження про нього,ні його поведінка. Дійсно,він хоче розірвати з Росією стосунки, має, навіть, їхати у Відень, щоб звільнитися з російського підданства. Засновує у Львові русько-"українську" газету (планований заголовок "Хутір" – П.С.) та друкарню. Звідки має гроші на це, невідомо (субсидія кн. Ю.Чарторийського – П.С.). Однак з другого боку його ініціатива є тепер настільки корисною, що конче треба її піднімати та підтримувати. З тутешніх русинів жоден гурток до нього ще не приєднався. Як "молоді" (політичний рух свідомих українців – П.С.) так і "святоюрці" (старорусини – П.С.) відносяться до нього неприязно. Наша опозиція відносно нього тільки така: симпатично сприймати відозви до згуртування на загальні декларації відповідати тим самим та чекати, що з цього вирине. Справа була б набагато простішою, якби з Києва русини відправили когось, хто б пояснив їхнє відношення до Куліша і вступив би з нами в договір." Польські друзі Куліша – демократи: історик Куляба та політичний діяч Шумський допомогли йому налагодити зв'язки з польськими аристократами: графом Артуром Голуховським,

князем Юрієм Чартористським, князем Адамом Сапігою. Але у зародженні скривався парадокс. Польські демократи (Куляба, Шумський) погоджувалися з автором "Крашанки", що Польщу з Україною роз'єднав релігійний конфлікт, що у їх взаєминах треба відкинути релігію та співпрацювати на демократичній платформі. Звичайно, це не відповідало католицьким та консервативним польським магнатам, які мріяли про "відродження унії та братерство Церков". Коли 1882 року розповсюдилася вістка про реформування Василіанського чину, обурення Куліша не знало меж. Пропозиції польських князів здавались йому хитрим підходом, спробою обминути його увагу. Він одразу ж порив з ними зв'язки і з Відня у Львів уже не повертається. Польський історик Степан Кенєвич у монографії "Адам Сапіга", пише:

"Так розхиталася спроба польсько-української угоди, яка з самого початку не мала шансів успіху. Куліш діяв не знаючи галицької специфіки, момент найбільшого роздразнення; вже "Крашанка" обурювала його особистих співвітчизників (галицьких українців —П.С.). Сумнівно, щоб задуманий "Хутір" зумів переконати українців і заодно влаштовувати польських протекторів".

На початок 90-тих років минулого століття криза українсько-польських стосунків поглиблюється. Польські політичні чинники використовували своє привілейоване становище для посилення свого тиску на українське населення краю, роблячи це навіть супротивними методами. Проте цій політиці протистояли польські демократи, критикуючи урядові кола за нерозв'язання українсько-польського антагонізму. Про це свідчить стаття в польському часописі "Gazeta Przemyska":

"Русини утискують поляків!" такий клич лунає вже пару місяців у тутешніх газетах. Щоденно вони реєструють факти надіслані з провінції, без ніякого зрештою контролю, які мають свідчити про утиск поляків русинами. Справді, що годі говорити про скривдження поляків, які проживають в Східній Галичині руським населенням, якщо ж такий фактор десь відбувається, то будьмо об'єктивними і признаймося, що якось важко повірити в утиск польськості тут , де від намісника до простого урядовця всі державні посади обсаджені поляками, де вся земельна власність є польською (або єврейською), де польська інтелігенція чисельно є від руської десять разів сильнішою. Якщо ж росте антипатія між польським і руським населенням, якщо мають місце жалюгідні сутички, які не завжди властиво вписуються в гасло "Поляки утискують русинів!", то нехай наші русиножерські органи, які вміють тільки дразнити і сіяти пристрасті вдарять себе в груди і приписують собі авторство "утиску". Піднімаючи таку тривогу, вони намагаються зробити собі ворогів й тим викликати непорозуміння серед руських кіл, а потім кожний прояв такого непорозуміння схарактеризувати як "Утиск поляків русинами!", то такого огидного фарисейства кожен чесний поляк, кожна совісна людина повинні відректися!

(...) Багато говориться про перешкоди розвитку русинів, а вистарчає прочитати кращий примірник "Gasety Narodowej" (польська консервативно-клерикальна газета — П.С.), де війна з русинами не сходить зі сторінок. Щоб переконатися про цю фантастичну ненависть, свідчать статті під заголовком: "Z obozu ruskiego" ("З руського табору" — П.С.). Автор (в польській газеті "Przeglad" —П.С.) придумав навіть, що взагалі не існує русинів, що на цілому просторі від Києва до Перемишля в 700 р. по Хр. жили стародавні поляки, які згодом зрушились, а в сучасних русинів є тільки один відсоток чистої руської крові.

Якщо навіть таке і було, якщо дійсно такий процес відбувся, то якої святої наївності потрібно, щоб претензії до Русі спирати на факторах з 700 р. по Хр.! Якщо керуватись таким мудрим методом, то виявилося б, що до всієї Західної Польщі

мають претензії німці, які у відомій гіпотезі Богуславського жили там перед приходом поляків".

Наприкінці XIX століття посилюється критика польської політики в Галичині. До українських сил приєднуються прогресивні польські публіцисти. Характерною є стаття польського журналіста та політичного діяча Вільгельма Фельдмана:

(...) "Несправедливість супроти русинів — це те найсумніше у спадщині, що залишила нам шляхетна Польща. Асимілювавши жменьку бояр і руської шляхти, вони з погордою відштовхнули духовенство і руський народ. Даремно цей народ морем крові засвідчував про своє бажання жити, даремно справа іновірців завдала вирішальний удар Речі Посполитій. Шляхецька Польща, нездібна ані з'їсти, ані визволити русинів, залишила для здійснення сучасній Галичині свої претензії, не підтримані ані законом, ані силою. Та ось після страшного минулого, після творів цілої плеяди письменників від Котляревського до Шевченка й Федьковича, Ян Лям оживляє легенду, що русинів створив граф Стадіон.

(...) Зрештою, не ідеалізуємо русинів. Автор цих рядків знає їх близько — походить з руського гнізда, знає їх зі спілкування з ними впродовж довгих років. Проте їхній національний характер не позбавлений не конче симпатичних рис. Ці риси — наслідок одної головної причини: неволі. Це найсумніший прокльон утиску і залежності, що спотворює і псує душу однаково тому, хто переслідує, як і тому, кого переслідують. Витворився на окраїнах (кресах) тип польських короленят, витворився русин з бездонною пасивністю, ніби створений на те, щоб приймати накази і їх не слухати, тип закутаний в туман елегійної меланхолії, з якого він пробуджується до дикого танцю серед шалених присудів, тип, що від ворожого тиску рятується невольницькою чеснотою: хитрістю, щоб коли врешті переливається міра горя, закипіти і вибухнути страшним бунтом невільників...

(...) Хто коли-небудь був на вічі руських радикалів, і бачив селян в кожухах..., як вони на клаптиках паперу на колінах робили записки, щоб виступити в дискусії, хто чув, як промовляв Гурик, Новаківський, Остапчук..., той мусів набрати подиву і пошани для інтелігенції цього народу і його здібностей до розвитку (...)".

Тирс ВЕНГРИНОВИЧ

Володимир МОКРИЙ

Товариші свободи

Незалежна Україна в інтересах Польщі і Росії

Основою до цих роздумів послужив нарис професора Єжи Пом'яновського "Подати руку козакові", опублікований минулого року в газеті Zycie Warshawy. Це ще один дуже важливий крок цього автора в межах участі в процесі розвитку польсько-українсько-російських стосунків, оскільки торкається багатьох гарячих проблем творення на наших очах нових політичних, культурних, економічних явищ у цій ділянці. Порушені в цій публікації питання, поставлені вимоги чи пропозиції повинні схиляти до глибших роздумів, а також ширшого громадського обговорення, потребують доповнень, узагальнень, додаткової аргументації.

Розпочну від наближення до історичного контексту, завдяки якому глибше може бути зрозуміла ідея, висловлена професором Пом'яновським наприкінці його нарису, а також вкладена в його заголовок як запозичення з одного із творів пророка українського народу Тараса Шевченка. Ідею статті, що "мусимо підтримувати держави, які не хочуть підпорядковуватись Росії", і що це в інтересах самої Росії спробую довести на деяких фактах історії, яка мала би бути вчителькою життя. А для початку невеличке зауваження. Якщо вже забувається власна дорога "крізь страждання", а чужі страждання стають бйдужими, то варто звернутися до тих, хто "за всіх сказали, за всіх переболіли", наприклад, до Гомера, Шевченка, Міцкевича, Герцена.

Спільна дорога в Сибір

Поляк Єжи Єнджеєвич, автор найкращої в світі літературизованої біографії Т. Шевченка "Українські ночі, або Родовід генія" написав колись: "Поляки й українці неперервною вервечкою йшли колись у Сибір". Сам Шевченко у вступі до поеми "Гайдамаки" закликав, щоб поляки й українці сказали одне одному гірку правду про спільну історію, і що тільки тоді сини переконаються, що батьки помилялися, і почнуть брататися зі своїми ворогами. Невипадково покарано Шевченка десятирічним засланням за Урал до царської армії із забороною не лише писати про незалежність України, а й малювати киргизькі пейзажі. Невипадково і те, що Шевченко написав поетичне послання "Полякам", а закінчив його закликом відбудови з поляками "тихого раю", який протягом поколінь чекає на реалізацію, а нині має реальну можливість здійснитися:

Подай же руку козакові
І серце чистеє подай!
І знову іменем Христовим
Ми оновим наш тихий рай.

Не почував Шевченко ненависті до жодного народу, в тому числі й до російського. Завдяки його світлим представникам був викуплений з кріпацтва, закінчив Академію мистецтв у Петербурзі, а потім був звільнений із війська, щоб прожити свої останні три роки життя якщо не на милій Україні, то хоч у холодному Петербурзі серед друзів із москалів. Щоправда, не написав поетичного заклику до москалів про подання руки козакові. Чому? Може тому, що найвидатніший російський критик Вісаріон Белінський не лише не визнав Шевченка як поета з появою в Петербурзі 1840 р. його революційного "Кобзаря", а й не визнав можливості існування української літературної мови, а українців як окремого від росіян народу. Рецензуючи твори Шевченка писав, зводячи роль України до ролі провінції в складі Росії, називаючи "Малоросією":

"Історія Малоросії є лише епізодом у царюванні царя Олексія Михайловича... Історія Малоросії є лише притоком до великої ріки історії Росії. Малороси були завжди племенем і ніколи не утворювали народу, а тим паче - держави... Плем'я може мати лише свої пісні, але не може мати власних поетів, великих поетів можуть мати лише великі народи,

а що ж то за народ без значного автономного політичного значення. Живим доказом цього є М. Гоголь, у творчості якого зустрічаємо багато за походженням українського, але хто ж назве його українським письменником?"

Можна було б такі вислови і думки віддати до архіву, а їх трактування — історикам, якби не той факт, що Бєлінський перетворився на ідеолога русифікаторської політики царської влади, яка 1876 року видала нечуваний у світі за дискримінаторським пафосом "указ" про заборону не лише друкування книжок українською мовою, але й навіть вживання назви Україна. На місці слова Україна мала бути "Малоросія" як провінція Великоросії. А в пізніших указах царських наказувалося: "в учіліщах как царства, так і Прібалтійскіх губєрніях стараться вєсті прєподаваніє на русском язикє. Нічто так нє соєдіняєт побєждьонниє народи с побєдітєлямі, как язик".

Боротьба з русифікацією

Від часу написання тих слів минуло понад півтора століття боротьби українського народу проти русифікації. Чимало його синів віддавали свої сили, а то й життя в ім'я цієї боротьбы. Назвімо хоча б через покоління гетьмана Івана Мазепу, Тараса Шевченка, Симона Петлюру, Василя Стуса... Жертвою царської імперії (пізніше - совєцької) стала Запорозька Січ, потім Центральна Рада, "розстріляне відродження" українських письменників, а також 8 мільйонів українських селян у штучно створеному голодоморі 1932-33 років. Долучимо сюди й переслідувану з часів Петра І греко-католицьку церкву.

Нині ж 50-мільйонний народ України від Львова до Києва і Донецька висловлює одвічне прагнення до незалежності, згадаймо етапи становлення суверенної держави за роки розвалу Совецького Союзу до Першого грудня 1991 року і донині. Здійснилося те, що передбачав і чого прагнув шляхетний росіянин Олександр Герцен, коли в листі "Росія і Польща" в лондонському двотижневику "Колокол" 1859 року писав:

"Хмельницький не з любові до Москви, а від неприязні до Польщі піддався цареві. Москва, чи, точніше, Петербург, обдурили Україну і змусили ненавидіти москалів...

...На мою думку, проблему вирішити дуже просто. Україну в такій ситуації треба визнати вільною і незалежною державою...

...Розв'яжімо їм руки, звільнімо їх мову, нехай мова їх буде цілковито вільною, отоді висловлять вони своє слово, і переступлять через канчука...?"

Але власне страх перед свободоюукраїнської мови,яка могла привести до відірвання України від російської імперії, і спонукав російську еліту, владу до продовження русифікації і трактування української мови як "наречія" російської мови, а українського народу як відгалуження великоросіян. На жаль, О.Герцен не став учителем О.Солженіцина в українському питанні (нині лише С.Ковальов, як колись Герцен на самоті бореться за право на самовизначення чеченського народу). Автор "Архіпелагу Гулаг" хоча і відбував заслання із українськими борцями за незалежність, яких було понад 70 відсотків від усіх політичних ув'язнених, залишився вірним іншому російському класикові - В.Бєлінському.

Сподівання на Львів

Політичними прихильниками Бєлінського і Солженіцина є нині в Росії Зюганов і Жириновський, які, як зауважує проф. Є.Пом'яновський, прагнуть віддати Львів полякам у рамках етнічних чищень, а решут українських земель "возз'єднати" з Всеросією. Такі ідеї, без сумніву, будуються на публікації Солженіцина "Как нам обустроить Россію". На його думку, "... в Литві і в Білорусії білоруси і малороси вважалися росіянами і боролися проти полонізації і окатоличення. Повернення тих земель до Росії був сприйнятий як "возз'єднання".

Варто наголосити, що не було жодного "повернення" земель до Росії. Росія просто не могла їх втратити, оскільки до кінця XVII ст. взагалі не були в складі Московської держави (сама Москва закладена була 1147 року). Білоруси і українці не могли мати жодних політичних контактів з росіянами аж до фатальної для них Переяславської угоди 1654 року, а власне перемир'я в Андрушовій 1667 року, у результаті якого стався переділ України між Річчю Посполитою і Москвою. Саме після залучення до свого складу

лівобережної України разом з колискою слов'янського християнства - Києвом, Москва почала називати себе Великоросією, а заодно стала мало не третім Римом і єдиним оборонцем справжньої християнської віри. Саме тоді і розпочала підпорядкування всіх українських земель колишньої Київської Русі, себто Малоросії, а в тому числі й Галичини. Оте згромадження українських земель російськими царями, починаючи з Петра І і вважає О. Солженіцин "воссоєдінєніем".

А так загалом, на мою гадку, вирішення польсько-українських відносин пан Солженіцин міг би залишити самим полякам і українцям. Як українець із Польщі я маю вигіднішу ситуацію щодо висловлення своєї думки не лише про польсько-українські стосунки, але й про українсько-російські.

Тут хочу підкреслити, що незалежно від нашої спільної польсько-української історії у Польщі зростали спадкоємці і послідовники Адама Міцкевича, який у своїх паризьких лекціях сазав, що "хто мислить лише про інтереси одного народу, є недругом свободи". А в Україні зростали послідовники ідеї Тараса Шевченка, переконаного, що міжусобні польсько-українські війни призвели до однакового поневолення, і саме тому до західних найближчих сусідів, друзів-ляхів, а не до східних, звернувся із проханням подати руку козакам-українцям, щоб разом уже на засадах християнської справедливості почати відбудову "тихого раю" в цій частині Європи. Власне ці незалежницькі й справедливі ідеї Міцкевича і Шевченка, а не проголошувані раніше гасла народної демократії і ПЗПР, лягли в основу ідей творців польського серпня 1980 року.

Професор Є.Пом'яновський ставить ще одну важливу проблему, пишучи про білоруського політика Антоновича, який у Варшаві, "згадував про Велику Революцію лише для того, аби щиро і з жалем сказати: "У 1793 році французи не мали ані золота, ані засобів, але мали ідею. Ми не маємо ні золота, ні засобів, ані ідеї. Не дивуйтеся, що шукаємо допомоги у Росії".

Привабливий партнер

Напрошується головне питання: якої допомоги, окрім воєнної, можуть сподіватися від Росії країни "СНД"? І навколо якої ідеології можуть об'єднувати своїх виборців російські кандидати у президенти, які цілі можуть мати після банкрутства комуністичного централізовано-розподільчого господарювання ті, хто вживає у своїх виступах риторику часів холодної війни? Чи будуть вони прагнути етнічних"чисток" після "віддання" полякам Львова і Вільна, а німцям Вроцлава, як запитує про це проф. Є.Пом'яновський?

Очевидно, що Україна завдяки своєму географічному положенню, ресурсам, кліматичним умовам є привабливим партнером для Європи і Росії. З огляду на сучасні технології, розвиток європейської цивілізованості Росія нічого не може запропонувати Україні, натомість з огляду на економічні умови Україна, що колись була постачальницею хліба до Європи, є привабливою для Росії. Однак це мусить бути співробітництво на партнерських засадах.

Судячи з усього, росіяни не скоро заспокояться від втрати України, але з часом - вірю - зрозуміють,що наявність незалежної багатої України є в інтересах самої Росії і в інтересах так важко народжуваної російської демократії. Натомість залежна від Москви Україна ніколи не буде багатою, а безпорадною і бідною, що лише додало би клопотів самій Росії. Росія має аж занадто власних проблем, аби починати заходи щодо підпорядкування України. На додаток, народи колишнього радянського союзу мають досить досвіду, щоб не хотіти війни. І Афганістан і Чечня додали цього досвіду. Отож лише в спільних інтересах є всім цим народам стати товаришами свободи.

(Друкується з деякими незначними скороченнями)

Інформаційна мозаїка

Міжнародний семінар у Любеку

Від 8 по 10 березня цього року в німецькому місті Любеку відбувся міжнародний семінар "Україна, країна на кордоні між Заходом і Сходом" (до німецько-українських взаємин), організований Ostsee-Akademie. У його роботі взяла участь делегація українських учених, політичних діячів під керівництвом проф. д-ра Тараса Кияка. З німецького боку взяла участь низка відомих науковців, політологів, які виявляють нині чималий інтерес до проблем розвитку незалежності України. Чималу активність у роботі семінару виявили Німецька Асоціація україністів, мюнхенський УВУ, українське посольство в Німеччині та багато інших учасників, приватних осіб.

У ході семінару було виголошено чимало цікавих і грунтовних доповідей як українськими, так і німецькими вченими, основний тон яким задали виступи керівника Ostsee-Akademie д-ра Дітмара Албрехта, який відкрив семінар, а також доповідь українського письменника Івана Драча. Заслуговують на особливу увагу виступи д-ра Рудольфа Марка "Польща та УНР у 1918-1921 рр.", проф. д-ра Миколи Зимомрі з Ужгорода "Україна в німецькому трактуванні", д-ра Ярослава Дашкевича "Лємберг - Львов -Львів як перехрестя культур". Декілька доповідей було присвячено проблемі національних меншин в Україні. Гаряча дискусія розгорнулася навколо доповіді проф. д-ра Гамбурзького університету Франка Голцевскі "Україна в другій світовій війні". У ніай активно взяли участь проф. д-р Богдан Осадчук із Берліна, проф. д-р Петро Погічний, доцент д-р Дмитро Зленко з УВУ та інші учасники семінару.

Семінар ще раз підтвердив, наскільки високим є інтерес німецької сторони до українських проблем, до процесів становлення молодої держави. Україні відводиться центральне місце у налагодженні стосунків між Заходом та Сходом.

У рамках семінару 9 березня було проведено концерт до відзначення 182-ї річниці від дня народження Тараса Шевченка. Із величезним захопленням слухали присутні українських пісень у виконанні квартету "Золоті ключі" у складі Валентини Харченко, Валентини Ковальської, Марічки Миколайчук та Олега Харченка. На завершення стоячи разом підхопили невмируще "Як умру, то поховайте..."

Наукова конференція в Українському вільному університеті

Конференцію "Україна і Німеччина в XX столітті" організували у квітні 1996 року Асоціація німецьких україністів (голова проф. Г.Торке) і Український вільний університет у Мюнхені. Загальною темою спілкування учасників конференції були проблеми співробітництва двох країн. На першому засіданні розглянуто проблеми взаємин між Україною і Німеччиною в історичному контексті, зокрема від часів Бісмарка до 1944 року. Професори Б. Осадчук, В. Косик розкрили роль України в першій і другій світових війнах, дали її історико-політичне трактування, а також показали справжню роль УПА в боротьбі проти більшовизиму і гітлерівської окупації.

Далі розглянуто культурні зв'язки між країнами, місце України в німецькомовній історіографії (проф. Андреас Каппелер), питання політологічного характеру (д-р М.Шафовал). Ще одне засідання, яке відбулося під керівництвом д-ра П.Потічного, було присвячене літературознавчим дослідженням на стику двох культур. Доповіді проф.,

д-ра Я. Розумного, д-ра А.-Г.Горбач, д-ра Р. Гютнера мали чимале значення для розвитку германістики. Особливо цікавими були результати лексикографічних досліджень на грунті української мови, що здійснюються в Німеччині. Про них повідомила д-р У. Грубе. Цікавою була й доповідь співробітника УВУ П.Гількеса щодо німців в Україні і їх ролі в контексті німецько-українських взаємин.

Останній день конференції був присвячений дискусії: україністика в Німеччині та германістика в Україні. З боку України доповідали д-р Д. Тост, представник інституту ім. Гете в Києві, та президент Асоціації українських германістів Т. Комарницька, які повідомили, що інтерес до нашого сусіда Німеччини, її мови, культури, політичного, культурного і економічного розвитку помітно зростає. З боку німецьких учених було поставлене питання переорієнтації УВУ на нові актуальні проблеми, які могли б мати однаково значний інтерес для України і для Німеччини. УВУ має підстави стати впливовим науковим і освітнім центром україністики в Західній Європі, розширюючи тематику наукових досліджень.

Український художник Михайло Добряк по 35 роках замкненості

Наприкінці квітня було відкрито і протягом цілого травня можна було відвідати в галереї мгр. Анни Димковської в м. Каліші (Польща) персональну виставку українського митця Михайла Добряка, який протягом 35 років не давав згоди на демонстрування своїх творів. Було виставлено близько 50 картин митця. Талановитий художник (за походженням з полтавщини) ще зовсім молодою людиною потрапив до Польщі серед інтернованих вояків з армії УНР, і відтоді доля його почала в'язатися з польським містом Каліш. Навчався у різних містах (Каліші, Варшаві, Вільні, Ліді), як автор картин почав виставляти свої твори ще в 1928 році у збірних виставках у Вільні, а перша персональна відбулася 1936 року. Востаннє виставлявся 1961 року. І лише зараз знову дав згоду на демонстрування своїх творів. Високий рівень мистецької спадщини художника могли оцінити чимало шанувальників образотворчого мистецтва, як це зробив, наприклад, професор мистецтвознавства А. Некраш, відзначивши чималий художній рівень творів одного із митців сучасної Польщі.

Про українську пресу в діаспорі

25-26 квітня в Києві силами Дослідницького центру історії української преси інституту журналістики Київського університету ім. Тараса Шевченка відбулася науково-практична конференція "Українська преса за межами України". Основні доповіді і дискусії було сконцентровано навколо двох головних проблем - історія української преси за межами України: проблеми повного опису та вивчення видань, а також -українська ідея як джерело діяльності української періодики поза батьківщиною.

Виставка мистецьких фоторобіт Тані Д'Авіньйон

Від 19 травня в Галереї українського мистецтва Фундації св. Володимира в Кракові була відкрита виставка фоторобіт (понад 150 кольорових фотографій) з українською тематикою Тані Михайлишин-Д'Авіньйон. Виставка свого часу побувала в багатьох куточках України, в багатьох містах США і Канади. Більшість цих робіт фотомисткиня виконала на основі своїх подорожей з журналістами по Україні як представник редакції всесвітньовідомого журналу "Нешенел Джеографік" (США).

Таня Михайлишин-Д'Авіньйон - уродженка Львова, яка ще малою дитиною виїхала з батьками до США, де росла і вчилася, згодом закінчивши Мерілендський художній інститут і отримавши диплом з мистецтва фотографії. Фотомистецтво з юних років має як покликання, а творчість у ньому, звичайно, не могла оминути зацікавлень Україною.

Підляшшя приймало "Мареничів"

Наприкінці травня 1996 року відомий усім українцям світу гурт "Мареничі" виступив на запрошення Союзу українців Підляшшя на Білосточчині. Протягом тижня артисти здійснили невелике турне землями, де проживає українське населення і взяли участь у культурно-освітній імпрезі "Дні Більска-Підляського". Програма перебування гурту в цих краях була дуже насиченою, він побував у багатьох селах, співав із народними капелами, записав новий компакт-диск українських пісень.

Свято культури в Свиднику

Чергове щорічне (сорок друге за чергою) свято культури русинів-українців відбулося 14-16 червня у Свиднику (Словаччина). Свято почалося з семінару на тему "Музейна презентація культур національних меншин у Словаччині", а далі роззосередилося на площах міста, на міських сценах. У художній програмі "З дитячої криниченки" взяло участь 16 дитячих художніх колективів і груп, у програмі "З джерел наших предків" продемонстрували свої творчі здобутки народні капели, яких виступило п'ятнадцять. Цікавою була програма "Жменя сміху - людям на втіху", основою якої були виступи акторів розповідного жанру, а також деяких колективів, наприклад, ансамблю "Льонок" з Житомира, "Китка" з Болгарії. Народні традиції русинів-українців, весільні звичаї відображали у жанрових постановках колективи народної творчості у програмі "Скарби народу - свадьба". "Були ще програми "Недільне звітання" і "Співи моєї землі", де виступали в тому числі лемківський ансамбль "Кичера" з Лігниці (Польща) під керівництвом Ю. Стажинського, а також хорова капела "Трембіта" зі Львова (Україна), колектив пісні і танцю "Китка" з Бургаса (Болгарія), цимбалісти з Чехії під керівництвом Яна Мадерича, фольклорний колектив Товариства "Україна" зі Славонського Броду (Хорватія), поліський ансамбль "Льонок" з Житомира під керівництвом І. Сльоти.

Свято щодня збирало тисячі глядачів, даючи їм чимало задоволення, а артистам — можливості подальшого творчого росту, спілкування, обміну успіхами. І організаційно, і з огляду на піднесеність емоцій свято можна визначити, як дні щасливого духовного єднання українців.

Графік Богдан Сорока у Лондоні

Виставка графічних творів українського митця Богдана Сороки відбулася в червні у філії Українського католицького університету ім. Св. Климентина в Лондоні. Було показано понад 30 робіт художника зі Львова, який уже не вперше виставляється за кордоном (з ним ознайомлені вже шанувальники українського графічного мистецтва в Торонто, Оттаві, Едмонтоні, Філадельфії, Мюнхені, Парижі. Головна частина творів - лінорити, на формування тематики яких свого часу мала вплив поезія Ігоря Калинця, зокрема в створенні серії "Народні мотиви". Представив художник і свої досягнення в жанрі екслібрису, важливого в майстерності будь-якого графіка.

Єдність української науки і культури

У другій половині червня 1996 року відбулася 15-та наукова конференція з україністики в Іллінойському університеті в Урбана-Шампейн. Цьогорічна конференція відзначена багатогранністю порушених проблем.

Усі сесії проведено пленарним способом. До прикладу, перший день було цілком присвячено проблемам сучасного літературного процесу. Тут слід відзначити доповіді Ніли Зборовської з Києва та Ігоря Трача з німецького міста Цвіккау, які віддзеркалювали абсолютно протилежні погляди на тенденції розвитку сучасного літературного процесу, причому завдяки полярності цих думок, розгорнулася жвава дискусія, у якій взяли участь провідні вчені як з України, так і з діаспори (Богдан Рубчак, Лариса Онишкевич, Ольга Ісаєвич, Сергій Квіт, Марта Короб, Степан Злупко та інші).

Ніла Зборовська, аналізуючи літературну ситуацію кінця 20-го століття, розставила акценти лишень на кількох представниках сучасного літературного процесу, талановитих, але часом галасливих, відкинувши, чи свідомо "забувши" цілу низку імен, з якою пов'язана українська традиція в літературі, українська страждальна історія. У той же час слід відзхначити високий рівень доповідей Марти Короб з Івно-Франківська про розвиток української малої прози у 1960-90-х роках, Андрія Касприка з Чикаго про прозу Юрія Винничука, Анни Голяш з Іллінойського університету (Чикаго) до новели Аскольда Мельничука "Що таке смерть", Людмили Торнашинської з Києва до творчості Валерія Шевчука, Ігоря Трача з Цвіккау, який у своїй доповіді спробував проаналізувати напрямок розвитку україномовної поезії 90-х років 20-го століття в Європі...

Наступні дні конференції було присвячено проблемам української преси, політичній ситуації, історії, науці, розвитку театру, освіти, економіки тощо. Проблемам сучасної незалежної української преси присвятили доповіді Надія Деркач та Наталка Антонюк зі Львова, Ростислав Хомяк зі США. Чудову доповідь про сучасний український театр виголосила Лариса Онишкевич. Як завжди на високому рівні прозвучали доповіді Ярослава Розумного з університету Манітоби та Леоніда Рудницького з Ля-Саль університету, які присвятили свої доповіді постаті Івана Франка. Блискуче прозвучала доповідь Любомира Винара про наукову спадщину Михайла Грушевського. Доповіддю "Побутовий расизм - зброя п'ятої колони" захопив слухацьку аудиторію Святослав Караванський. Економчічну ситуацію в незалежній Україні проаналізував професор Львівського держуніверситету Степан Злупко.

Це тільки незначний перелік доповідей, що прозвучали в Урбана-Шампейн за тиждень конференції. А були ще й невгамовні дискусії, участь у яких постійно брали Богдан Рубчак, Марта Тарнавська, Лариса Онишкевич, Ніна Строката-Караванська, Святослав Караванський, Дмитро Штогрин, Василь Маркусь, Ярослав Розумний, Христина Сохоцька, Маріяна Рубчак, Леонід Рудницький, Оксана Соловей та інші. Окрім доповідей відбувалися круглі столи, присвячені Енциклопедії української діаспори (під головуванням Василя Маркуся), розвитку освіти в Україні та українських студій на Заході (під головуванням Ярослава Розумного), політико-економічній ситуації в Україні (під головуванням Леоніда Рудницького).

Окрасою конференції були літературні вечори українського поета з Цвіккау Ігоря Трача (творчість поета проаналізував та вів вечір Богдан Рубчак), письменника з американського Брукліна Ілларіона Чолгана (про творчість прозаїка виступив Дмитро Штогрин), Оксани Соловей, яка читала свої мистецько-подорожні замальовки.

Неоціненна заслуга в тому, що 15-та ювілейна річна конференція української проблематики в Іллінойському університеті в Урбана-Шампейн відбулася, належить

професору цього навчального закладу Дмитрові Штогрину та його незмінним помічникам. Конференція стла визначною подією в українському науковому світі, зумівши об'єднати наукові та духовні прагнення українських науковців та педагогів, діячів культури, літератури, мистецтва як України, так і з діаспори. Вони стали ще одним підтвердженням єдності української науки і культури. А в дискусії народжується Істина.

Вернісаж до 40-річчя творчості Григорія Пецуха

У галереї Гасьора в Закопаному (Польща) в серпні цього року відбулася виставка скульптурних робіт Григорія Пецуха, присвячена визначній даті його життя. Лемко за походженням (народився 21 січня 1923 року у Флоринці) більшу частину свого свідомого життя живе і творить у Закопаному, вкладаючи у свою творчість, як би там не було, разом із частками душі і те, з чого вона виросла - Лемківщину.

Основний матеріал, з яким Григорій Пецух працює як скульптор -дерево, у "шостому" чутті якого митець домігся винятковой майстерності. І в тематиці (сакральні, жанрові, історичні мотиви, тема материнства), у її трактуванні, і в засобах вираження творець іде своїми неторованими шляхами, виражаючи яскраву талановиту індивідуальність художника.

Одеська художниця в Кракові

Влітку цього року в Кракові відбулася з допомогою фундації св. Володимира виставка української художниці з Одеси Анни Федірко, де було представлено чимало її образотворчих робіт. Досвід персональних виставок і участі в різних виставках у художниці чималий, і не лише в її рідному місті Одесі, де вона народилася й закінчила академію мистецтв, а й за кордоном. Є її роботи вже й у приватних колекціях у США, Німеччині, Фінляндії, Туреччині, Ізраїлі, Кіпрі.

Вечір поета у Миколаєві

31 серпня 1996 року в музеї Уляни Кравченко в м. Миколаєві відбувся літературний вечір українського поета з німецького Цвіккау Ігоря Трача. У двогодинному теплому діалозі з шанувальниками поетичної творчості автор читав свої поезії, які захоплено, часами зі сльозами на очах сприймала аудиторія. У вечорі, окрім місцевої інтеліґенції, учнів школи, гостей зі Львова, взяли участь і зарубіжні гості, що поверталися з Конгресу міжнародної асоціації україністів у Харкові. Супроводжував поета і художник Микола Костів, автор низки художніх полотен на мотиви творчості І. Трача.

На завершення вечора поетові довелося відповідати на безліч питань, що вкотре підтвердило думку, що український поет несе перед своїм народом особливу відповідальність. До його голосу прислуховуються, від нього вимагають відповіді на всі питання нашого життя. І ця ноша часом дуже важка. Але Поет і Громадянин Ігор Трач несе її з честю, незважаючи на те, що живе далеко від Батьківщини.

І. Павлюк

Наукова конференція у Гдині

Вересень у польському місті Гдині був знаменний, по-перше II Оглядом українських художніх фільмів, а по-друге, проведеною в рамках цього огляду науковою конференцією

"Польща - Україна. Зустріч культур". Головним напрямом доповідей, наукового обговорення були шляхи і проблеми взаємопроникнення культур двох народів, історично пов'язаних сусідством у його драматичних і трагічних виявах (на прикладах конкретних творів мистецтва, літератури), а також суперечностей між ними. Серед найцікавіших доповідей, що несли в собі вагоме зерно і аналізу, і проблематичності варто назвати виступ проф. Гданьського університету Р.Вапінського ("Історичне підгрунтя"), Я.Гемзи (виступ, присвячений іконостасу Перемиської греко-католицької катедри) , д-ра В.Мокрого (роздуми на теми висвітлення української проблеми у літературній творчості доби Романтизму), др-а Е.Коко ("Далекі і близькі поляки та українці XIX і XX ст."), проф. зі Львова Л.Мазепи (до проблем польсько-українських взаємин у період існування УРСР), Г.Мотики ("Образ українця в літературі ПНР"), Б.Бердиховської ("Поляки й українці на еміграції. Польща в "Сучасності" і Україна в паризькій "Культурі"), П. Тими (погляд на розвиток польсько-українського діалогу на початку 80-х років).

Львів. Форум видавців - III

У двадцятих числах вересня у Львові в новозбудованому виставковому залі палацу мистецтв відбувся третій від часу свого заснування форум видавців України, в межах якого поєднано було виставку-ярмарок української і закордонної книги, а також чимало професійних конференцій, презентацій, творчих зустрічей, мистецьких акцій. Понад 200 учасників з України і інших держав (Польщі, Чехії, Словаччини) зібрав цього року форум. Свою продукцію представляли видавництва, гуртові книготорговельні організації. На стендах можна було побачити все розмаїття сучасного книжкового ринку України, на якому українська книга не виглядає у виграшному становищі. Часами складалося враження, що літературний процес наче завмер, а публікування популярної книги і белетристики для дітей шкільного віку, юнацтва припинилося взагалі. Переважала книга науково-історичного характеру, мистецького, чимало було книги для дошкільнят, хоча змалювати стан книжкової справи за тільки виставковими стендами досить складно, а реальна статистика відсутня. Зрештою, на одній із конференцій форуму виступив новий директор Книжкової палати Микола Сенченко, який повідомив, що нині налагоджується справа зі статистикою і готується до виходу чимало відновлених видань Книжкової палати України.

Але попри всі негативні явища сучасної економіки, яка головним чином впливає на книговидання, форум показав, що тенденції до розвитку цієї галузі діяльності є, і з часом стануть окресленіші. Зрештою, це треба підтримувати і на рівні держави і окремих підприємств.

Відкриття меморіальної дошки на честь М. Грушевського

У жовтні відбулося відкриття меморіальної дошки на честь першого Президента України Михайла Грушевського по вул. Добровського 28 (Прага 7). У знаменній події взяли участь чимало представників української громадськокості Праги та багатьох сусідніх країн, гості з України. Разом з усіма вшанували пам'ять М. Грушевського високі гості віце-прем'єр-міністр України п. Курас, а також з чеського боку міністр п. Братінка, а також і інші офіційні особи. Меморіальна таблиця на честь М. Грушевського стане ще однією сторінкою, що розкриває суть минулого і сучасного українського життя в Празі.

Виставка молодої мистецької пари

У жовтні українські художники Андрій Тирпич і Віолетта Радомська мали змогу ознайомити німецьку аудиторію м. Галле із серією своїх останніх графічних робіт та зразками авторської колекції одягу, в якому відображено українські культурні традиції від прадавніх часів до нашого сьогодення. Оригінальна самобутня творчість художників зацікавила багатьох відвідувачів виставки, тим паче, що її духовному настрою сприяло поєднання з поетичним настроєм, а саме вплетення в контекст мистецької акції поетичного вечора Ігоря Трача.

До речі, хотілося б нагадати і про те, що не потрапило до нашого минулого числа. Наприклад, минулого року серед чималої кількості українських художників, які виставлялися за кордоном, привернула увагу відвідувачів експозиція універсального художника зі Львова Андрія Тирпича в Galerie im Isental. Отже це вже не вперше молодий художник завойовує серця шанувальників мистецтва в Німеччині.

Конференція, присвячена УВУ

28-29 листопада відбулася конференція, присвячена 75-ій річниці заснування Українського вільного університету. Доповіді, виголошені учасниками, стосувалися різних періодів діяльності університету - і празького, і короткого віденського, і найтривалішого мюнхенського, до того ж було висвітлено чимало проблем його навчальної, педагогічної і дослідницької діяльності, долі і доробку його науковців і випускників у галузях політекономії, мовознавства, правознавства, шевченкознавтства, видавничої діяльності, літературної творчості.

Виставка українських митців у Мюнхені

У період від 28 листопада по 8 грудня в приміщенні Forum der Technik Deutsches Museum відбулася виставка українських митців за назвою "Старе ім'я - нове обличя", протягом якої мюнхенська публіка була ознайомлена із малярською творчістю українських художників Ігоря Яновича, Бориса Черниха і Володимира Богуславського, а також станковою скульптурою Олега Капустяка

Вечір поезії у Берліні

У грудні 1996 року в Німеччині на запрошення Берлінського літературного колоквіуму, його голови Ульріха Янецького побувала група українських поетів - Світлана Короненко, Анатолій Мойсієнко та Степан Процюк. Вони взяли участь у поетичних дискусіях про сучасний стан української і німецької літератур, у перекладознавчих семінарах.12 грудня відбувся творчий вечір українських поетів,вірші звучали українською та німецькою мовами. Цю зустріч підготували відома перекладачка Анна-Галя Горбач, чиї заслуги перед українською літературою неоціненно великі, її донька Марина Горбач та німецька поетеса Ельке Ерб. У вечорі взяли також участь письменники з Нідерландів, Латвії, український поет із Цвікау Ігор Трач, український політичний оглядач з Берліна Богдан Осадчук, колишній посол Німеччини в Україні Александер Арно.

До 90-річчя Товариства українських наукових викладів ім. Петра Могили і 400-річчя від дня народження Петра Могили

У грудні у Львові відбулося урочисте засідання членів і прихильників Товариства українських наукових викладів ім. Петра Могили на честь дев'яносторіччя від дня заснування. Перше засідання засновників товариства відбулося 20 грудня 1906 року в залі "Руської бесіди" у Львові. До складу засновників тоді увійшли др. О. Колесса (голова), др. Жук, проф. І. Кокорудз, др. С.Рудницький, др. В. Левицький. Цим було вшановано пам'ять митрополита Петра Могили, який народився 21 грудня 1596 року.

Від часу заснування товариство гармонійно співпрацювало з НТШ, "Просвітою", мало свої філії у Стрию, Дрогобичі, Станіславові, Тернополі, інших містах і великих селах Галичини. У товаристві брали участь або були причетні до його діяльності Іван Франко, Іван Крип'якевич, Філарет Колесса, Михайло Возняк, Іларіон Свєнціцький, Станіслав Людкевич, Іван Труш, Степан Балей, Гнат Хоткевич, Осип Маковей та інші відомі діячі української культури і науки.

За час існування товариства до 1939 року було прочитано тисячі лекцій і дано десятки концертів. Лекції були з філософії, психології, астрономії, теології, фізики, аеронавтики, медицини, агрономії, мистецтвознавства, математики, літературознавства, музики. Товариство вело й видавничу діяльність, готуючи до друку матеріали викладів, листівки, художню продукцію. Часто члени товариства публікували свої лекції на сторінках "Діла". Припинило свою діяльність товариство з 1939 року...

Лише в 1993 році львівські науковці відродили Товариство українських наукових викладів Петра Могили, в грудні 1993 року було затверджено його статут, який згуртував навколо товариства відомих львівських учених, діячів освіти і культури. Нині активістами товариства є професор доктор медицини генетик Анатолій Гнатишак, професор доктор фізико-математичних наук Віталій Скоробогатько, доктор наук Світлана Кравченко, провідний викладач Олександра Мороз та багато інших відомих науковців, викладачів. На жаль, нема уже серед нас одного з ініціаторів відродження товариства доктора філософії Ярослава Цурковського.

Нинішня мета Товариства - відродження істинно творчої викладацької діяльності у різних галузях знань. У ньому є підрозділи математики і фізики, інформатики і прикладної математики, хімії і технології виробництва, екології, економіки, медицини та генетики, правознавства, загальної психології, соціально-психологічної служби в армії, християнського катехизму, філософії та соціології, україністики, політології і державності, письменників, художників, композиторів, мовної культури і засобів комунікації, бібліотекознавства, архівного пошуку. У планах товариства розширення діяльності, відкриття філій в інших містах.

(Інформація надана членом Товриства проф. Української академії друкарства І. Огірком).

Видавничі струмки україніки

Ігор Калинець - французькою мовою

У видавництві Maison de la Poesie.Nord / Pas-de-Calais з'явилося друком двомовне видання збірки поезій Ігоря Калинця Le couronnement de l'epouvantail (Підсумовуючи мовчання) у перекладі на французьку відомого українського поета з Бельгії Романа Бабовала. Популяризуючи це видання, творчість Ігоря Калинця, а разом з тим українську поезію, Роман Бабовал представляв його на інтернаціональному бієнале поезії в Північній Франції в м. Beuvry, що відбулося у вересні 1996 року.

Книга викликала зацікавлення у французьких шанувальників поезії, спонукала до нових знайомств із творчістю наших письменників. Як би там не було - це ще один крок до нашого входження в Європу, ще одна ниточка, що міцнить наші зв'язки.

Для тих, хто бажає придбати книгу, сповіщаємо адресу для замовлення, яке треба зробити, надіславши чек:

Maison de la Poesie Nord / Pas-de-calais.
Domaine de Bellenville
F-62660 Beuvry
France

Вартість книги 70 французьких франків.

Ціаво зазначити, що рік перед тим це ж видавництво видало двомовне видання книги Віслави Шимборської, яка стала лауреатом Нобелівської премії за 1996 рік. ВІтаємо видавництво із таким вдалим вибором і бажаємо сприяти народженню ще не одного нобелівського лауреата.

Останні відвідини Чорнобиля

Інгрід Шефер
Anna-Halja Horbatsch. Letzter Besuch im Tschornobyl. - Kranichfelder Verlag,1994. 216 s.

Книга об'єднує 16 оповідань із життя людей України протягом нашого століття. Вона починається сценами громадянської війни і закінчується жахіттями ядерної катастрофи 1986 року. Перше та остане оповідання про великі історичні трагедії утворюють обрамлення для її інших текстів. Антологія висвітлює час, повний зовнішніх і внутрішніх колізій, повен духовного протистояння, показує час, що підкоряв людину і націю ідеї колективу так званій "багатонаціональній" утопічній системі. Перекладачці з української на німецьку і упорядниці книжки Анні-Галі Горбач вдалося таким чином показати хроніку українського життя 20-го століття.

Прозові твори, які увійшли до антології, були написані між 1925 та 1992 роком, і лишедеякі з них наприкінці 80-х змогли вийти окремим друком. Наприклад, Валеріан Підмогильний, автор оповідання з 1925 року "Третя революція" (народ. 1901 р.) був депортований у 1934 році на Соловецькі острови і страчений 1937 року, а справжня реабілітація його здійснилася лише 1991 року. Увагу його оповідання концентрується на образі Махна та його селянських анархістів, які хотіли "третьою революцією" (після буржуазної і пролетарської) знищити всіх панів та державу взагалі...

Далі книгу продовжують уривки з документів та свідчень, які зібрав Олесь Воля (нар. 1952 р.) серед тих, що пережили великий голодомор в Україні 1932-33 років, який забрав життя семи мільйонів українців.

Наступний автор, Борис Антоненко-Давидович (1899-1984), який пережив 20 років ГУЛАГу, а в 70-х роках йому знову заборонили друкуватися,не зміг дожити до публікації своїх "Сибірських повел. Оповідання "Драконів суд", взяте з цієї книги показує надлюдську спроможність до виживання серед злочинців завдяки глибокій релігійності.

Теми знищення особистості у драматичних складнощах соціальної моралі 30-х присвячено оповідання Анатолія Дімарова (нар. 1922 р.) в оповіданні "Боги на продаж". Значне місце в антології Л.-Г. Горбач посідають твори визначних прозаїків 60-х, які пережили свою особливу драму в період соціалізму, інтенсивної русифікації. Григір Тютюнник (1937-1980) зображує будні війни в окупованій країні... Роман Іванчук (нар. 1929 р) у розповіді, яку взято з "Зупинись подорожній", забороненій у 60-х роках, а опублікаона лише в 1990 році, виводить партійного діячя через приватну трагедію, через спілкування з мудрістю простих селян, через самобичування на правильну дорогу життя...

Особлива роль належить твору Валерія Шевчука (нар. 1933 р.), який як професійний історик цікавиться старими часами, дослідженням у їх контексті морально-психологічного, духовного стану країнця, якого він бачить на перехресті доріг східно-слов'янського православ'я, пограниччі культур.

Нове покоління репрезентують чотири письменники вісімдесятих. І вони, як і їх попередники, змогли творчо вивільнитися, вийти з підземелля лише наприкінці 80-х. Внутрішній монолог митця в

примусовій психіатрії висвітлює Євген Пашковський (нар. 1950 р), провінційні будні редактора газети з чеховськими моментами знаходимо в оповіданні Миколи Рябчука ((нар. 1953 р), як дзеркало одного подружжя створює монтаж ізольованих внутрішніх монологів у своєму творі Галина Пагутяк (нар. 1960 р.), життя радянського солдата змальовує Юрій Андрухович, якого читачі знають, як майстра їдкої сатири...

Фіналом антології є Чорнобильська тема. Григорій Штонь (нар. 1942 р.) відображуєв лаконічному стилі аварію як каталізатор морально-духовних стосунків в одній міській інтелігентній родині... Володимир Дрозд (нар. 1938 р.) символічно і тривожно описує поминки у Чорнобилі... 70-річна селянка Марія, яка втратила майже всю сім'ю і вітчизну та все, таки вірить у споконвічне коло життя, є героїнею твору Володимира Яворівського...

Антологією "Останні відвідини Чорнобиля перекладачка та видавець пані Анна-Галя Горбач додала до своїх раніших антологій нову чудову коротко, але достатньо коментовану книжку. Цією книгою А.-Г.Горбач відкрила німецькому читачеві справжні досягнення української літератури 2)-го століття. Він не зможе їх не оцінити.

* * *

Товариство "Україна" подарувало читачам останнє виданий томик поезій "У мерехтливому сяйві часу". До книжки увійшли вірші українських постів XIX-XX століть у німецьких перекладах Матильди Саюк, а також її власні твори.

Матильда Шарнагль народилась у Баварії. Її батько утримував невелику друкарню, так що стихія книжки захопила дівчину ще з дитинства. Потім були славістичний відділ Мюнхенського університету, зміжжя з українцем Саюком, що скерувало її інтереси до глибшого вивчення української історії і культури. Своєрідним підсумком цього інтересу стала згадувана книжка. Про її панорамність свідчить хоча б невеличкий перелік авторів, твори яких пропонуються у німецькомовному варіанті: Леонід Глібов і Степан Руданський, Павло Филипович і Микола БАжан, Ігор Трач і Олександр Зарудний... Було б добре, якби українські видавництва і далі пробували б наближати українську літературу до іншомовного читача.

* * *

Український пост, що мешкає в Німеччині, Ігор Трач видав збірку верлібрів "Лабіринти пам'яті". книжка містить вірші, написані упродовж кількох останніх років і відрізняється від попередніх тим, що в ній автор постійно шукає нові виражальні форми та засоби для своєї постальгійної Музи. Книжка цікава й тим, що оформив її непрофесійний графік Володимир Шишак зі Львова. Художник зумів передати напружену атмосферу, яку згромаджує ритм поезій І. Трача, не збившись при цьому на голу ілюстративність, а створивши цілком самостійні аркуші. Жаль тільки, що у книжки такий обмежений тираж. Єдиний порятунок - бібліотеки, де її вже можна знайти - Іллінйоського університету, Лондонського університету, біьліотеках Парижа, Праги, в Німеччині.

* * *

У Мюнхенському видавництві Verlag C.H.Beck нещодавно видано два видання про Україну. Одно із них так і називається "Україна", автором його є Ернст Людеманн, о оповідь стосується останніх подій сучасності у прагненні України до незалежності, реалізації ідеї державності. А друга книжка Андреаса Каппелера, професора Кельнського університету, фахівця зі Східноєвропейської історії - "Мала історія України" - торкається поблем не лише давніх часів, але й їх впливу на контекст сучасних стосунків із сусідніми народами. Професор виводить Україну із тіні, яку відкидала на неї завжди Росія.

Українське число польського наукового часопису

Україністи Польщі (та загалом усі, хто цікавиться культурою, літературою, мовою України, а також польсько-українськими взаєминами в царині культури) отримали у 1996 році приємну несподіванку - другечисло квартальника "Slavia Orientalis", головний зміст якого цілком складається з праць на українську тематику.

* * *

Чимало книжок дарує нам щороку Словацьке педагогічне видавництво в Братіславі разом з відділенням української літератури в Пряшеві. Гляньмо лише на деякі з них.

Частинка творчості українського письменника Івана Яцканина показанана сторінках нашого альманаху. Це декілька оповідань із його збірки "Втеча", що вийшли нещодавно в згаданому видавництві.

Поетичні твори Ганни Коцур у збірці "Від зорі до криниці", Йосифа Збігля у збірці "Вирівнювання кривої", Іллі Галайди у поетичній збірці "Моя печаль повсякденна", Милана Бобака - "Судний час" Вибрані твори Сергія Макари "Жовті метаморфози". А також прозові твори - антологія сучасного словацького оповідання українською мовою з 15 авторів "Полегшуючі обставини", оповідання Єви Бісс у збірці "Шишок під лелечим гніздом" та інші. До того ж усі видані на гарному папері, технічно і художньо на високому рівні, що деколи не під силу й деяким колишнім великим видавництвам України.

НАМ ПИШУТЬ

Л. Палій, голова Об'єднання Українських письменників "Слово" (Торонто, Канада)

26.02.96

"Вельмишановний пане Ігоре!

Щиро дякую за "Зерна". З зацікавленням все прочитала. Як тільки будемо мати сходини членів Об'єднання письменників "Слово", повідомлю всіх про ті видання та поговоримо про можливість висилати Вам якісь матеріали, чи помагати в інший спосіб.... Такий журнал, як "Зерна" дуже потрібний, тим більше, що не знаємо, як довго "потягнуть" фінансово "Світовид" і "Сучасність". Перше число "Зерен цікаве тим, що має різнородний матеріал (Може надто різнородний?). Добрі сучасні малярі, вартісні статті про наших забутих або напівзабутих земляків у Європі. й гратулюю за таких дописувачів, як Богдан Зілинський! Шукайте далі наших науковців і сучасних поетів..."

15.04.96

"Друге число дуже цікаве змістом. Ми хотіли б переплатити "Зерна". Ніде не знайшли в журналі про те, як часто він виходитиме та скільки коштує передплата. Прошу надсилати нам дальші числа..." *

Д-р С.М. Фостун (Лондон, Великобританія)
09.03.96

"Сердечно дякую за "Зерна"...Видання прекрасне. Дбайливо надруковане. І зредаговане,з багатющою підбіркою цікавих мтеріалів. Справді репрезентативне видання. Подивояю Вас, що можете долати всі труднощі, пов'язані з виданням такого журналу, бо знаю з власної практики, що це дається з важким трудом і вимагає немалих зусиль, а при тому й фінансових засобів... Ви справжній ентузіяст такого діла і тільки признання і похвала Вам належить те сердечне побажання Вам дальшого успіху в цій нелегкій видавничій справі... З Вашого дозволу я передрукую декотрі матеріали в нашому часописі "Українська думка"..."

І. Христенко (Гольцмаден, Німеччина)
12.03.96.

"Щиро дякую за примірники альманаху "Зерна". Враження від журналу приємне, шкода тільки, що мало поезії. З того, що є, мені найбільше припав до душі І. Павлів. Модерну поезію я, як і Ігор Качуровський, "нестравлюю".

Щиро зичу успіхів!"

---

* Одразу відповідаємо усім нашим шанувальникам про умови отримання журналу. Замовити його можна за адресами, вказаними на третій сторінці обкладинки журналу, надіславши замовлення листом. А щодо частоти виходу, то поки що ми виходимо як річник, на майбутнє ж заплановане (на кращі часи) щоквартальне видання альманаху.

В. Пилипович (Польща)
31.03.96

"Щодо "Зерен" ч. 2 - номер цей має вже своє обличчя, вирисовується круг проблем, творців, ідей, які еміграційне видання має фіксувати. Адже "наша Україна" має дещо інші форми, вона модифікується також "нашими" Польщами, Німеччинами,Чехіями чи Канадами. Саме такими хочу бачити "Зерна". Як зразок такого мислення - автобіографія Ю. Тарнавського. Думаю, що всупереч тенденціям популізму, зрозумілого в ситуації України, ми "поза" потребуєм текстів більш інтелектуальних, з нахилом до "європоцентризму" (це ж була головна риса еміграційної "Сучасності", "Листів до приятелів")..."

П. Роєнко (Гамільтон, Канада)
10.04.96

"Сердечно дякую за чергове друге число журналу "Зерна". Тематика широка і переходить визначені редакцією межі. Варто б це зазначити на першій сторінці обкладинки. А це більше зацікавить читачів і спричиниться до поширення видання...

Добре, що існує рубрика "Нам пишуть", а також "Про нас пишуть", бо це свідчить про свободу слова і дає можливість редакції поміщувати матеріали, які цікавлять майже всіх любителів художнього слова, української культури взагалі. До хороших прикмет належить відділ "Видавничі струмки українки". Між уривками з листів зустрічаю давно відомі імена. Здається, що так недавно їх було більше, а вже їх нема серед тих, які спричинилися до розвитку і поширення різних ділянок української культури за межами України...

Бажаю успіхів у появі дальших чисел журналу "Зерна"... Слово належить молодим і талановитим"

В. Михальчук (Париж, Франція), Українська бібліотека імени С. Петлюри в Парижі.
17.04.96.

"Дуже смілива в теперішню пору, спроба, і якщо Вам вдасться видержати всю її вагу - а вона буде значною - то це буде вельми цінний журнал на мості між журналами українського материка і тими, що не еміграції. Бажає Вам творчої наснаги і успішного редагування "Зерен"."

А. Деркач (Мюнхен, Німеччина)
18.04.96

"Навесні минулого року з передачі Канадського радіо я дізнався про існування "Зерен". Але адресу редакції занотувати не встиг. Розпитував нечисленних знайомих українців у Німеччині - ніхто нічого не чув... Аж ось нещодавно отримав до прочитання. Був я дуже втішений фактом існування альманаху."*

---

* Це справді наша біда, що наше інформування в діаспорі часами стоїть далеко не на належному рівні, й різні нові відомості можуть довго циркулювати лише у вузькому колі.
М. Ревакович, Б. Бойчук (США)

21.04.96

"Добре, що "Зерна" виходять, бо загалом українська періодика в нових економічних умовах дійсно завмирає."

Ярослав Харчун (Монреаль, Канада)
23.04.96

"Спасибі за другий номер "Зерен"... З цікавістю перечитав Вашу рубрику "Нам пишуть". Зверніть увагу на доброзичливе сталення Ігоря Качуровського до Вашого видання: оцінку людини такого калібру не слід сприймати як просто стандартну похвалу, отже Ви на добрій дорозі...

....непокоїть мене думка про Ваш правопис та про все, що думають про цей правопис Ваші автори і читачі. Я цей "твердий горішок" вже довгі роки кусаю і переконався, що ми ще довго будемо кристуватися різними правописами, бо ж немає такої централізованої влади, яка здатна була б нав'язати всім рішення МАУ чи нової Національної Академії Наук...

...Ви друкуєте поезію дуже широкого спектру - і так воно, мабуть, мусить бути..."

Ю. Завгородній (Київ, Україна)
24.04.96

"Щиро дякую за "Зерна"... Радий, що друге число багато "солідніше", розширення обсягу дало можливсіть значно розширити і автуру і тематику. Я із задоволенням перечитав весь журнал. Дай Боже, аби не пересохло джерело, що дає Вам змогу робити таку велику справу!"

А. Шелескі-Грекк (Гірценгайн, Німеччина)
12.05.96.

"Дякую за ... альманахи. Покищо встигла ці останні перелистати і прочитати вклади знаоймих мені особисто авторів, таких як Ю.Тарнавський, З.Коваль, С.Фостун. Прочитала також "характеристики" поміщених в даних альманахах авторів (та ще й з фотографіями!). Часто, читаючи, хочеш знати ще щось про автора отих рядків, щоб глибше зрозуміти його твір.

Велике враження зробили на мене поезії Березовського, про якого я до цього часу не чула. Яка втрата!.. З цікавістю прочитала П. Наум'яка про стна українського правопису, а з тим і мови взагалі. Багато в чому з ним не погоджуюсь... Приємно вразив мене Орест Корчинський своїм стилем і мовою, хоч він і не філолог за фахом... Щодо альманаху - не буду його ані критикувати, ані робити рецензії Почин добрий. "Сучасність" лишила зяюче порожнє місце..."

М. Коць (Легсингтон, США)
16.05.96

"Вельмишановний пане редакторе!

Дякую за ч.2 "Зерна". Журнал виняткової вартості. Колись таким була "Сучасність", яка є збірником тепер радше (хоч і не повністю) різномовних вульгаризмів і насіння плодів чортовиння. Ваш журнал має всеукраїнське значіння справді діяспорної вартості.

Щасти Вам Боже!"

Г. Артеменко (Дортмунд, Німеччина)
07.06.96

"Дуже вдячна Вам за журнал "Зерна". Для мене це свідчення того, що ніколи не занепаде українська культура, духовне багатство України..."

С. Ткачук (Бухарест, Румунія) Союз українців Румунії
10.08.96

"Зерна" - прекрасний журнал, на його сторінках український читач усіх усюд знайде самобутні квіти-самоцвіти поезій, виквіти інших літературних жанрів. І за це тобі честь і хвала, бо "Зерна закорінюються у наших думах завдяки твоїм зусиллям. Я знаю, що дуже важко займатись літературою, зокрема поезією, коли гаманець порожній, а меценатів можна на пальцях полічити.

Галина Корбич, (Зєльона Гура, Польща).
04.11.96

"А "Зерна" нехай не припиняють у наш непевний час плодоносити новим урожаєм! Нехай показують присутність українців серед інших народів Европи, висвітлюють зв'язки українства з евпропейським світом і, таким чином, вирізьблюють усе рельєфніше й свій "українсько-европейський" журнальний профіль."

08.01 1997 р.

"Пане Ігоре, добре було б, якби Ви в першу чергу подавали такий матеріал, який свідчить, що ми - европейці, що наша нація не менш модерна, ніж інші. Здається, саме такий курс на створення альманаху Ви і взяли. Тож бажаю успіхів у його здійсненні!"

Томас Р. Вернер (Вашингтон, США, Бібліотека Конгресу США)
04.12.96.

"Вельмишановний пане Ігоре Трач!

Дуже дякуємо за Ваш подарунок - перші два номери "Зерен" і дев'ять книжок - біьліотеці Кнгресу США. Окрім двох книжок - перекладів, які бібліотека не колекціонує, ці матеріали є дуже бажаним доповненням наших фондів. Ми були б дуже вдячні, якби Ви могли забезпечити, щоб ми могли і в майбутньому отримувати наступні числа "Зерен"...

Редакція "Зерен" щиро вдячна всім, хто написав до нас, виявив інтерес до нашої праці. Ми і надалі будемо прагнути задовільняти якнайширші зацікавлення українських читачів у Европі, але й не тільки тут. Як бачимо, і відповідь із бібліотеки Конгресу США (а маємо схожі й з Британської бібліотеки та інших), свідчить про незгасний інтерес до друкованого українського слова, культури, мистецтва.

Отож є у нас, завдяки Вам, наші уважні і доскіпливі читачі, і надалі боротися за подальше життя альманаху, розвивати його, шукати нових авторів, підтримувати їх. Ми започаткували для цього і бібліотечку альманаху "Зерна", де вже почали публікацію поетичних творів українських сучасних авторів Европи. Зрештою, і ми розраховуємо на Вашу підтримку. Чекаємо відгуків, листів, а як хто може, то й матеріальної допомоги.

ПРО НАС ПИШУТЬ

"Дукля", N 1, 1996 р. (Пряшів, Словаччина).

"Нашого цвіту - по всьому світу" - правдиве українське прислів'я, бо в ньому прихована доля українського народу, діти якого розійшлись по всіх континентах. Пригадалось воно тоді, коли попав у руки літературно-мистецький альманах українців Європи "Зерна"...

Зміст альманаху дійсно різноанітний. Різними є теж його автори. Відрізняються вони від себе не лише місцем перебування, але передусім поети, творчою манерою, чи своєрідним поглядом на порушену проблему. Творці "Зерен" зробили велику роботу, зробили важливий крок у наближенні української літератури з різних кутків Європи ширшому колу читачів. Мало хто знав або навіть сподівався, де живуть молоді люди українського походження, які відчувають всупереч не завжди сприятливій долі, щире відношення до свого роду, до своїх коренів, яке є настільки інтенсивним, що вважають потрібним, "змушені" своє ставлення покласти на папір. Деякі живуть в Україні, деякі з роду належать до діаспори, а деякі не так давно поповнили ряди еміграції. Перед ними важливе завдання - відновити почуття українства передусім поза Україною, між нащадками переселенців, які починають асимілюватися, або вже помітно асимілювались.

Назва альманаху "Зерна" дуже влучна і багатомовна. Дійсно, зернина, яка завжди є носієм генетичного коду, становить основу майбутнього. Хочеться вірити, що й альманах "Зерна" стане трибуною молодих і також поки що невиявлених талантів, з яких виростуть непересічні літератори, журналісти й науковці, що у широкому світі засвідчать про глибокі вартості української культури. Бажаємо удачі!"

"Свобода" (ч. 133, 13 липня 1996 р.)

"Спроба створити видання, яке висвітлювало б культурне життя українців в Європі, виглядає досить цікавою й амбітною...

Художня література займає порівняно невелике місце на сторінках авльманаху - і це, мабуть, закономірно. З одного боку, українська діяспора в Європі відносно мала, і значних літераторів у ній не так багато. А з іншого боку, саме такою є західня традиція літературно-мистецьких видань, де, на відміну від України, ніхто не друкує романів з продовженням, зате друкується багато аналітичних статтей, рецензій, нарисів.

Саме літературно-мистецькі та культурно-історичні розвідки і є найцікавішими матеріялами перших двох чисел "Зерен"...

Повернення призабутих маловідомих українських імен, приналежних до європейського контексту, виглядає одним із пріоритетів "Зерен"...

...друге число альманаху вигідно відрізняється від першого - не лише вдвічі більшим обсягом (144 стор.), а й бібліографією та інформаційною мозаїкою. А головне - тут послідовніше і перекопливіше відчувається намагання редакторів показати "українську Європу", осмислити її як певне культурне та історичне явище, показати органічну єдність і неозривність цих двох понять - Європа й Україна. Віриться, що саме на цьому шляху "Зерна" знайдуть своє обличчя...

Місця в українській культурі всім вистачить, були б лише хист та завзяття до праці.

Микола Рябчук"

"Українське слово" (Париж, 21-28 квітня 1996 р.)

"В інформаційному просторі українці віднедавна почав функціонувати оригінальний своєрідний літературно-мистецький альманах звагомою і світлою назвою "Зерна". Заголовок цей, лаконічний, образний і універсально-місткий виношувався, мабуть, його натхненником і творцем - І. Трачем - доволі довго, як і сама ідея об'єднати молоді українські сили літераторів і мистців, розкиданих по усій Європі, під соборною оболонкою друкованого органу.

Годі й говорити про актуальність та злободенність подібного видання, адже

літературні, мистецькі, наукові зв'язки з діяспорою (особливо з останньою хвилею еміграції) дуже обмежені, збіднені, однобокі. І зараз, власне, завдяки "Зернам" оті зернинки, розсіяні навсібіч від материної землі, мають можливість поділитися своїми набктками, обмінятися творчим досвідом, дійти до зацікавленого читача, прорости важким добірним колосом".

"Наше слово" (Варшава, 28 січня 1996 року)

"Гортаємо сторінки літературно-мистецького альманаху українців Європи "Зерна", читаємо, відчуваємо добрий задум, було кому поле заорати, цей переліг... і ми, українці Підляської землі корчуєм, облоги оремо, зерно з рідного загону стараємось зібрати... А "Зерна" - їх у цей журнал збирає Ігор Трач та в підмозі йому Пилип Наум'як з Франції, Богдан Зілинський (Прага) та інші ентузіясти вищезгаданої справи як зі Сходу, так і з Заходу. Видно, що організується гурт до збирання "розвіяних зерен". І дуже добре, що в "Зернах" друкуються автори з України та діаспори..."

"Нові дні", червень 1996 р.

"З великим зацікавленням і радістю ми познайомились із популярним виданням - літературно-мистецьким альманахом українців Европи "Зерна", з такою символічно-багатозначною назвою. Ось уже два номери тримаємо в руках. У такому виданні давно назріла потреба. Особливо з часу проголошення незалежності України, з часу початку бурхливого відродження української культури, її нових завдань...

Слід івтати гурт молодих ентузіястів, а зокрема їх лідера, редактора альманаху Ігоря Трача, які піднялися видавати таке корисне і потрібне видання, яке б збирало навколо себе всі розпорошені в Европейських країнах творчі сили, праця яких, пошуки, та досягнення, як цінний скарб повинні належати Україні і вливатися живим струменем у її духовну культуру і працювати на її славу. Ті зерна врожайні розсипані по всіх краях Европи, де живуть представники української діяспори, де б'ються їх гарячі серця любов'ю до рідної землі, де не забули її, прагнуть творити в її ім'я...

... Хочеться побажати колективу видавців на чолі з редактором Эгорем Трачем творчих успіхів, злету надхнення, добрих авторів та всякої гідної моральної та матеріальної підтримки. Сили волі подолання труднощів та всяких перепон, які кидає доля тим, які прагнуть зробити щось значне, велике і крисне для людей і рідного краю...

Хай щасливо проростають "Зерна", кинуті щедрою рукою духовних сіячів у родючу ниву української національної культури."

"Над Бугом і Нарвою" (Український часопис українців Підляшшя, травень-червень 1996 р.)

"Перед Ігорем Трачем широка дорога, але не "гладенька" від автора до читача, як і нелегка дорога до всіх тих, що у просторах України та світу працюють на благо української культури, відродження нації..."

Висловлюємо вдячність усім виданням, їх редакторам, творчим колективам, які віудгукнулися про нас із таким теплом і щирістю, зі словамм поради, а також і критики. Вдячні також і тим (наприклад, "Літературній Україні"), що інформували про нас своє коло читачів, дали опис нашого змісту, оскільки все це важливо нам усім "в Україні іне в Україні живущим" - більше знати одне про одного, єднатися, в тому числі й навколо проблем літератури, культури, мистецтва, якими живе українська інтелігенція.

**Редакція розглядає рукописи,
подані в першому примірнику машинопису
або на дискетах.
Редакція листується з авторами; не приймає
матеріалів, не підписаних автором.
Редакція відповідає на листи читачів
та дає оцінку надісланим творам.
Редакція не завжди поділяє позицію
авторів публікацій.**

Усі матеріали просимо надсилати:

з України та держав колишнього СРСР —

Україна, 253222, м.Київ, бульв. Висоцького 5, кв.36. Анатолій Мойсієнко;

290008, Львів-8, а/с 2008. Люба Микетюк.

з західних держав на адресу головного редактора:

Tratch Ihor, Dresdnerstr.2
09337
Hohenstein-Ernsttal
Deutschland

та наших представників:

Zilynskyj Bohdan, Petrzilkova 44/2485, 15500 Praha 5, Cesko

Philippe Naumiak, 26, Rue de Locarno, Massy, 91300 France, tel. 60-11-32-78

**Видавництва та авторів просимо надсилати примірники нових публікацій
Усі охочі придбати альманах або підтримати його морально чи матеріально
можуть звертатися за згаданими адресами**

ЧИТАЙТЕ У НАСТУПНИХ ЧИСЛАХ АЛЬМАНАХУ:

Богдан Зілинський
Порівняння празького та берлінського центрів української еміграції у міжвоєнний час

Ігор Трач
Стежки українські... (Продовження)

Віолетта Радомська
Невідомі постаті українського мистецтва

Початок публікації документальної повісті І.Трача про долю митця під гнітом комуністично-тоталітарної системи на зламі 70—80-х років в Україні
«Засуджено умовно»

Сторінки української європейської поезії

У видавництві «Зерна» вийшли друком збірки поезій
О.Шморгун,
І.Киризюка, О.Дзери
Готуються до друку збірки
Л.Мельник, В.Остапчука, О.Печарської,
А.Мойсієнка,
та інші.